

Vliv výchovy a vzdělání Baťovy školy práce na rozvoj osobnosti mladé ženy

Bc. Gabriela Končítíková

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Gabriela KONČITÍKOVÁ**

Osobní číslo: **H09227**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vliv baťovské výchovy na rozvoj osobnosti**

Zásady pro vypracování:

Vyhledání a zpracování odborné, tematicky orientované literatury.

Zpracování metodiky výzkumu.

Stanovení cíle praktické části práce, výzkumných metod a jejich pojednání.

Aplikace výzkumných metod při zpracování archiválií.

Návrh projektu na využití zásad baťovské výchovy v dnešním pojetí výchovy.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 8021103728.

BAŤA, T. Úvahy a projevy. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002. 218 s. ISBN 80-7318-103-7.

CEKOTA, A. Baťa – myšlenky, činy, život a práce. 1. vyd. Praha: TISK, 1929. 311 s.

ERDÉLY, E. Baťa, švec, který dobyl světa. 1. vyd. Zlín: Archa, 1990. 191 s. ISBN 59-078-90.

LEŠINGROVÁ, R. Baťova soustava řízení. 3. vyd. Uherské Hradiště: Romana Lešingrová, 2008. 256 s. ISBN 978-80-903808-9-9.

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I : dětství a dospívání. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie II : dospělost a stáří. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **19. ledna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2011**

Ve Zlíně dne 19. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ... 24.9.2011 ...

.....
Koncilekova Gabriela

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce přináší ucelený popis výchovy mladých žen v Systému řízení Baťa. Baťovská výchova mladých lidí (mladých mužů a mladých žen) byla typická svoji tříprvkovou dimenzí, která byla tvořena výchovou na internátech, výchovou a vzděláváním na Baťově škole práce a výchovou prostřednictvím práce v továrně. Baťovská výchova byla ve své době ojedinělým fenoménem a v mnohém je v dnešní době nepřekonaná. Cílem diplomové práce bylo popsat tento, v dnešní době již historický, edukační proces.

Teoretická část práce je zaměřena na oblast hodnotové výchovy a složek výchovy v tradičním a moderním pojetím edukačního procesu a gender rozdíly ve výchově. Součástí teoretické části práce je také kapitola o historickém kontextu vzniku Baťovy školy práce.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na popis výchovy a vzdělávání mladých žen. Byla zpracována na základě archiválií firmy Baťa, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu Brno s detašovaným pracovištěm ve Zlíně.

Klíčová slova:

výchova, hodnota, hodnotový systém, výchovné složky, mladá žena, mladý muž, Baťova škola práce, Systém řízení Baťa

ABSTRACT

The thesis gives a comprehensive description of the education of the young women in Management System of Baťa.

Bata education of young people (young men and young women) was characterized by its three-part dimension, which was formed by an education in boarding schools, the education of the Bata School of Work and education by working in a factory.

The theoretical part is focused on the value of education and training components of the traditional and the modern concept of the educational process and gender differences in education. The theoretical part includes chapter about the historical context of the Baťa School of Work.

The practical part is devoted to the description of education for young women. It was prepared on the basis of Baťa archival, which are stored in the Moravian-land archive Brno branch of the archive in Zlín.

Keywords:

education, values, value system, educational component, young woman, young man, Work School of Baťa, Management System of Baťa

Motto diplomové práce

„Lidé se obávají neznáma. Jest pravda, že každé opuštění starého znamená nejistotu – skok do tmy. Avšak kdo chce pomoci sobě a jiným, musí opustit dobré, aby mohl vybojovat lepší. Nesmí držeti pevně vrabce v hrsti jen proto, že je lepší než holub na střeše. Bez odvahy ke změně není zlepšení, a tak není ani blahobytu!“

T. Baťa zakladatel

Poděkování

Za spolupráci při psaní diplomové práce děkuji především své vedoucí Ing. Mgr. Svatavě Kašpárkové, Ph.D. Pamětníkům doby a členům Klubu absolventů Baťovy školy práce, zejména pak manželům Jabůrkovým a paní Kouřilové a v neposlední řadě také děkuji slečně Kraváčkové a paní Dvořáčkové za odbornou a metodickou pomoc při zpracování textu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 HODNOTOVÝ SYSTÉM VÝCHOVY	14
1.1 VÝCHOVA K HODNOTÁM.....	15
2 TRADIČNÍ POJETÍ VÝCHOVY	18
2.1 FUNKCE TRADIČNÍHO POJETÍ VÝCHOVY.....	18
2.1.1 Výchova k sociálním rolím	18
2.1.2 Výchova k rozvoji osobnostních kvalit člověka	23
2.1.3 Výchova ke kulturnímu vnímání.....	25
2.2 SLOŽKY VÝCHOVY	25
2.2.1 Světonázorová výchova	27
2.2.2 Rozumová výchova.....	28
2.2.3 Pracovní výchova.....	29
2.2.4 Mravní výchova	30
2.2.5 Estetická výchova.....	32
2.2.6 Tělesná výchova.....	33
3 MODERNÍ POJETÍ VÝCHOVY	34
3.1 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA	36
3.1.1 Osobnostní a sociální výchova.....	37
3.1.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	38
3.1.3 Multikulturní výchova.....	40
3.1.4 Environmentální výchova	42
3.1.5 Mediální výchova.....	44
4 GENDER ROZDÍLY VE VÝCHOVĚ A VZDĚLÁNÍ	47
5 HISTORICKÝ KONTEXT VZNIKU BAŤOVY ŠKOLY PRÁCE	50
5.1 TOMÁŠ BAŤA ZAKLADATEL A JEHO ŽIVOTOPIS TROCHU JINAK	53
II PRAKTICKÁ ČÁST	56
6 POZNÁMKY K PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE	57
6.1 ZÁKLADNÍ DOBOVÉ POJMY	57
6.2 PŘEDSTAVENÍ PAMĚTNÍKŮ DOBY.....	58
7 METODOLOGIE VÝZKUMU	60
7.1 METODA OBSAHOVÉ ANALÝZY HISTORICKÝCH DAT	62
7.1.1 Analýza dokumentů	64
7.2 METODA BIOGRAFICKÉHO VÝZKUMU	67
7.3 METODA FENOMENOLOGICKÉHO VÝZKUMU	69
7.4 METODA ORÁLNÍ HISTORIE.....	70
7.4.1 Metodologie výzkumné metody orální historie	71
8 BAŤOVA ŠKOLA PRÁCE PRO MLADÉ ŽENY	75
8.1 DŮVODY PRO ZŘÍZENÍ BAŤOVY ŠKOLY PRÁCE PRO MLADÉ ŽENY	77
8.2 VÝUKA NA BAŤOVĚ ŠKOLE PRÁCE PRO MLADÉ ŽENY	78
8.2.1 První ročník BŠP pro mladé ženy	80
8.2.2 Druhý ročník BŠP pro mladé ženy.....	83

8.2.3	Třetí ročník BŠP pro mladé ženy	84
8.2.4	Čtvrtý ročník BŠP pro mladé ženy.....	87
9	VÝCHOVA MLADÝCH ŽEN.....	89
9.1	VÝCHOVA KE CTIŽÁDOSTI.....	93
9.2	VÝCHOVA K PRAVDIVOSTI A PRAVDOMLUVNOSTI.....	95
9.3	VÝCHOVA K UKÁZNĚNOSTI	96
9.4	VÝCHOVA K OBČANSKÝM CTNOSTEM	98
9.4.1	Výchova k mlčenlivosti.....	99
9.4.2	Výchova ke spolehlivosti	100
9.4.3	Výchova k diskrétnosti.....	101
9.4.4	Výchova k přesnosti.....	101
9.4.5	Výchova k dochvilnosti.....	102
9.4.6	Výchova k pozornosti	103
9.4.7	Výchova k vděčnosti	103
9.4.8	Výchova k dodržování daného slova	103
9.4.9	Charakter osobnosti.....	104
9.5	VÝCHOVA K SOCIÁLNÍMU CÍTĚNÍ	105
9.5.1	Výchova k odpovědnosti za rodiče ve stáří.....	106
9.5.2	Sociální cítění vůči spolupracovníkům	106
9.5.3	Sociální cítění vůči společnosti.....	108
9.5.4	Sociální cítění vůči potřebným.....	108
9.6	RODINNÁ VÝCHOVA	109
9.6.1	Příprava na uzavření manželství	110
9.6.2	Příprava na manželský život	111
9.6.3	Příprava na výchovu dětí.....	114
9.6.4	Příprava na vytváření podmínek pro spokojený rodinný život.....	117
9.6.5	Příprava na vytváření spokojených rodinných a přátelských vztahů	118
9.7	VÝCHOVA K HOSPODAŘENÍ A VEDENÍ DOMÁCNOSTI	120
9.7.1	Domácí účetnictví	122
9.7.2	Uspořádání bytu a domácnosti	123
9.7.3	Umění vytvořit hezký a vkusný domov	124
9.7.4	Umění cítit se šťastným a spokojeným	124
9.7.5	Umění dobré vůle.....	125
9.7.6	Umění sousedské pomoc.....	126
10	ŽIVOT MLADÝCH ŽEN NA INTERNÁTĚ A V TOVÁRNĚ	127
10.1	ŽIVOT NA INTERNÁTĚ	128
10.2	PRACOVNÍ ŽIVOT V TOVÁRNĚ.....	130
11	NÁVRHY NA VYUŽITÍ ZÁSAD „BAŤOVSKÉ VÝCHOVY“ V DNEŠNÍM POJETÍ VÝCHOVY	134
	ZÁVĚR	138
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	140
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	144
	SEZNAM OBRÁZKŮ	145
	SEZNAM TABULEK.....	147
	SEZNAM PŘÍLOH.....	148

ÚVOD

Téma diplomové práce jsem si vybrala na základě dlouhodobého studia „Systému řízení Baťa“. Součástí systému řízení Baťa byla také „baťovská výchova“, která formovala všechny zaměstnance firmy Baťa a obyvatele města Zlín bez ohledu na věk a míru zainteresovanosti ve firmě Baťa.

K výběru tématu také přispěl fakt, že na základě uskutečňovaných rozhovorů bylo zjištěno, že „mladé ženy“ vnímaly baťovskou výchovu odlišně od „mladých mužů“. Cílem práce se tedy stala analýza dobových historických dokumentů, na jejímž základě by bylo možné popsat výchovu mladých žen v Systému řízení Baťa.

Součástí této výchovy byla také výchova „mladých lidí.“ Mladí lidé byl souhrnný název pro „mladé muže“ a „mladé ženy“. Mladými lidmi se rozuměli dívky a chlapci ve věku od 14 do 18 let, kteří studovali na Baťově škole práce, bydleli na baťovských internátech a pracovali v továrnách firmy Baťa.

Teoretická část práce popisuje výchovu k hodnotám, tradiční a moderní výchovné složky a gender rozdíly ve výchově. Tento teoretický podklad koresponduje s praktickou částí práce. Ta na základě archivních dokumentů popisuje gender rozdíly ve výchově mladých mužů a mladých žen, hodnotový systémem, ke kterému byly mladé ženy vedeny a vychovávány, včetně výchovných složek, které byly předmětem specifické baťovské výchovy. Součástí teoretické části práce je kapitola, která seznamuje čtenáře s historickým a společenským kontextem vzniku Baťovy školy práce. Součástí je i podkapitola, která netradičním způsobem představuje osobnost Tomáše Bati zakladatele.

Úvod praktické části je tvořen kapitolou, která seznamuje se základním dobovým pojmoslovím diplomové práce a pamětníky doby, jejichž výpovědi dokreslují autentičnost dat, získaných z analýzy archivních dokumentů. Hlavní kapitoly praktické části práce popisují výuku mladých žen na Baťově škole práce a složky výchovy, podle nichž byly mladé ženy vychovávány. Předposlední kapitola je věnována životu mladých žen na internátech a práci v továrně. Závěr praktické části je věnován možnostem využití baťovských výchovných zásad v dnešním edukačním systému.

Veškeré informace v praktické části práce jsou čerpány z archivních dokumentů firmy Baťa, které jsou uloženy v Moravském-zemském archivu s detašovaným pracovištěm ve Zlíně. Jedná se tedy o analýzu primárních historických pramenů. Při zpracování diplomo-

vé práce byly využity i další výzkumné metody jako je metoda biografického výzkumu, metoda fenomenologického výzkumu a metoda orální historie. Prostřednictvím metody orální historie bylo možné obohatit práci o výpovědi pamětníků doby, někdejších studentů Baťovy školy práce. Výpovědi pamětníků doby jsou v textu praktické části vyznačeny odlišnou barvou. Prostřednictvím výpovědí pamětníků doby máme možnost pozorovat vliv baťovské výchovy na rozvoj osobnosti mladé ženy i po více než šedesáti letech. Absolventky Baťovy školy práce dodržují základní principy této výchovy i ve svém současném životě.

Cílem práce bylo komplexně popsat výchovu mladých žen. Toto téma nebylo dosud uceleně zpracováno. Většina autorů se věnuje pouze edukaci mladých mužů a edukace mladých žen zůstávala opomíjena. Edukace mladých žen se od edukace mladých mužů lišila. Z tohoto důvodu je součástí teoretické části kapitola, která se zabývá výchovnými gender rozdíly v moderní edukaci.

Tomáš Baťa a jeho Systém řízení Baťa představoval neobyčejný fenomén, jehož vliv je patrný dodnes. Výchova a vzdělání mladých žen tvořily jen jeho malou část, přesto to byla výchova náročná a velmi důsledná. Plnění dílčích částí tohoto systému vždy na 110% (ve firmě Baťa se muselo vše plnit na 110%) mu umožnilo vyrůst v tak dokonale fungující systém. Hluboké myšlenky jeho tvůrce, Tomáše Bati zakladatele, ovlivňují zájemce o poznání Systému řízení Baťa i v dnešní době. Každá kapitola, která se zabývá Systém řízení Baťa, je proto uvedena jeho citátem či myšlenkou.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTOVÝ SYSTÉM VÝCHOVY

Ovlivňování hodnotové výchovy mládeže bylo a je celospolečenským zájmem každé civilizované společnosti s ohledem na historický kontext doby. Vliv a důraz kladený na hodnotový systém mládeže je vždy poplatný své době. Hodnotový systém je tedy determinován společenským, politickým, ekonomickým, náboženským, právním a kulturním stupněm vyspělosti lidské společnosti. [1]

Historický kontext výchovy měl také vliv na zařazování a aplikaci hodnotového systému do edukačního procesu (od liberálních modelů, až pod direktivní, dogmatické a ideologické modely).[1]

Definice pojmu „hodnota“ je možné chápat z několika hledisek. Nejobecnější hledisko hovoří o hodnotě jako o obecném pojmenování čehokoliv, co je oceňováno (jednotlivcem, skupinou i celou společností) ve smyslu duchovním nebo materiálním. Filozofické hledisko chápe hodnotou všechny jevy, které dávají světu smysl. Psychologie považuje za hodnotu vše, co je hodnotné z pohledu jedince. [1]

Vzhledem k tomu, že jednotlivé vědecké disciplíny mají vlastní, odlišný výklad hodnot, mění se jemně i obsahový význam těchto hodnot v jednotlivých vědních oborech. Výzkum hodnot má tedy mezioborovou charakteristiku. Axiologie je věda, která se věnuje pouze studiu hodnot a hodnotových systémů [1]

Sociálně-psychologické pojetí chápe hodnotu jako míru ocenění nebo důležitosti, kterou jednotlivec připisuje určitým jevům, symbolům a věcem. Jedinec pak přisuzuje míru důležitosti jednotlivým jevům na základě své enkulturace a socializace. Určité hodnoty, jako jsou například morální hodnoty, mají trvalý charakter a sdílí je jednotlivec, skupina i celá společnost. Existuje však také skupina hodnot, které nemají trvalý charakter a jsou pouze dočasné. [2]

Kučerová definuje výchovu k hodnotám jako uvědomělou formu hodnocení, selekci signálů a jako reakci na tyto signály a podmínky, která zabezpečuje seberozvoj a sebezáchovu člověka. Jedinec přitom funguje v přírodním, kulturním a sociálním prostředí. V lidské společnosti se hodnocení podnětů stává sociálním fenoménem, který je možno chápat jako proces vytváření hodnot pro uspokojování potřeb společnosti. [3]

Kučerová dělí výchovné hodnoty na:

1. Přírodní hodnoty

- a) Hodnoty vitální, životní – tyto hodnoty korespondují s potřebami životního prostředí a přírody. Mezi tyto hodnoty řadíme zdraví, tělesnou pohodu, jednotu člověka s přírodou apod.
- b) Hodnoty sociální – mezi tyto hodnoty patří všechny hodnoty, které determinují mezilidské vztahy, city a socializaci člověka ve společnosti.

2. Civilizační hodnoty – představují je hodnoty, které vznikaly v průběhu vývoje lidské existence – hodnoty jednotlivých lidských společenstev (tlup, rodin, rodů, národů a států), komunikační hodnoty (způsoby šíření informací, písmo, řeč) a hodnoty existence výrobního fungování společnosti (směna, obchodní praktiky apod.).

3. Duchovní hodnoty – duchovními hodnotami jsou chápány veškeré kulturní prvky každého lidského společenství. [4]

1.1 Výchova k hodnotám

Stále více odborníků zaměřujících se na výchovnou oblast edukace se shoduje, že je velmi důležité ovlivňovat hodnotový systém mladé generace již od jejího raného věku. Jak uvádí Průcha, pojem „výchova k hodnotám“ jako speciální oblast výchovy, nemá v naší pedagogice dlouhodobou tradici. [1]

Význam hodnotové výchovy je spatřován zejména v jejím integračním významu v národním, mezinárodním a globálním kontextu výchovy. Bývá vyjádřena v klíčových dokumentech o lidských a občanských právech a povinnostech. [5]

Nejčastěji se o výchově k hodnotám mluví v souvislosti s výchovou mravní, občanskou, estetickou, multikulturní atd.[1]

Základním předpokladem pro výchovu mladé generace k hodnotám je vědomí o tom, jaké by tyto hodnoty měly být. Neexistuje sjednocený přehled hodnot, ke kterým by měla být mladá generace vychovávána. Soubory hodnot se liší v závislosti na společenských, kulturních a politických systémech jednotlivých lidských společností. Průcha dále uvádí, že není možné zobecňovat hodnotový systém jednotlivých společností. Pokud by se však měly vyjmenovat hodnoty, které jsou těmto jednotlivým systémům společné, byly by to:

odvaha, čestnost, odpovědnost, důvěryhodnost, spravedlnost, spolehlivost, tolerance, soucit a laskavost. Takto vedená výchova zhodnocuje jedince jako charakterního. [1]

Výchovu k hodnotám je možné popsat podle pěti základních přístupů:

1. Vštěpování hodnot

Cílem vštěpování hodnot je, aby žáci přijali společností uznávané hodnoty, pochopili je, identifikovali se s nimi a zařadili je do svého hodnotového žebříčku. [1]

2. Podněcování morálního vývoje

Tento přístup je založen na stadiální úrovni morálního vývoje. Základními hodnotami, které jsou žákům vštěpovány, jsou lidská důstojnost, rovnost, slušnost a spravedlnost. Toto podněcování se uskutečňuje na základě diskuzí nad otázkami morálních dilemat. Tyto diskuze probíhají tak dlouho, dokud se nezhodnotí všechny možnosti řešení morálního dilematu a nenajde se to nejmorálnější řešení. [1]

3. Analýza hodnot

Přístup založený na analýze hodnot se zaměřuje na vědecké zkoumání hodnot a racionální přístup k tomuto výzkumu. Analýza se zaměřuje více na zkoumání a hodnocení sociálních hodnot než hodnot osobních. Cílem je na základě faktů podnít žáky k věcné argumentaci. Analýza hodnot má vlastní, doporučenou strukturu přístupu:

- a) představení a vymezení hodnotového problému
- b) získání důležitých faktů a informací
- c) analýza pravdivosti získaných faktů a informací
- d) využití odpovídajících metod k zhodnocení řešeného hodnotového problému
- e) posouzení výzkumných rozporů při analýze hodnotového problému
- f) otestování správnosti řešení hodnotového problému [1]

4. Vyjasňování hodnot

Tento přístup vychází z humanistického pojetí výchovy k hodnotám. Cílem tohoto přístupu je vysvětlovat společenské hodnoty tak, aby je byli žáci schopni pochopit a začlenit do svého vlastního hodnotového systému. Toto vyjasňování hodnot probíhá na základě emocionálního a racionálního žákova vnímání života a společnosti. K vyjasňování hodnot dochází prostřednictvím společné diskuze mezi pedagogem a žáky na zvolené hodnotové téma, analýzou deníkových záznamů žáků, individuální

i skupinovou práci, řešením hypotetických, ale i reálných morálních dilemat a také prostřednicím her a simulací. [1]

5. Aktivní učení

Cílem aktivního učení je nechat žáky rozhodovat se a jednat na základě vlastních hodnotových systémů. Během tohoto rozhodování a jednání dochází k sebeaktivizaci žáků, kteří musí přemýšlet nad důsledky svého konání v rámci vytyčených morálních hodnot. Zdroj hodnot je založen na interakci jednotlivce a společnosti. Jednotlivec na základě rozhodování ze dvou alternativních řešení vybírá takové řešení, které je morálnější. Na morálnější řešení problému je možné nahlížet jak z pozice společnosti, tak jednotlivce. Cílem aktivního učení je najít přijatelnou alternativu řešení pro oba subjekty interakce. [1]

2 TRADIČNÍ POJETÍ VÝCHOVY

Obecně je výchova chápána jako společenský jev. Sociální pedagogika chápe výchovu jako záměrné a celoživotní ovlivňování procesu socializace jedince, který je součástí kulturní a sociální společnosti. Systém tohoto socializačního procesu tvoří čtyři základní hodnotové složky společnosti:

- **hodnotové normativní složky** – tyto složky tvoří zejména sociální hodnoty a normy, ideologie a přesvědčení
- **mezilidské vztahové složky** – jedná se zejména o sociální interakce, komunikaci a pracovní činnosti
- **rezultativní složky** – jedná se o složky duchovní, materiální a organizační výtvořky a díla
- **osobností složky** – jsou tvořeny především individuálními subjekty kulturně-společenského systému, které se prostřednictvím svého životního stylu podílejí na aktualizaci, rozvoji a překonání dosavadního hodnotového systému společnosti [6]

2.1 Funkce tradičního pojetí výchovy

Funkce výchovy je možné posuzovat z několika hledisek. Jedná se zejména o hledisko sociálních rolí, hledisko rozvoje osobnostních kvalit člověka a hledisko kulturního vnímání.

2.1.1 Výchova k sociálním rolím

Jednou z hlavních funkcí výchovy je připravit člověka na sociální role, které musí a nebo bude muset v životě zastávat. Dnešní společnost je založena na profesionalitě jednání ve všech sociálních rolích. Tlak společnosti na jedince, aby všechny své sociální role zvládal, co nejlépe, den ode dne narůstá. Ve společnosti se neustále prohlubuje vzájemná závislost jejich jednotlivých členů a celého společenského systému. Tato závislost je nejvíce patrná v ekonomické, sociální, politické a kulturní oblasti. Na každého jedince společnosti je kladena stále větší odpovědnost za celkový stav společnosti, nikoliv jen za vlastní život. [7]

Výchova k sociálním rolím začíná u dětí již v raném předškolním věku. Samotné děti cítí potřebu ujasnění si sociálních rolí a jejich pochopení. Je zcela běžné, že nejoblíbenější hrou v mateřské školce jsou simulace rodinného a školního prostředí, kdy si děti hrají na

„maminku a tatínka“ nebo „paní učitelku a žáky“, „pana doktora a pacienta“ ale také na „lupiče a policisty.“ Tuto problematiku podrobněji rozebírá Berne ve své knize *Jak si lidé hrají*. [8]

Během těchto her se děti vžívají do rolí osob, které je určitým způsobem ovlivňují a většinou je samotné děti vnímají jako authority. Při této simulaci se snaží o napodobení různých sociálních rolí. Během dětské hry je možné slyšet věty typu: „*Tu polévku dojiš, protože jsem to řekla. Nebojte se paní pacientko, to nebude bolet. Zastavte, tady policie.*“ Tyto hry také zahrnují očekávání určitého chování ke ztvárněné sociální roli od dalších dětí.[8]

Příprava jedince na sociální role je komplexní proces, ve kterém by se měl člověk neustále zdokonalovat. Prostředkem k sebezdokonalování by měla být zejména autoregulace a heteroedukace. Během výchovného procesu není možné tyto dva vnitřní aspekty každého jedince opomenout, naopak musejí zaujímat prioritní postavení při edukačním procesu. [7]

Mnoho autorů, kteří se zabývají funkcí výchovy, se zamýšlí nad otázkou, ke kterým sociálním rolím má být jedinec vychováván? Odpovědí na tuto otázku může být členění dle Jůvy et Jůvy.

Sociální role, na které by se měl každý jedinec připravovat:

- sociální role OBČANA
- sociální role PRACOVNÍKA
- sociální role OCHRÁNCE PŘÍRODY
- sociální role PARTNERA a RODIČE
- sociální role KULTURNÍHO ČLOVĚKA
- sociální role UŽIVATELE HODNOT
- sociální role UŽIVATELE VOLNÉHO ČASU

Sociální role OBČANA

Výchova k sociální roli občana nebývá na první místo kladena náhodně. Toto postavení v žebříčku sociálních rolí je dáno stupněm vývoje společnosti. Fungování moderní společnosti je zcela závislé na tom, aby každý občan plnil své sociální role vůči jiným občanům a vůči společnosti jako celku. Pokud by lidé neplnili pečlivě své sociální role v interakci s právním systémem, docházelo by k postupnému rozkladu společnosti. [7]

Od plnění občanské role se odvíjí plnění dalších sociálních rolí. Jedinec, který plní odpovědně občanskou roli, má předpoklad, že se stejnou odpovědností bude plnit další sociální role. Je tedy žádoucí, aby již malé děti byly vychovávány jako občan, a postupně byly seznámeny s občanskými právy a povinnostmi jak vůči sobě, ostatním lidem, tak společnosti jako celku. [7]

Výchova k sociální roli občana má zajistit, aby člověk vyrostl v člověka všímavého, ohleduplného, asertivního, aktivního a zajímavějšího se o okolí, své blízké a společnost. [7]

Na důležitost zvládnutí asertivity jako prostředku úspěšné komunikace a sebeprosazování poukazuje Medzihorský. [9]

Sociální role PRACOVNÍKA

Kladný vztah k práci a tedy i zaměstnání je podmínkou pro spokojený život. Je tedy velmi důležité, aby již od dětství byly děti vedeny k pracovitosti a aby v práci nacházely smysl. Již u malých dětí se projevuje uspokojení z dobře vykonané práce. [7]

V pozdějším věku se výchova k práci mění na profesní přípravu. Profesní příprava má pro budoucnost jedince existenční charakter. Zajistí jedinci uplatnění na trhu práce, finanční a materiální zázemí a životní spokojenost.

Profesní příprava má zajistit výchovu člověka racionálního, profesně vzdělaného a toužícího po profesním růstu, hospodárného, spolehlivého a efektivního.[7]

Sociální role OCHRÁNCE PŘÍRODY

Výchova k sociální roli ochránce přírody se v dnešní společnosti stala nutností. Měla by zabezpečovat rozvoj veřejného povědomí o odpovědnosti každého z nás za stav životního prostředí.

Důležitým aspektem výchovy k sociální roli ochránce přírody je, aby každý jedinec přijal přírodu za své vlastnictví, které je potřeba chránit. Je nutné vést již malé děti k ekologickému způsobu myšlení. Ochrana přírody nespočívá pouze ve faktické ochraně přírodních jevů, fauny a flory, ale zejména v omezení spotřebního chování společnosti.

Výchova k ochraně prostředí by měla zajistit prosazování opatření, která zamezí další devastaci přírody. [7]

Sociální role PARTNERA a RODIČE

Výchova k sociální roli partnera je jednou z determinujících podmínek úspěšného rozvoje společnosti. Odpovědné partnerství založené na vzájemné důvěře a spolehlivosti je podmínkou spokojených partnerských a občanských vztahů. Narušení partnerských vztahů se negativně projevuje ve všech životních oblastech člověka: v zaměstnání, v osobním a rodinném soužití, v přátelství, v sousedství a v každodenním fungování mezilidských vztahů. Moderní společnost a její vybavenost paradoxně partnerské vztahy nepovznáší, ale naopak je zatěžuje. Občanská angažovanost, hektické životní tempo, přesytenost společenskými podněty, se často promítají do partnerských vztahů jako stres, únava a vyčerpanost. [7]

Stát se odpovědným partnerem v dnešních životních a společenských podmínkách vyžaduje nutnost pochopit důležitost partnerského vztahu a jeho význam v životě člověka. Člověk se musí naučit stanovit si priority spokojeného života. Cílem výchovy k odpovědnému partnerství je, aby samotné partnerství zaujímalo pozici na předních příčkách životních hodnot každého jedince. Každý z nás se musí naučit být odpovědným partnerem a vytvořit příjemný partnerský vztah, který se stane náplní života. Kvalitní partnerský vztah vyžaduje vzájemné pochopení, toleranci a podporu. Všechny tyto sociální dovednosti je nutné u dětí rozvíjet už od útlého věku. Nejlepším vzorem pro rozvoj sociální role partnera jsou samotní rodiče a rodinné prostředí.[7]

Péče o mladou generaci je v naší společnosti zajištěna soustavou školských zařízení. Výsadní postavení ve vlivu na dítě však bezesporu neustále zaujímá rodina a rodinné prostředí. Rodinné zázemí a rodičovská výchova ovlivňuje rozvoj všech sociálních rolí, kterým se dítě během života učí. [7]

Sociální role rodiče je dána zejména zkušenostmi a zážitky z vlastní nukleární rodiny, které si dále přenášíme do rodiny nové. Pozitivní zážitky si může dítě odnést pouze z rodiny, která splňovala všechny potřebné funkce: ekonomickou, citovou, sociální, výchovnou a kulturní. [7]

Sociální role KULTURNÍHO ČLOVĚKA

Lidská společnost není charakteristická pouze ekonomickým a sociálním rozvojem, ale také rozvojem kulturním. Nemalé investice do oblasti kulturního života zaručuje zpřístupnění kulturních podnětů široké společnosti. Cílem výchovy k sociální roli kulturního člo-

věka je naučit jedince vnímat lidskou kulturu ve všech jejích oblastech a všemi dostupnými prostředky. Mezi prostředky kultury řadíme divadla, kina, knihovny, muzea, galerie a všechny rozvinuté formy kulturní činnosti. Předmětem kulturního života jedince by měla být hudba, výtvarné umění, architektura atd. Kultura a kulturní dění je však podmíněno zájmem člověka. Kulturní dění nemůže existovat bez angažovanosti jedince. Cílem tedy není vychovat pouze pasivního účastníka umění, ale také jeho aktivního tvůrce. [7]

Sociální role UŽIVATELE HODNOT

Sociální role kulturního člověka je úzce spjata se sociální rolí uživatele hodnot. V této sociální roli vystupuje člověk jako uživatel hodnot, které mu společnost nabízí.

Moderní společnost nabízí jedinci jiný pohled na výběr hodnot, než jaký měli naši předkové. V naší společnosti většinou nemusíme řešit existenční problémy jako je shánění potravy, přístřeší, tepla apod. Nemusíme tedy řešit existenční problémy a můžeme si vybírat z mnoha jiných hodnot. Přesycenost naší společnosti nejrůznějšími hodnotami nás však staví před problém, které hodnoty si vybrat a které nikoliv. Správný výběr hodnot je podmíněn uvážlivým výběrem kritérií, podle kterých přisuzujeme jednotlivým hodnotám význam v našem životě. [7]

Cílem výchovy k sociální roli uživatele hodnot je vychovat takového jedince, který dokáže svůj hodnotový systém uspořádat tak, aby lépe rozvíjel své další sociální role.

Sociální role UŽIVATELE VOLNÉHO ČASU

Volný čas představuje významný prostor pro další rozvoj vzdělání, kulturního života, společenských a sportovních zájmů, ale i rekreativních aktivit. Cílem výchovy k sociální roli uživatele volného času je, aby si jedinec uměl vybrat kvalitní aktivity pro trávení volného času a uměl si je rozvrhnout tak, aby měl vyvážený poměr mezi prací, rodinou a volným časem. Pro spokojený život je velmi důležitá životní rovnováha, která nesmí opomíjet funkci a význam volného času. [7]

Z hlediska výchovy poskytuje volný čas prostor pro rozvoj zájmů, koníčků a zálib, ve kterých nacházejí děti ponaučení a relaxaci zároveň. Pokud je dítě již od útlého věku vedeno ke kvalitnímu trávení volného času, vzniká předpoklad, že v tom bude pokračovat a naučí se tak vnímat potřebu volného času i v pozdějším věku. [7]

2.1.2 Výchova k rozvoji osobnostních kvalit člověka

Na výchovu lze nahlížet jak z hlediska sociálních rolí tak i z hlediska, které se zaměřuje na vnitřní, osobnostní kvality jedince. Harmonický a sjednocený rozvoj duchovní a tělesné stránky jedince byl podmínkou úspěšného pedagogického působení na jedince již v antice. K tomuto pojmání edukace se opět vrací až renesance. [7]

Rozvoj osobnosti člověka je determinován jeho vědomostmi, dovednostmi a návyky ale také schopnostmi. Velkou roli hrají také postoje ke skutečnostem, potřeby, zájmy a celkové projevy chování jedince. [7]

Výchova k rozvoji osobnostních kvalit může být podle Jůvy et Jůvy rozdělena na rozvoj:

- vědomostí
- dovedností a návyků
- schopností
- postojů ke skutečnosti
- zájmů [7]

Rozvoj vědomostí

Záměrný rozvoj osobnosti člověka je součástí výchovně-vzdělávacího procesu. Cílem intencionálního edukačního procesu je zprostředkovat jedinci dostatečné zásoby jasných, konkrétních a diferencovaných představ o životní realitě. Tyto představy má jedinec získat na základě pochopení a vnímání adekvátních jevů. Adekvátnost jevů se posuzuje podle mentální a fyzické vyzrálosti jedince. [7]

Rozvoj dovedností a návyků

Osvojení si dovedností a návyků má za cíl, aby výchova nezůstala pouze v receptivní poloze, kdy pouze informuje jedince o skutečnosti, ale aby během ní došlo k interiorizaci návyků, které umožní jedinci konat nové, doposud nepoznané činnosti.

Rozvoj dovedností a návyků je možné rozdělit do několika oblastí podle typu zaměření jako je oblast vědecká, technická, sportovní, umělecká, morální nebo pracovní. Rozvoj dovedností a návyků pomáhá zároveň jedinci rozvíjet jeho jednání v kontextu s jeho poznáním. [7]

Rozvoj schopností

Rozvoj schopností je hlavním determinantem rozvoje vědomostí, dovedností a návyků vychovávaného jedince. Od schopností jedince se odvíjí tempo, kterým je jedinec schopen přijímat nové vědomosti a osvojovat si nové dovednosti a návyky. Rychlost rozvoje schopností jedince je také závislá na míře jeho nadání.

Schopnosti jedince není možné rozvíjet izolovaně, neboť musí být zohledněno hledisko společenského kontextu a interakce jedince a společnosti. Rozvoj jedincových schopností je celoživotní proces. [7]

Rozvoj postojů ke skutečnosti

Postojem ke skutečnosti rozumíme vnitřní postoj jedince k sobě samému, k jiným lidem, ke společnosti i k hodnotám. Podle Jůvy et Jůvy je rozvoj postojů ke skutečnosti mnohem náročnější než rozvíjení dovedností a vědomostí. Rozvoj vědomostí a dovedností je již pedagogicky prozkoumán a má vlastní vědecké zázemí, kdežto rozvoj postojů ke skutečnosti nikoliv. Jedince jej nelze naučit prostřednictvím tradičního způsobu výuky. Rozvoj postojů ke skutečnosti je možné v jedinci jen podněcovat vhodnými pedagogickými opatřeními. [7]

Na rozvoj postoje ke skutečnosti je možné nahlížet ze dvou pohledů. První je zaměřen na rozvoj obecného postoje ke společnosti, hodnotám a hodnotovému systému. K těmto postojům se řadí postoj k humanismu, morálním a etickým otázkám fungování společnosti, k vlastenectví, ale také i estetice atd. Druhý pohled je zaměřen na specifické postoje související s výchovně-vzdělávacím procesem. Mezi tyto postoje patří postoj k institucím, škole, k studijnímu zaměření, pedagogům, spolužákům a školnímu prostředí. [7]

Osobní postoj jedince ke skutečnosti je vždy determinován jeho vlastními názory a způsobem vnímání životních situací. Postoje jednotlivých jedinců ke skutečnosti není možné zobecňovat. [7]

Rozvoj zájmů

Rozvoj zájmových aktivit, které se nepodílejí na formování osobnosti jedince je podmíněn osobní zainteresovaností jedince. Jednotliví autoři zabývající se tímto tématem pohlíží na rozvoj zájmů ze dvou různých pohledů. Nejprve se prohlubují zájmy, se kterými již jedinec

do výchovně-vzdělávacího procesu vstoupil. Následně je cílem seznámit jedince s novými oblastmi zájmových aktivit, a tak mu pomoci hledat a rozvíjet nové zájmy. Zájmová oblast jedince má velký vliv na formování jeho charakteru. Je proto důležité, aby si jedinec vybral správný okruh svých zájmů. Výchovně-vzdělávací proces by měl navozovat takové situace, které podmiňují jedince k hledání nových, osobnost rozvíjejících zájmových oblastí. [7]

2.1.3 Výchova ke kulturnímu vnímání

Třetí hledisko, podle kterého lze analyzovat výchovný proces, je kulturní kontext výchovy. První hledisko, které se zaměřovalo na sociální role jedince, se zabývalo otázkou, k jakým rolím jedince vychovávat. Druhé hledisko hledalo odpověď na otázku, které osobnostní kvality jedince se mají stát předmětem výchovy. Třetí hledisko hledá odpověď na otázku, v jakém kulturním prostředí a k jakým kulturním hodnotám jedince vychovávat.

Odpověďmi na tyto otázky pedagogiky se stávají výsledky analýzy kulturního prostředí. Kulturní prostředí a výchova jedince jsou ve velmi úzkém vztahu. Na tento velmi úzký vztah upozorňuje řada autorů. [7]

Plnohodnotný rozvoj jedince je možný pouze za předpokladu, že jedinec je schopen se orientovat v kulturní oblasti společnosti, ve které žije. Tato kulturní oblast zahrnuje oblast filozofie, náboženství, techniky, umění, oblast morálních hodnot společnosti, práva, politologie, ale také oblast sportovní a fyzické práce. [7]

Rozvoj jedince z pohledu několika kulturních aspektů podmiňuje dělení výchovy na výchovné složky. Jakákoliv změna kulturního života a myšlení společnosti zapříčiňuje změnu výchovných složek. Výchovné složky se změnou kultury modifikují, rozšiřují a v neposlední řadě obohacují o nové oblasti rozvoje jedince. Jedná se tedy o otevřený systém, který se přizpůsobuje vývoji lidské společnosti. [7]

2.2 Složky výchovy

Se skutečností, která žáka v životě obklopuje, se žák seznamuje během edukačního procesu. Tato skutečnost může být chápána jako jevy, procesy a věci, které žáka obklopují a které tvoří součást jeho života. K této skutečnosti se učí žák zaujímat určité názorové stanovisko a vytváří si k této skutečnosti vlastní vztah. Na základě charakteru těchto vztahů a

stanovisek rozeznáváme jednotlivé složky výchovy. Někteří autoři nepoužívají název „složky výchovy“, ale preferují označení „součásti výchovy“. Většinou se však setkáme s označením „složky výchovy“. [10]

Holoušová definuje složky výchovy jako pomocný determinant výchovných cílů, jejichž vymezení a konkretizace bývá mnohdy obtížné. Ke kvalitnější konkretizaci a vymezení výchovných cílů přispívají se svým jasným zaměřením jednotlivé složky výchovy. Složky výchovy tak zaštiťují konkrétní řešení výchovných požadavků na rozvoj člověka z hlediska psychologického, sociálního, ale i biologického. [11]

Dělení výchovy na několik výchovných složek je součástí edukace již od antiky. Sám Aristoteles rozděloval výchovu na rozumovou, mravní a tělesnou. Tento přístup uznávali i pozdější pedagogové a filozofové, např. Locke nebo Spencer. [7]

Vymezení výchovných složek a jejich přesná definice však nebyla doposud stanovena. Neexistují ani jasně stanovená kritéria, podle kterých by bylo možné výchovné složky členit. V současné době existují pouze dva přístupy, podle kterých se výchovné složky člení na výchovné složky se zaměřením na potřeby společnosti a výchovné složky se zaměřením na vnitřní potřeby jedince. Obdobná nejednotnost je také patrná v diskuzi o počtu výchovných složek. Autoři věnující se této problematice se k ní staví nejednotně a doposud tedy není ujednocen počet výchovných složek, ten si každý autor stanovuje sám. Většina se ale shoduje na antickém základu výchovných složek, mezi které patří složka rozumová, tělesná a mravní. [11]

Mezi výchovné složky, které tvoří edukační proces již několik století, dle některých autorů dále patří také náboženská, pracovní, estetická, ale i sexuální složka výchovy. [10]

Jak již bylo řečeno v předchozí podkapitole, složky výchovy se neustále mění s vývojem společnosti, některé složky zanikají, jiné se tvoří.

Dobovou poplatnost složek výchovy je možné spatřovat i na základě pouhé definice pojmu „složka výchovy“. Pedagogický slovník z roku 1967 nedefinuje pojem „složky výchovy“, ale „složky komunistické výchovy.“ Tento slovník dále definuje „složky komunistické výchovy“ jako soubor různých forem výchovy, jejichž cílem je formovat jedince. Zajímavostí je, že tento slovník zohledňuje i náboženskou složku komunistické výchovy. Jinak je všeobecně známo, že náboženská složka byla za komunistického režimu potlačována. [12]

Některé složky výchovy však mají trvalejší charakter a jsou součástí výchovy bez ohledu na poplatnost době.

Výchovnou složkou trvalejšího charakteru je například světonázorová složka výchovy, která je součástí výchovy jedince od vzniku lidské společnosti. [7]

Pracovní složka výchovy začala vystupovat do popředí až v období renesance, jejími zastánci byli Campanella, More a Rousseau. Své zastánce si našla i v moderní pedagogice, ve které na ni upozorňují Freinet, Makarenko a Steiner. [7]

Své místo mezi složkami výchovy si našla také technická složka, která nabyla na významu s technickým rozvojem společnosti. S rozvojem techniky také souvisí rozvoj estetiky a vnímání designu a tedy nepopíratelně i estetická složka výchovy.

V dnešní moderní době není možné opomenout ani další složky výchovy jako je složka právní, složka zdravotní, složka ekonomická a složka politická. [7]

Z výše uvedeného textu vyplývá, že lze rozdělit složky výchovy na šest hlavních oblastí. Dle Jůvy et Jůvy však není možné prezentovat pouze tradiční verzi šesti hlavních složek výchovy, ale je nutné brát zřetel i na jejich nové analytičtější dělení:

- **světonázorová** – je vnímána jako složka náboženská a filozofická
- **rozumová** – představuje složku jazykovou, vědeckou a ekologickou
- **pracovní** – představuje složku technickou, ekonomickou a pracovní,
- **mravní** – zahrnuje složku mravní, právní, politickou
- **estetická** - představuje složku uměleckou a kulturní
- **tělesná** – je v moderním pojetí chápána jako zdravotní a pohybová (sportovní). [7]

Stejně členění složek výchovy jako Jůva et Jůva uvádí i další autoři, například Holoušová, proto budou složky výchovy prezentovány dle tohoto členění.

2.2.1 Světonázorová výchova

Cílem světonázorové výchovy je rozvinout u jedince jeho celistvý názor na svět. Zabývá se otázkami vzniku světa, vývojem a jeho smyslem. Světonázorová výchova poskytuje jedinci obecný hodnotový systém. [7]

Světónázorová výchova probíhá na principu náboženství (např. křesťanství, buddhismus, judaismu či islámu atd.) a určité filozofie (v dnešní době zejména na principu pozitivismu, existencialismu, postmodernismu atd.). [7]

Cílem jednotlivých filozofií je odpovědět na otázky jak probíhal a neustále probíhá proces lidského poznávání (gnoseologie), jaká je podstata lidské existence (ontologie) a v neposlední řadě také na otázku, jaké jsou nejobecnější hodnoty lidstva (axiologie).

Poznání a pochopení jednotlivých filozofických směrů bývá představováno filozofickými školami jednotlivých směrů, které se snaží o vysvětlení podstaty své názorové roviny. Jedinec má během svého života možnost si vybrat z několika filozofických směrů a náboženství, které nejlépe odpovídají jeho představám osobního výkladu o vzniku a fungování světa. [7]

Filozofie a náboženství byly vždy součástí výchovy, je však nutné brát zřetel na to, aby právě filozofie a náboženství neměly negativní vliv na výchovu jedince.

2.2.2 Rozumová výchova

Cílem rozumové výchovy je poskytovat jedinci dostatečný soubor podnětů k rozvoji vědomostí a dovedností v oblasti společenských, technických, přírodních a jazykových věd. Rozumová výchova se mimo jiné zaměřuje na rozvoj a utváření individuálních vlastností, názorů a postojů jedince. Cílem tohoto rozvoje je formovat charakter jedince. [11]

Klasické pojetí rozumové složky výchovy rozčleňuje moderní pojetí na složku jazykovou, vědeckou a ekologickou. Cílem této složky výchovy je mimo jiné naučit jedince komunikovat a rozvíjet jazyky jako základní prvek komunikace, orientovat se v přírodních vědách a zákonitostech a vyvinout u jedince smysl pro ekologické pojetí života. Zejména ekologická výchova je závislá na postojích, které jedinec zastává. Je tedy velmi důležité ovlivňovat tyto postoje tak, aby jedinec přijal vlastní odpovědnost za životní prostředí. [7]

Rozumová složka výchovy se zaměřuje na rozvoj jedincových vědomostí a dovedností jak v mateřském jazyce, tak jazycích cizích, v matematice, ve vědách společenských a přírodovědných. [7]

Je však nutné upozornit také na fakt, že rozumová výchova se nezaměřuje pouze na rozvoj rozumových schopností, ale jejím cílem je také aktivizovat složku citovou a volní. [11]

Při rozumové výchově si jedinec osvojuje zákonitosti vývoje světa, společnosti a kultury a vytváří si tak celistvý názor na jejich chápání. Během utváření si vlastních názorů rozvíjí jedinec poznávací procesy, jako jsou představy, fantazie, vnímání a myšlení.[7]

Jako každý výchovně-vzdělávací proces, tak i rozvoj jazykových, vědeckých a ekologických znalostí je započat nejprve v rovině vědomostní a dovednostní a je zakončen tím, že jedinec získá vlastní postoje ke světu, lidem a společenským hodnotám. Jedinec si vytvoří vlastní okruh zájmů a potřeb, rozvine charakterové rysy a naučí se sociálnímu chování ve společnosti. [7]

Rozumová výchova je aplikována prostřednictvím každého vyučovacího předmětu a veškerým edukačním působením jak ve školním, mimoškolním tak i rodinném prostředí. [11]

Rozumová složka výchovy je stále více ovlivňována prostřednictvím moderních didaktických a komunikačních prostředků. Jak již bylo zmíněno také prostředí, ve kterém se uskutečňuje, se mění. Rozumová složka výchovy se přesouvá ze školního prostředí do mimoškolního prostředí. Velký podíl na utváření rozumové stránky jedince mají masmédiá, internet, společenské a sociální okolí jedince a mimoškolní aktivity, kterým se jedinec věnuje. [13]

2.2.3 Pracovní výchova

Klasické pojetí složek výchovy hovoří pouze o pracovní složce výchovy. Moderní pojetí však přichází s tříprvkovou strukturou, která charakterizuje pracovní složku výchovy jako technickou, ekonomickou a pracovní. [7]

Někteří autoři se přiklání k pojmenování pracovní - polytechnická složka výchovy. Jako polytechnickou výchovu chápou porozumění různým pracovním postupům a využívání těchto pracovních postupů v běžném životě. [13]

Cílem tradičního pojetí pracovní složky výchovy je, aby si jedinec osvojil moderní technologie, ekonomické znalosti, technické postupy výroby. Dále také je třeba rozvíjet jedincovy technické a pracovní dovednosti a myšlení, vypěstovat si pracovní morálku a kladný vztah k práci. [7]

Pracovní morálku definuje Holoušová jako vytváření si kladných pracovních návyků a naučení se vnímat práci jako prostředek seberealizace a sebeuspokojení jedince. Pracovní

morálku podmiňují charakterové vlastnosti jedince - citové a volní, motivace a sociální potřeba, které souvisí s individuálním vztahem a postojem každého jedince k práci.

Vztah k práci má několik podob:

- k práci jako k činnosti, kterou je nutné zahájit a dokončit
- k práci ještě před jejím započatím
- k aktuálně probíhající práci – chuť / nechť něco vykonat
- k dříve dokončené práci – optimistické vzpomínky na dříve dokončenou práci [11]

Význam této složky výchovy v moderní společnosti stále sílí, umožňuje jedinci orientovat se ve stále složitějším ekonomicko-technickém prostředí a pomáhá mu se profesně adaptovat. Tato složka výchovy dále zahrnuje dovednosti selfmanagementu, timemanagementu a schopnost racionálně řídit svůj pracovní život.[7]

Holoušová ve své publikaci hovoří také o nutnosti vlivu pracovní výchovy na formování tzv. „pracovní kultury“. Pracovní kulturou se rozumí soubor kvalit, kterými se člověk v pracovní činnosti a mezilidských vztazích projevuje. Mezi tyto kvality patří zejména schopnost organizace pracovní činnosti, schopnost racionalizace, efektivnosti a odpovědnosti. [11]

Pracovní složka výchovy je obsažena v mnoha předmětech a aktivitách ve vyučovacích hodinách nejen pracovní a výtvarné výchovy. Například se jedná o laboratorní cvičení v přírodovědných předmětech a zařazením praktických nácviků různých dovedností do jednotlivých předmětů.[7]

Pracovní výchova je však součástí i předmětů, ve kterých bychom jí neočekávali, jedná se například o dějepis, zeměpis, výuka jazyků apod. [13]

Tato složka výchovy je specifická tím, že se v ní prolíná vzdělávací pedagogika s praktickou přípravou na život. K velkému rozvoji pracovních kompetencí slouží také zájmové kroužky technické povahy. [7]

2.2.4 Mravní výchova

Již první prezident Československé republiky, Tomáš G. Masaryk, se vyjádřil o mravní výchově jako o nejdůležitější, ale zároveň nejsložitější složce výchovy, která podmiňuje významnou část osobnostního rozvoje každého jedince. Cílem mravní výchovy je formo-

vat mravní a svobodný charakter jedince, který je rozvíjen na základě národního vědomí, lásky k pravdě a mravního přesvědčení. [11]

Moderní pojetí mravní výchovy je možné charakterizovat právní, politickou a mravní složkou výchovy. Cílem výchovné mravní složky je pomoci jedinci vytvořit si mravní hodnoty, právní vědomí a politické názory. Mravní výchova rozvíjí schopnosti jedince orientovat se v právním a politickém systému společnosti, ve které žije. [7]

S mravní výchovou je úzce spjat pojem morálka a mravnost. Pojmem morálka rozumíme soubor pravidel chování jedinců v mezilidských vztazích. Tento soubor je vždy poplatný sociálnímu a historickému kontextu společnosti. Morálka v sobě obsahuje:

- morální vědomí – vzniká na základě společenského vnímání norem, pravidel a ideálů, které jsou ve společnosti všeobecně uznávány nebo neuznávány
- morální vztahy – modifikují chování jedinců ve společnosti
- morální jednání – vzniká na základě osobních a společenských motivací

Cílem mravní výchovy je naučit jedince chápat výše zmíněný obsah morálky a zařadit jej do vlastního hodnotového systému. [11]

Směr mravní výchovy mimo jiné určují i etické kodexy. Jejich součástí je humanismus, výchova k vlastenectví, výchova k odpovědnému hodnotovému systému každého jedince, dále zahrnuje i výchovu k práci a k pravidlům společenského a občanského soužití.[7]

Významnou roli zastává mravní složka výchovy při formování kladných charakterových vlastností jedince jako jsou uvědomělá kázeň, iniciativa, vytrvalost, rozhodnost, pevná vůle a racionalita. [7]

Mravní rozvoj jedince do značné míry ovlivňují také vzory a autority, se kterými přichází jedinec do kontaktu. Tato výchova je bezesporu založena na přejímání vzorů chování, je tedy nutné, aby zejména rodiče, pedagogové, vedení školy a celá společnost byli jedinci příkladem mravního jednání. [13]

Mravní, politická a právní výchova nemá většinou určený svůj konkrétní vyučovací předmět. Svým výchovným rozměrem zasahuje do každého vzdělávacího předmětu. Je obsažena zejména v humanitních předmětech. [7]

Mravní výchova obsažená ve výuce se musí potýkat s problémovými morálními situacemi. Tyto morální problémové situace se stávají předmětem diskuzí mezi pedagogem a žáky.

V diskuzích se zamýšlí nad otázkami co je a co není mravné a proč. Mezi tyto problémové morální situace patří mimo jiné:

- otázky náboženských situací – povinnosti věřících vůči Bohu a soulad či nesoulad těchto povinností s uznávanou morálkou
- otázky partnerských a rodinných vztahů – nemanželské děti, potraty, nevěra apod.
- otázky armádních výcviků – řešení problémů, zda-li je morální cvičit člověka k boji a zabíjení jiných lidí
- otázky ekologických a globálních záležitostí – ničení přírody, využívání jaderné energie apod. [11]

Při řešení těchto morálních problémů a diskuzí na výše zmíněná témata je nutnost vysokého morálního a charakterového výbrusu pedagoga.

2.2.5 Estetická výchova

Hlavním cílem estetické složky výchovy je rozvíjet jedincovo chápání a vnímání krásy a umění. Estetická výchova chápe umění jako důležitý prvek lidské kultury, kterou by měl jedinec chápat a umět ji vnímat nejen po stránce vědomostní, ale také citové a prožitkové. Není tedy cílem estetické výchovy, aby jedinec umělecká díla a projevy pouze znal a uměl je kategorizovat, ale aby je uměl také sám prožívat, vnímat a případně tvořit. [11]

Estetickou výchovu je možné rozčlenit podle esteticko-výchovné činnosti na výchovu uměleckou a mimouměleckou. Uměleckou výchovu představuje výchova literární, divadelní, výtvarná, filmová, hudební a taneční. Mimouměleckou výchovou rozumíme estetiku prostředí, práce, přírody, sportu a hry.[7]

Estetická výchova má také průřezový výchovný charakter. Je zahrnuta do několika vyučovacích předmětů. Velkým význam mají pro výchovu estetiky mimoškolní aktivity, jako jsou výtvarné a umělecké kroužky, vliv kulturních zařízení a kulturní program společnosti. V neposlední řadě má velký vliv na jedincovo vnímání estetická rodina a sdělovací prostředky. [7]

2.2.6 Tělesná výchova

Moderní pojetí tělesné složky výchovy zahrnuje složku zdravotní výchovy a složku pohybové výchovy. Cílem tělesné složky výchovy je správně rozvíjet tělesnou zdatnost jedince, naučit jej jak správně pečovat o své zdraví, jak vést zdravou životosprávu a hygienické návyky. Tato výchovná složka se zaměřuje mimo jiné i na rozvoj volných vlastností jako je odvaha, sebekázeň, houževnatost, sebeovládání a rozhodnost. [7]

Všechny projevy tělesné výchovy v edukačním procesu se řídí tzv. „principem zdravotnosti tělesné výchovy.“ Tímto principem je myšlena přirozená, přiměřená a pravidelná pohybová aktivita jedince. Tato aktivita má pro člověka preventivní význam před nejrůznějšími onemocněními. Prevence je prováděna v edukačním procesu prostřednictvím:

- tělesné a pohybové aktivity
- uvědomění si vlivu tělesné a pohybové aktivity na zdraví člověka
- osvojení si zásad správné a důkladné hygieny
- osvojení si návyků správné a pravidelné životosprávy
- poučení o škodlivosti návykových látek [11]

Tělesná složka výchovy se neomezuje pouze na výuku předmětu tělesná výchova. Hygienické a zdravotní návyky by měly být součástí výuky každého pedagoga bez ohledu na vyučovací předmět. Jedná se zejména o hygienu pedagogického prostředí. Je tím myšlena například teplota, ovzduší a osvětlení při vyučovacím procesu a hygiena samotné výchovné práce. Měly by být střídány činnosti během vyučovací hodiny, aby se předešlo únavě a stereotypu. [7]

Tělesná výchova, v pojetí, kdy se jedná o kultivaci fyzické stránky osobnosti je v podmínkách školské výchovy realizována jako samostatný vyučovací předmět. [13]

3 MODERNÍ POJETÍ VÝCHOVY

Moderní pojetí výchovy má univerzální charakter a mnohostrannou orientaci. Na rozdíl od tradičního pojetí výchovy, které je charakteristické svojí jednotností, je moderní výchova typická svojí mnohostrannou orientací. Není zaměřena pouze na určité skupiny, situace nebo obory, ale ovlivňuje každého jedince, bez ohledu na to, zda-li je jedinec ochotný tento vliv přijímat či nikoliv. Přítomnost výchovy není omezena jen na rodinné prostředí, školské a mimoškolské výchovně-vzdělávací instituce, ale její vliv je patrný také z kulturních, společenských, ekonomických, politických a mediálních oblastí společnosti. Moderní výchova již také není omezena pouze na hranice vlastního státu nebo národa. Ovlivňují ji:

- mezinárodní dohody z oblasti výchovy a vzdělání
- mezinárodní výchovně-vzdělávací projekty
- zařazení globální výchovy do vzdělávacích programů a projektů
- mezinárodní výměny žáků a pedagogů
- mezinárodní klasifikační certifikáty
- srovnávání výsledků výchovně-vzdělávacích procesů v jednotlivých státech [5]

V současné době existuje několik východisek, koncepcí a modelů výchovy a vzdělávání. Pedagogika se snaží popsat jejich charakteristické znaky, poukazuje na nejvýznamnější odlišnosti a způsoby. [14]

Určit ideální výchovný model je téměř nereálné. V teoretické rovině je možné naznačit charakteristiku výchovného působení, metodické základy, určit a vybrat principy výchovné práce. Jde však o teoretický náčrt, zachycení a popsání subjektivních teorií. Nejednotnost ve výchově se objevuje v nejednotnosti pojetí cílů, přístupu vychovatele a odlišnosti hodnot člověka v současné společnosti. [14]

Edukace v České republice podle Národního programu rozvoje vzdělávání se orientuje na následující skutečnosti:

1. Rozvoj osobnosti, který zahrnuje kultivaci a podporu seberealizace jedince a uplatnění potenciálu.
2. Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti, která je obsažena ve vědě, technice, umění, pracovních schopnostech, duchovních a morálních hodnotách nastupujícím generacím.

3. Specifickými nástroji sociální komunikace (jako je škola, učení a vyučování dochází k přetváření hromadně šířených informací.
4. Posilování soudržnosti společnosti. Vzdělávací soustava je jednou z nejvýznamnějších integrujících sil.
5. Podpora demokracie a občanské společnosti.
6. Společenství školy je první společenské prostředí, do kterého dítě vstupuje. Působí na něj každý den, mnoho let a v mnoha rovinách.
7. Výchova k partnerství a spolupráci v evropské i globalizující se společnosti, a to především úsilí o život bez konfliktů a negativních postojů vůči druhým lidem.
8. Zvyšování zaměstnanosti a konkurenceschopnosti. [15]

Moderní pojetí výchovy, zejména pak složek výchovy, je pro aktuální školský systém, v naší republice uvedeno v Rámcových vzdělávacích programech.

Rámcové vzdělávací programy byly vydány v roce 2007. Nutnost jejich aktualizace zmiňuje i Národní program rozvoje vzdělání v České republice, Bílá kniha z roku 2001. Je v ní uvedeno, že mezi hlavní oblasti, na které bude kladen velký důraz při aktualizaci Rámcově vzdělávacího programu pro střední vzdělání, bude uplatnění všeobecně použitelných tzv. klíčových kompetencí. Za klíčové kompetence jsou považovány dovednosti, schopnosti, hodnoty a postoje, které pomáhají jedinci zvládat každodenní i mimořádné životní situace. Tyto klíčové kompetence by měl jedinec získat prostřednictvím průřezových témat, které jsou součástí výuky. [16]

Výčet jednotlivých průřezových témat pro odpovídající stupeň vzdělání je uveden v Rámcovém vzdělávacím programu.

Aktuálně jsou v rámci školského vzdělávacího systému v České republice v platnosti rámcové vzdělávací programy pro:

- předškolní vzdělávání
- základní školství
- gymnázia

Diplomová práce věnuje pozornost na Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (dále jen RVP G), protože věková skupina žáků gymnázia je nejbližší věkové skupině mladých žen (terminus technikum), které jsou předmětem praktické části diplomové práce.

Průřezová téma definoval Průcha takto: „*Jde o vysoce aktuální témata a problémy, jimž by proto měla být věnována pozornost v celém výchovně-vzdělávacím procesu. Mají především výchovný charakter. Vzdělávací obsah se jimi nemá rozšiřovat o další poznatky, ale žáci se mají učit o daných jevech a problémech přemýšlet, rozumět jim a vhodně na ně reagovat.*“ [1]

3.1 Průřezová témata

Za průřezová témata jsou považována taková témata, která jsou vnímána jako aktuální. Cílem těchto témat je ovlivňovat hotový systém, postoje a jednání žáků. Vliv průřezových témat je podpořen zdravým klimatem třídy i celé školní instituce. [17]

Průřezová témata jsou vnímána jako významný formativní prvek komplexního vzdělání. Jsou součástí edukace již na základní škole, gymnaziální edukace na ně dále navazuje a rozvíjí je. [17]

Průřezová témata tvoří povinnou součást edukačního procesu. Jejich hlavním úkolem je doplňovat a propojovat vědomosti, které se žáci naučili. Nepopiratelný je výchovný záměr průřezových témat a jejich vliv na rozvoj klíčových kompetencí jedince. [17]

Průřezová témata je možné zařadit do systému vzdělávací náplně vyučovaných předmětů nebo je na ně možné zaměřit samostatné semináře, kurzy, přednášky a projekty. Existuje také možnost realizovat průřezové téma jako samostatný vyučovací předmět nebo vytvořit kombinaci výše zmíněných možností jak zařadit průřezová témata do vyučovacího procesu. Výchovný vliv průřezových témat je podpořen využíváním vhodných příležitostných forem výchovných akcí jako jsou výstavy, přednášky, výukové programy, divadelní a filmová představení a jiné kulturní a umělecké akce. [17]

Vzdělání na čtyřletých a víceletých gymnáziích zahrnuje tato průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

3.1.1 Osobnostní a sociální výchova

Cílem osobnostní a sociální výchovy je naučit žáky vést odpovědný a zdravý život jak jednotlivce, tak i občana, který je součástí společnosti. Osobnostní a sociální výchova pomáhá žákům přemýšlet o vlastních zkušenostech a osobnostním rozvoji. [17]

Záměrem osobnostní a sociální složky výchovy je rozvíjet žákovu sebedůvěru, sebeúctu, zodpovědnost, touhu po sebevzdělání a sebezdokonalení, vážit si mezilidských vztahů a respektovat odlišné názory, potřeby a práva druhých lidí. [17]

Osobnostní a sociální výchova by měla zajistit jedincovu přípravu jak reagovat na životní otázky, které se dotýkají morálních, sociálních a kulturních témat.

Toto průřezové téma směřuje k tomu, aby byli jedinci schopni:

- osobnostního rozvoje a individuálních předpokladů pro smysluplný osobní i společenský život v koexistenci s dalšími lidmi
- sociálního rozvoje společenských vztahů s druhými lidmi
- etického rozvoje, který je předpokladem pro mírovou existenci společnosti [17]

Toto průřezové téma svým cílem zasahuje do každého vyučovacího předmětu, kdy každá výuka by měla obsahovat rozvoj obecného lidského potenciálu každého žáka. [17]

Osobnostní a sociální výchova je podle RVP G rozdělena na tyto tematické okruhy.

- Poznávání a rozvoj vlastní osobnosti
- Seberegulace, organizační dovednosti a efektivní řešení problémů
- Sociální komunikace
- Morálka všedního dne
- Spolupráce a soutěž [17]

Osobnostní a sociální výchova má jedinci pomoci rozvíjet a formulovat:

v oblasti hodnot a postojů

- harmonický a smysluplný život jako nejvyšší hodnotu své vlastní existence a koexistence ve společnosti
- hodnotu vzájemné lidské spolupráce a kooperace
- mravní hodnotu lidské každodenní činnosti

- variabilitu řešení životních situací [17]

v oblasti vědomostní, schopnostní a dovednostní

- schopnost porozumět sobě samému (uvědomovat si a zvládat vlastní pocity, uvědomovat si své kvality a přednosti, umět efektivně využívat své schopnosti, vybudovat si zdravé sebevědomí, umět si stanovovat reálné a motivující cíle atd.)
- techniky, které pomáhají zvládat stres a zátěžové situace
- komunikační dovednosti a techniky
- vlastní životní filozofii, která by měla směřovat ke spokojenému a smysluplnému životu
- porozumění vlastní sociální skupině, s níž jedinec koexistuje [17]

3.1.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Cílem výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech je naučit žáky kriticky přemýšlet o světovém dění v globálních souvislostech. Globalizace prochází každou oblastí lidské společnosti a tato odvětví spolu úzce souvisí. Nelze oddělit ekonomickou oblast od technické, průmyslové, obchodní, hospodářské a politické, stejně jako nelze opomenout oblast kulturní, společenskou, sociální a environmentální. [17]

Uvedená výchova přesahuje tradiční pojetí předmětové výchovy, současně však prolíná napříč mnoha předměty a všemi ročníky. Zejména je aplikována v rámci předmětu Občanský a společenskovědní základ, Dějepis, Geografie, Geologie, Informatika, Literatura a Český jazyk, výuka cizích jazyků a Výchova ke zdraví a práci. [17]

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech díky svému předmětovému přesahu tradiční výuky vyžaduje kromě svého zařazení do témat jiných předmětů i jiné formy vzdělání jako jsou vytváření mezipředmětových projektů, kooperace mezi žáky a pedagogy, netradiční vzdělávací postupy a techniky. Patří k nim kontakt s významnou osobností veřejného života, s humanitárními organizacemi, s kulturními a společenskými institucemi, sociálními partnery a také spolupráce se zahraničními vzdělávacími institucemi, zejména pak školami stejného typu. Tato forma vzdělání je však podmíněna efektivním a kooperativním vztahem mezi vedením školy, pedagogy, žáky a veřejností. [17]

Na nutnost profesionálního přístupu pedagogů vůči žákům v otázkách globální výchovy upozorňuje také Skalková, která připomíná, že aktuálním úkolem školy a pedagogů by

mělo být podporovat a rozvíjet demokratické chování mladé generace. Úkolem školských institucí je vzdělávat žáky v souvislosti s globalizačními otázkami a hledáním řešení globalizačních problémů. [18]

Současná analýza moderního trendu celosvětové globalizace upozorňuje mimo jiné také na možnost rozpadu kulturně historických tradic a hodnotových systémů. Je proto nutné, aby se pedagogové ještě více zaměřili na podmiňování hodnotového systému žáků založeného na principech demokracie. [18]

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech je podle RVP G rozdělena na tyto tematické okruhy.

- Globalizační a rozvojové procesy
- Globální problémy, jejich příčina a důsledky
- Humanitární pomoc a mezinárodní rozvojová spolupráce
- Žijeme v Evropě
- Vzdělání v Evropě a ve světě [17]

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech má jedinci pomoci se rozvíjet a formovat:

v oblasti hodnot a postojů

- osobní odpovědnost za sebe a svět, ve kterém žijeme
- osobní angažovanost při řešení místních a regionálních problémových otázek a nestavět se nevšímavě vůči problémovým otázkám národního a mezinárodního charakteru
- vlastní postoj vůči kulturním odlišnostem a uvědomovat si potřebu pochopení a podporování multikulturalismu
- hodnotu lidské spolupráce a soudržnosti
- přijat toleranci vůči druhým jako vlastní, důležitou hodnotu
- solidaritu vůči všem potřebným
- respektování názorové odlišnosti každého jedince
- ochranu národního a evropského kulturního dědictví
- obranu vůči násilí a teroru
- schopnost zmírňovat negativní a podporovat pozitivní globalizační jevy

- postoje a názory, které podporují celosvětový mír
- podstatu evropského občanství [17]

v oblasti vědomostní, schopnostní a dovednostní

- systémové myšlení
- spolupráci a základní principy spolupráce a koordinace týmové práce
- základní povědomí o svých občanských právech a povinnostech jak v národním systému práva, tak i v systému práva evropského
- schopnost hodnotit
- názorovou ustálenost
- umění přijímat kritiku
- základní prvky interkulturní komunikace [17]

3.1.3 Multikulturní výchova

Tato výchova má zásadní význam pro fungování dnešní moderní společnosti. Dnešní společnost je vzhledem ke globalizaci, otevřenosti prostoru a novým možnostem cestování považována za společnost multikulturní. [17]

Multikulturní výchova se stává předpokladem pro výchovu generace, která je schopna akceptovat kulturní odlišnosti jiných národů a je schopna vytvořit s lidmi jiné národnosti fungující společnost založenou na vzájemné toleranci.[17]

Pouze znalost vlastní identity a kultury společně s akceptací odlišných národností, etnik, ras a náboženství, je předpokladem pro bezpečnou a fungující multikulturní společnost.

Multikulturní výchova je zařazena mezi průřezová témata zejména pro svůj specifický charakter, který je založen na jejím vlivu na všechny výukové předměty, lidské vztahy ve škole i mimo ni, klima třídy, klima a kulturu školy i názorové postoje jednotlivých pedagogů. Multikulturní výchova není tedy omezena pouze předměty, ve kterých by byla zmiňována, ale je součástí celkového klimatu školy. Existují ovšem předměty, ve kterých je jí věnováno více prostoru. Mezi tyto předměty patří například český jazyk a literatura, výuka cizích jazyků, občanský a společenskovědní základ, dějepis, ale také i geografie či ekonomie. [17]

Multikulturní výchova je zaměřena na:

- znalost kulturních odlišností jednotlivých ras, etnik, národů, náboženství
- mezinárodní spolupráci jak v oblasti společenské, kulturní, tak i ekonomické a environmentální
- rozvoj interkulturní komunikace
- rozvoj schopností přizpůsobit se životu v multikulturní společnosti [17]

Multikulturní výchova je podle RVP G rozdělena na tyto tematické okruhy.

- Základní problémy sociokulturních rozdílů
- Psychosociální aspekty interkulturality
- Vztah multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí [17]

Multikulturní výchova má jedinci pomoci rozvíjet a formovat:

v oblasti hodnot a postojů

- vlastní společenskou a kulturní identitu
- pochopení a respektování kulturních a individuálních odlišností každého člověka
- pochopení podstaty života, jeho jedinečnost a neopakovatelnost,
- chápání každého jedince individuálně s ohledem na jeho fyziologické, psychické a sociální potřeby
- pochopení člověka jakou součástí určitého etnika, rasy, národa
- toleranci vůči kulturním odlišnostem, které vyznávají jiní lidé
- toleranci vůči veškerým společnostem uznávaných náboženství
- společenskou integraci ve všech skupinách, které jedince ovlivňují (rodina, vrstevníci, školní prostředí, pracovní prostředí, volnočasové prostředí atd.)
- aktivní podíl na odstranění diskriminace a xenofobie ve společnosti
- studium cizích jazyků jako prostředek kvalitnějšího pochopení odlišné kultury a pro osobní rozvoj jedince
- vlastní etické postoje v každodenním životě [17]

v oblasti vědomostní, schopnostní a dovednostní

- znalost základních pojmů, se kterými multikulturní výchova pracuje (jedná se o pojmy jako je kultura, etnikum, národ, rasa, rasismus, xenofobie, integrace, asimilace, kulturní pluralismus, intolerance, identita atd.)
- prostřednictvím studia cizích jazyků získat vědomosti o odlišných kulturách a jejich zvycích, tradicích a principech fungování
- získat schopnost včasně rozpoznat projevy kulturní a rasové nesnášlivosti, projevy xenofobie a diskriminace
- znalost projevů rasismu a xenofobie v dějinách a historickém vývoji lidstva
- vědět, jak řešit projevy rasismu a xenofobie
- být si vědom, jaký důsledek má pro společnost přítomnost rasismu a xenofobie
- znát mezinárodní organizace, které podporují rozvoj multikulturalismu [17]

3.1.4 Environmentální výchova

Cílem environmentální výchovy je naučit jedince vnímat vlastní odpovědnost za životní prostředí, ve kterém žije. Environmentální výchova seznamuje žáky s globálními problémy, které přispívají k devastaci Země. Jsou za ně považovány znečišťování ovzduší, devastace přírody, změny klimatu, rychlý růst lidské populace. K řešení těchto problémů, které způsobil z velké části člověk, je potřeba environmentálně vzdělaných lidí, kteří budou ve svém životě jednat ekologicky a nikoliv spotřebně. Výchovu takového člověka, má zajistit právě environmentální výchova, která má v dnešní době nezastupitelnou funkci. Pokud chce společnost dosáhnout udržitelného rozvoje a nikoliv vlastní destrukce. Udržitelný rozvoj je však podmíněn zvýšeným ekologickým vnímáním jak jednotlivců, tak i celé společnosti a novými přístupy v ekonomické, sociální a technické oblasti fungování lidské společnosti. Tyto důvody byly podkladem pro zařazení environmentální výchovy mezi průřezová témata RVP G. [17]

Environmentální problémy úzce souvisí s mnoha přírodovědnými předměty, jako jsou Chemie, Biologie, Fyzika, Geografie a Geologie, ale také i společenskovědními předměty, jako je Občanský a společenský základ, Dějepis či Výchova ke zdraví nebo práci. [17]

Environmentální výchova je typická svým posunem od tradiční oborové výuky k integrované, kdy se k řešení environmentálních problémů využívají poznatky a zkušenos-

tí z různých předmětů. Mezi tyto řešené problémy patří např. otázky „*Jak správně třídit odpad, a možnosti třídění odpadu v konkrétním městě. Jak ekologicky vytápět dům. Možnosti ekologické alternativy spotřeby konkrétních výrobků, apod.*“ [17]

Environmentální výchova je podle RVP G rozdělena na tyto tematické okruhy:

- Problematika vztahů organismů a prostředí
- Člověk a životní prostředí
- Životní prostředí regionu a České republiky [17]

Environmentální výchova má jedinci pomoci rozvíjet se a formovat:

v oblasti hodnot a postojů

- postavení člověka v systému přírody
- odpovědnost člověka za životní prostředí a další vývoj planety Země
- vědomí, že každý jedinec se může podílet na ochraně životního prostředí i nepatrnými změnami vlastního chování; nepatrná změna spotřebního chování každého jedince je velkou změnou celé společnosti
- hodnoty, které si váží a chovají úctu ke všem projevům ochrany přírodního prostředí a snaží se o podporu a rozvoj těchto hodnot
- možnosti využívání přírodních zdrojů, které ke své existenci lidská společnost bezesporu potřebuje tak, aby nedocházelo k devastaci životního prostředí
- hledání alternativních cest jak využívat přírodních zdrojů obnovitelnou formou
- vnímání vlastního bezprostředního životního okolí a cítit odpovědnost za jeho stav
- vlastní odpovědnost za šíření osvěty v oblasti společenského chápání environmentálních problémů [17]

v oblasti vědomostní, schopnostní a dovednostní

- získat znalosti o vzájemné propojenosti a závislosti jednotlivých přírodních systémů a vědomí, že zničení jednoho systému povede ke zhroucení celého ekosystému
- chápat životní prostředí jako hodnotu, kterou je potřeba chránit; toto chápání je založeno na znalosti vlastního a společenského vnímání přírodního systému jako hodnoty

- znát provázanost mezi ekologickým, ekonomickým, technickým a společenským systémem, který funguje v konkrétní společnosti, ale také globálně
- znát moderní technologie, které napomáhají ochraně životního prostředí
- vědět, jak jako občan mohu chránit životní prostředí
- naučit se žít ekologicky a zařadit prvky ekologického myšlení do každodenního života
- znát negativní vliv znečištěného a zničeného životního prostředí na lidské zdraví
- umění propojit poznatky z dosavadních zkušeností při řešení environmentálních problémů [17]

3.1.5 Mediální výchova

Mediální výchova je součástí složek výchovy zejména proto, že odráží společenskou významnost medializace pro dnešního člověka. Společnost, ve které momentálně žijeme je do značné míry ovládána mediálními názory. Většina informací, se kterými jsme denně obeznámeni, je nám zprostředkována skrze média. Nelze popírat významný vliv médií, který je možné nazvat již jako globální. Je tedy nutné naučit se jak správně vnímat média a jak nejlépe zacházet s informacemi, které nám poskytují. Jednoduše lze říci, že mediální výchova připravuje jedince na život s mediálním vlivem. [17]

Cílem mediální výchovy je rozvinout u žáků tzv. „mediální gramotnost“. Mediální gramotností rozumíme soubor poznatků a dovedností, které umožňují jedinci vnímat, zpracovávat a racionálně hodnotit mediální zprávy a využívat média ke svému prospěchu a nepodlehout mediální manipulaci. [17]

Mediální výchova musí seznámit jedince s dvojitým vnímáním medií a naučit jej najít si správnou hranici mezi oběma variantami jak na media pohlížet. První názorová rovina vnímá media jako obohacující prvek lidské společnosti, jehož prostřednictvím jsme seznámeni s novými informacemi a je pro jedince přínosem. Druhá názorová rovina vnímá media spíše negativně a varuje před velkým vlivem medií na jedince. Mediální výchova má pomoci jedinci prostřednictvím pedagogických metod rozvíjet osobnostní a sociální vnímání, které by pomohlo žákům rozvíjet:

- uvědomění si a rozvoj vlastní jedinečnosti

- vybudování si vlastních názorů a schopnost kriticky nahlížet na modely životního stylu, které nám předkládají média
- využívání medií jako prostředku pro získávání informací
- kritické vnímání medií [17]

Průřezové téma mediální výchovy je svým obsahem zařazeno zejména do humanitních vyučovacích předmětů, jako jsou Občanský a společenskovědní základ, Český jazyk a Literatura a v neposlední řadě také Dějepis. [17]

Mediální výchova je v jednotlivých předmětech rozdělena podle svých tematických okruhů. Tematické okruhy mediální výchovy jsou uvedeny v RVP G:

- Média a mediální produkce
- Mediální produkty a jejich význam
- Uživatelé medií
- Účinky mediální produkce a vliv médií
- Role médií v moderních dějinách [17]

Mediální výchova je rozčleněna do dvou základních oblastí - oblasti vědomostní a oblasti dovednostní:

1. Oblast vědomostní:

Oblast vědomostní je možné rozčlenit dále na společenskovědní a mediovědní. **Společenskovědní oblast** upozorňuje na vliv a postavení medií jak v současné společnosti, tak i v jejích dějinách. Cílem této oblasti je, aby si jedinec uvědomil jak velký vliv mají média na utváření jeho osobních názorů i názorů celospolečenských. [11]

Mediovědní oblast upozorňuje na samotné mediální prostředky a prostředky, kterými na jedince působí. Jedinec se musí naučit vnímat a odhalovat tzv. „mediální logiku“, která nám předkládá stereotypní vnímání určitých společenských otázek, opakovatelnost, předvídatelnost apod. Mezi klasickou stereotypizací mediálního vnímání patří např. vnímání národnostních menšin. [17]

2. Oblast dovednostní

Cílem dovednostní oblasti v mediální výchově je, že sami žáci si vyzkouší tvorbu mediálních produktů. Žáci sami mají možnost zjistit, za jakých podmínek vznikají mediální zprávy a jak je jednoduché změnit jejich význam a vnímání. [17]

Mediální výchova má jedinci pomoci rozvíjet se a formulovat:

v oblasti hodnot a postojů

- kritický pohled na mediální zprávy
- vnímání sebe sama a potřebu najít své pevné místo ve společnosti
- uvědomění si významu vlastních mezilidských vztahů v osobním životě a srovnání s mediálním obrazem „ideálních“ mezilidských vztahů
- schopnost vnímat estetičnost mediálních zpráv, zejména pak kvalitu mateřského jazyka
- vlastní životní styl, který je jedinci příjemný, aby se nenechal strhnout mediální vlnou, která určuje co je moderní a správné
- toleranci vůči kulturním diferenciacím a vnímat je pozitivně jako obohacení vlastní kultury
- představu o týmové práci při tvorbě společného projektu, kterým mediální zprávy jsou, uvědomění si vlastního tvůrčího potenciálu. [17]

v oblasti vědomostní, schopnostní a dovednostní

- ovládat techniky, které jedinci pomohou objevit skryté obsahy mediálních zpráv
- naučit se správně a dobře argumentovat
- vědět jak fungují „tradiční“ a „moderní“ média
- naučit se orientovat se v moderním mediálním světě
- naučit se hodnotit kvalitu jednotlivých mediálních prostředků a informačních zdrojů
- uvědomit si významné postavení medií ve společnosti včetně všech kladů a záporů a na základě tohoto uvědomění naučit se kriticky hodnotit mediální zprávy [17]

4 GENDER ROZDÍLY VE VÝCHOVĚ A VZDĚLÁNÍ

Vzhledem k tomu, že „baťovská výchova“ byla založena na odlišných přístupech k výchově mladých mužů a mladých žen, je v teoretické části práce také nutné zmínit otázku gender rozdílů v moderním pojetí výchovy.

Tradiční pojetí pedagogiky pracuje s žákem jako s bezpohlavním jedincem, tedy popírá pohlavní identitu každého jedince a nebere ohledy na to, zda-li je žák dívkou nebo chlapcem. Stejným způsobem je pojímána také osobnost učitele, kde se málokdy setkáme s rozlišením pedagogů podle pohlaví na učitele a učitelky. [19]

Jiné vědy si však na rozdíl od pedagogiky gender determinaci zřetelně uvědomují a berou na ni ohledy. Mezi takové vědy se řadí například kulturní antropologie, etnografie a sociologie. Právě sociologické výzkumy zohledňující otázku gender se stávají inspirací pro pedagogické výzkumy, které toto hledisko doposud zanedbávaly. [20]

Moderní trendy výchovy se snaží vytvářet rovnocenný přístup ke všem jedincům bez ohledu na pohlaví. Diferenciace výchovy na základě gender je však patrná již v samotném názorovém smýšlení lidské společnosti. Gender rozdíly jsou však ve výchově obsaženy nezáměrně ale přesto trvale.

Zaměříme se na gender rozdíly v:

- rodinné výchově
- inteligenci
- školní výchově

Na gender identitu jednotlivce má v první řadě vliv rodinná výchova. Gender rozdíly se ve výchově začínají projevovat prakticky ještě před narozením dítěte. Rodiče připravují dětský pokoj, kočárek, vybavičku pro dítě. Veškeré toto dění je většinou ovlivněno očekávaným pohlavím dítěte; růžové a pastelové barvy pro holčičku, modré a sytější barvy pro chlapce. Samotné vnímání barev je ve společnosti ovlivněno gender rozdíly na výchovu chlapců a dívek. Je nutné podotknout, že se většinou jedná o stereotypní vnímání, které je mnohdy považováno za přežitek. [20]

Gender rozdíly ve výchovném přístupu k dívkám a chlapcům jsou všeobecně známé. Chlapci bývají častěji fyzicky trestáni oproti dívkám, dívkám je na rozdíl od chlapců dovoleno si poplakat, chlapci jsou naopak napomínání „kluci přece nepláčou“ apod. Žádné vě-

decké studii se však nepodařilo prokázat rozdíly v chování rodičů vůči dětem na základě pohlaví, v projevech lásky, vřelosti nebo podpoře k úspěchu. [20]

Mnoho autorů věnujících se otázce gender rozdílů se shoduje, že neexistují významné rozdíly v obecné inteligenci dívek a chlapců. Rozdíly lze spatřovat pouze v některých konkrétních mentálních schopnostech. Výzkumy bylo potvrzeno, že chlapci mají lepší matematické schopnosti a dívky zase podávají lepší výkony ve verbálně zaměřených testech. Chlapci podávají lepší výkony ve vizuálně prostorových testech. Dívky jsou úspěšnější v testech specializovaných na paměťové schopnosti jedince. [20]

Sociologické výzkumy zabývající se gender rozdíly také potvrzují identifikovatelné rozdíly mezi úrovní vzdělání mužů a žen. Tyto výzkumy byly uskutečněny České republice v 80. letech 20. století. Výsledkem výzkumů bylo, že muži dosahovali častěji vyššího vzdělání než ženy (je nutno však akceptovat sociální a politickou situaci, která v tomto období v České republice panovala). V 90. letech 20. století se začala situace výrazně měnit. Například mezi gymnaziálními studenty začaly převažovat dívky nad chlapci. V dnešní době stále platí, že v české populaci dosahují muži ve větší míře vyššího vzdělání než ženy. Vědecké výzkumy však dokladují, že čím je věková skupina mladší, tím se rozdíly ve vzdělání stírají. [19]

Pedagog bývá téměř vždy další významnější autorita, se kterou přichází dítě do kontaktu hned rodičích, kteří jsou považováni za hlavní autoritu. Je tedy zřejmé, že přístup pedagoga významně ovlivňuje vnímání dítěte sebe sama.

Pedagogické výzkumy, které se věnovaly otázce: „*Které pohlaví je učiteli preferováno, kterému věnují více své pozornosti*“, přinesly odlišné výsledky. Lippa ve své knize *Pohlaví: příroda a výchova* uvádí, že výzkumy prokázaly, že v raném věku dětí komunikují učitelé více s děvčaty než s chlapci. Důvod je spatřován ve větší ukázněnosti a soustředěnosti dívek. Ty se podle výzkumů dokážou již v raném věku více soustředit na probírané učivo a pedagogové logicky komunikují více s dětmi, které projevují o učivo zájem. [20]

Průcha ve své knize *Moderní pedagogika* však cituje výzkum Susan McGee Baileyovou (1993), která ve své výzkumné zprávě tvrdí, že již od mateřských škol jsou učitelé preferováni chlapci před dívkami. Chlapci jsou vnímáni jako aktivnější, více se zapojují do vzdělávacího procesu. Odlišnost jednotlivých výzkumů je podle Průchy možné spatřovat ve společenské odlišnosti jednotlivých národů. Doposud tedy nebylo možné vytvořit všeobec-

nou teorii o gender rozdílech ve výchově a vzdělání, kterou by bylo možné aplikovat univerzálně bez ohledu na národ, stát a časový horizont. [19]

Výzkumy také potvrdily odlišné postoje a motivační podněty k učení u dívek a chlapců. Autorem výzkumu je J. Švanda. Tento výzkum se uskutečnil v roce 1989 a byl zaměřen na žáky českých středních škol. Výzkumný vzorek představoval 1400 žáků. Zastoupení dívek a chlapců bylo rovnoměrné. Bylo stanoveno pět výzkumných determinantů a zjišťovaly se rozdíly mezi chlapci a dívkami. V některých determinantech se gender rozdíly neprojevíly, v jiných ano. Například determinant jasné představy o profesionální dráze nezaznamenal gender rozdíly mezi kariéřním plánováním chlapců a dívek. Determinant důvěry ke škole potvrdil, že dívky cítí větší důvěru ke škole jako instituci, naopak chlapci jsou sebevědomější a nadhodnocují své výkony, dívky mají naopak tendence k podceňování se. Determinant potřeby úspěchu přinesl stejné výsledky. U obou pohlaví byla vyjadřována tato potřeba stejně často jak u dívek tak i u chlapců. U všeobecného postoje k vzdělávacím předmětům také nebyly zjištěny odlišnosti mezi chlapci a dívkami. [19]

Výzkumy vztahující se ke gender problematice ve školním prostředí shrnul Průcha takto:

- výzkumná data prokazují, že existují rozdíly ve školních výsledcích mezi chlapci a dívkami
- gender rozdíly je na základě těchto výzkumů nutné považovat za vstupní determinantu, která má vliv na edukační procesy a následné výstupy těchto procesů
- není možné konstatovat, které z pohlaví dosahuje lepších školních výsledků, vhodnější je interpretace, která poukazuje na to, že v určitých vzdělávacích oblastech dosahují dívky lepších vzdělávacích výsledků než chlapci a naopak [19]

5 HISTORICKÝ KONTEXT VZNIKU BAŤOVY ŠKOLY PRÁCE

„Kdykoliv nacházím na botách, které vycházejí z dílny, špatně vytlačené šnyty (ořízku) nebo zkřivený podpatek, nezajímá mě takto pokřivená práce. Ale zajímá mě, kde a v čem se pokřivil charakter lidí v dotyčné dílně. Je mi naprosto jasné, že lidé s pokřiveným charakterem nemohou udělat rovnou práci.“

T. Baťa zakladatel

Založení Baťovy školy práce pro mladé ženy v roce 1929 předcházelo průmyslový rozvoj města Zlín a zejména firmy Baťa. Podrobnější popis vývoje města Zlín a firmy Baťa včetně životopisu Tomáše Bati zakladatele (viz obrázek 1), je součástí mé bakalářské práce Sociální program Tomáše Bati zakladatele. Rozvoj města Zlín pod vedením firmy Baťa a vliv firmy Baťa na vzdělanost zlínského regionu považujeme za tak zásadní, že jsme uznali za vhodné, jej v krátkosti představit také v diplomové práci.

Obrázek 1 Tomáš Baťa zakladatel[21]

Tomáš Baťa zakladatel pocházel z chudé ševcovské rodiny. Měl dva starší sourozence (viz obrázek 2), bratra Antonína a sestru Annu. Matka zemřela, když bylo Tomášovi pouhých šest let. Otec se s dětmi odstěhoval do Uherského Hradiště, kde se také znovu oženil. [22]

Tomáš Baťa byl již od dětství seznámen s výrobou a prodejem obuvi. Zejména při prodeji obuvi se učil z otcových chyb, kterých se později snažil sám vyvarovat. Již od útlých dětských let se vyznačoval podnikatelským duchem. Tehdy ze zbytků kůže, které našel okolo otcova verpánku, vyráběl botičky pro panenky, které následně prodával a utržené peníze si šetřil.[22]

Obrázek 2 Sourozenci Baťovi [21]

Jak již bylo řečeno, Tomáš Baťa byl podnikavý od malička, nemohl tedy snést otcovy nedokonalé obchodní praktiky, a proto se rozhodl brzy osamostatnit. Jeho první pokusy o samostatnou výrobu papučí ve Vídni skončily fiaskem. Vrátil se zpět do Čech a poučen z vlastních chyb, přesvědčil své sourozence o založení obuvnické firmy. [22]

O tom, kde firmu založit nebylo nutné diskutovat, doma se sourozenci Baťovi cítili vždy jen ve Zlíně. Jak později Tomáš Baťa řekl, do Zlína je táhlo pouze srdce. Zlín byl strategicky nevýhodné místo pro založení výroby, chyběly zde základní prvky infrastruktury. [22]

Firma Baťa byla založena v roce 1896. Prvotní název firmy byl A. Baťa, později (v roce 1900) se firma změnila na veřejnou společnost s názvem T. & A. Baťa. První dílnu představovala jen malá skromná místnost (viz obrázek 3). Většina prvních zaměstnanců firmy pracovala ve svých domácnostech. [22]

První tovární budova (viz obrázek 4) byla postavena v roce 1906. Tomáš Baťa zakladatel byl milovníkem technického pokroku. Své zkušenosti získával jako řadový dělník v amerických továrnách. Tomáš Baťa byl jeden z prvních podnikatelů u nás, který zavedl pásovou výrobu.[23]

Na osobní život nezbývalo Tomáši Baťovi příliš času, smyslem jeho života byla práce. Přestože jej nelákaly taneční zábavy a plesy, jednoho se přeci jen účastnil. Byl to ples ve Vídni. Na tento ples ho zvali několikrát jako čestného hosta, vždy se omluvil. Jednou však přece jen přijel

Obrázek 3 První dílna firmy Baťa

Obrázek 4 První tovární budova firmy Baťa

Obrázek 5 Tomáš a Marie Baťovi [24]

a to za konkrétním účelem, seznámit se s Marií Menčíkovou, jejíž bratr byl jeho přítelem. V roce 1912 si Marii vzal (viz obrázek 5). Přestože si oba přáli velkou rodinu, nebylo jim to dopřáno vzhledem ke zdravotním komplikacím, které měla paní Baťová po narození jediného syna Tomíka (viz obrázek 6). Pokud se v hovorech mluvilo o „Tomáši Baťovi“, byl tím vždy myšlen šéf a zakladatel závodů, jeho syn byl vždy v hovorech zmiňován jako „Tomík“. [22]

Budování sociálního systému (Sociální systém firmy Baťa, viz Končítíková in Kašpárková 2010), který k firmě Baťa neodmyslitelně patří, začalo ještě před první světovou válkou. [25]

V roce 1908 byla zahájena první výstavba tzv. „baťovských domů.“ [23]

První světová válka se stala pro Zlín a firmu Baťa paradoxně přínosem. Jak již bylo zmíněno, paní Baťová pocházela sice z české rodiny, ale žijící ve Vídni. Konkrétně přímo u císařského dvora. Její otec byl hlavním knihovníkem císařské knihovny. Máme tedy jen možnost spekulovat nad otázkou, co stálo za tím, že ty největší vojenské zakázky rakousko-uherské armády získávala právě firma Baťa ve Zlíně. Během války měla firma Baťa tolik zakázek, že některé musela přenechávat konkurenci. Mnoho mužů bylo uchráněno před odchodem na frontu, protože ve Zlíně v továrnách firmy Baťa bylo potřeba mužské síly, aby bylo možné státní zakázky splnit. [22]

Po první světové válce přišla finanční krize. Bylo nutné najít rychlé řešení. Velká část firemního kapitálu byla umrtvena ve zboží, které leželo ve skladu. V tomto období vznikl geniální plán snížit cenu všech bot o 50 %, mzdy o 40 % a jídlo ve firemním konzumu (terminus technikum) také o 50 %. Zaměstnanci tato opatření přijali. Věřili svému šéfovi a věděli, že mu na nich záleží a veškerá opatření, která činí, činí proto, aby zachránil firmu, která je živila. Akce s názvem „Baťa drtí drahotu“, která proběhla v roce 1922, vyprodala sklady a umožnila další rozvoj továrny. Od tohoto momentu firma Baťa jen rostla. [23]

V roce 1923 se stal Tomáš Baťa zakladatel poprvé starostou města Zlín (celkově se jím stal třikrát, v letech 1923, 1927 a 1931). V roce 1925 byla založena Baťova škola práce pro

Obrázek 6 Tomáš a Tomík Baťovi [21]

mladé muže a o čtyři roky později, v roce 1929, také pro mladé ženy. Tomáš Baťa potřeboval pro rychle se rozvíjející firmu vzdělané a praktické průmyslové lidi. Absolventi tehdejších středních škol a učilišť byli sice vzdělaní, ale pro práci v továrně zcela nepoužitelní. Tomáš Baťa zakladatel se tedy rozhodl založit vlastní Baťovu školu práce. Cílem těchto škol bylo vychovat všestranně vzdělaného, práce v továrně znalého a kulturně žijícího člověka. Baťova škola práce byla propojením života na internátech, práce v továrně a vzdělání ve škole. [22]

V roce 1927 byla založena Baťova nemocnice a v roce 1928 Baťův podpůrný fond, který sociální péči firmy Baťa finančně zastřešoval (viz bakalářská práce Sociální program Tomáše Bati zakladatele, kapitola 4). [26]

Po roce 1928 začíná největší rozvoj firmy Baťa v zahraničí.

12. 7. 1932 Tomáš Baťa zakladatel tragicky zahynul při letecké havárii na firemním letišti v Otrokovicích. Letadlo se zřítilo krátce po startu. Osobní pilot Tomáše Bati Jindřich Brouček byl na místě mrtev. Tomáš Baťa zemřel při převozu do nemocnice. [27]

Dodnes se vedou spekulace, zdali se jednalo o nehodu, a nebo úmyslný atentát. Pravdu se zřejmě již nikdy nedovíme. Jisté však zůstává, že Tomáš Baťa zakladatel je v naší historii doposud nepřekonaným fenoménem, který se stal vzorem podnikatele, jehož podnikání je službou veřejnosti. (Tomáš Baťa vždy hovořil o své práci jako o službě, službě lidem, službě veřejnosti, službě zákazníkům).

5.1 Tomáš Baťa zakladatel a jeho životopis trochu jinak

Během studia archivních dokumentů a dobových fotografií bylo nalezeno jen velmi málo fotografií, na kterých by se Tomáš Baťa zakladatel usmíval. Jedna taková fotografie však existuje (viz obrázek 7), pochází z jara 1932, chvíli před onou tragickou událostí. Tato fotografie je zveřejněna v dobové knize, jejíž název je: „*Baťa zblízka. Anekdoty a intimní projevy Tomáše Bati.*“ Autorem knihy je Josef Malach; kniha vyšla jako třetí vydání v roce

Obrázek 7 Smějící se Tomáš Baťa zakladatel [28]

1934. Obsahem knihy jsou krátké úryvky příběhů, které se kolem Tomáše Bati zakladatele udály a ve kterých hrál většinou hlavní roli. Tyto krátké příběhy dávají čtenáři možnost poznat Tomáše Baťu jako člověka a nejen jako podnikatele. Čtenář má možnost utvořit si vlastní názor na osobnost Tomáše Bati zakladatele na základě osobního vnímání významu jednotlivých příběhů.

Klasický životopis Tomáše Bati byl již uveden v bakalářské práci. [26]

Pro diplomovou byla zvolena jiná alternativa jak seznámit čtenáře s osobností Tomáše Bati zakladatele.

Pro dokreslení vlastního názoru na osobnost Tomáše Bati zakladatele předkládáme čtenářům pět vybraných úryvků z jeho života

„Baťa a gramatika“

„Profesoři češtiny namáhali se Baťovi vyložit, že má v inserátech užívat svým zákazníkům a ne našim zákazníkům. Pak toho nechali. Tam, kde mluvil instinkt obchodníka, byly všechny gramatické zákony hrachem, házeným na stěnu. „Svým - to zní sobecky,“ říkával Baťa, „našim – to vyjadřuje službu.“ A zůstalo „našim“. Nesprávně gramaticky, ale jinak správně.“ [28]

„Poslední pár bot a poslední nebožtík světa“

„Veliký švec byl i velikým filozofem. Jedna z baťovských historek připomíná starou židovskou anekdotu, ve které pokouší jeden věřící rabína otázkou: „Moudrý rabbi, v sobotu nesmí se žádný žid dotknout rukou peněz – to víš, ne?“ – „Ano, to vím“ – „A kdybys takhle v sobotu šel po ulici a spatřil před sebou ležet pytlík dukátů, zvedl bys jej?“ – Načež učený rabbi odpověděl: „Dej mi pokoj s takovými hloupými starostmi. Za prvé dnes není sobota a za druhé nikde tady nevidím ležet pytlík dukátů“

„A tak taky jednou, přišel k Baťovi nějaký národohospodářský žurnalista na interview, zatvářil se starostlivě a zeptal se ho, „Pane, co budete dělat, když se krise přiostrí tak, že nebude možné odbyti ani jediný pár bot?“

„Baťa chvíli mlčí a za chvíli povídá: „Když jsem byl ještě malý kluk, vzal mne jednou otec na nějaký pohřeb. Stál jsem hrozně zamyšlen nad otevřeným hrobem, dívám se, jak lidé do něho vkládají rakev, a náhle jsem se otce zeptal: Poslyš, tatínku, kdo pochová

posledního člověka na světě, až umře?“ Vy s tou svou otázkou mi připadáte zrovna tak!“
[28]

„Kompliment pro Forda“

„Redaktor „Evening Standardu“ psal často o Baťovi a byl snad první, jenž již před lety razil název „evropský Ford“ pro tohoto muže, jenž v mládí odjel do Ameriky, aby se tam naučil něco z „obchodní ševcoviny,“ a za nímž za 20 let nato jezdili američtí „králové obuvi“ do Zlína, aby se od něho něčemu přiučili.“

„Baťa je evropský Ford,“ napsal o něm anglický novinář, „Toto přirovnání je lichotivou poklonou pro Forda.“ [28]

„O 10% více než všechno“

„Kterýsi konstruktér zlínských závodů, s nímž Baťa projednával stavbu nového stroje, namítal, na požadavky šéfovy, že není možno stroj zdokonaliti tak, jak by si Baťa přál.

Na to Baťa svým známým úsečným způsobem: „Možné je všechno a ještě o 10% více!“ [28]

„Krátký proces“

„Když bylo Baťovu Tomíkovi osmnáct let, onemocněl a po uzdravení odjel v zimě 1931 na zotavenou lyžařit do švýcarských Alp. Dostal na to měsíc dovolené a ke konci psal otci, že se učí pilně francouzsky, ale že by k tomu potřeboval ještě nezbytně jeden měsíc.“

Baťa odpověděl okamžitě telegramem:

„Za účelem zdokonalení ve francouzštině nastoupíš zítra práci v naší curyšské filiálce!“ [28]

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 POZNÁMKY K PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE

„Důvěřuji lidem, kteří si to nezaslouží, ale tento omyl je mi milejší, než přílišná podezřívavost.“

T. Baťa zakladatel

Cílem této krátké úvodní kapitoly k teoretické části práce je představit a vysvětlit základní dobové pojmy, které se v praktické části práce objevují a se kterými nemusí být čtenář obeznámen. Součástí kapitoly tvoří také představení pamětníků doby, jejichž výpovědi komentují jednotlivé kapitoly praktické části práce.

6.1 Základní dobové pojmy

Během výzkumu bylo zjištěno, že existuje jen velmi úzký okruh lidí, kteří jsou seznámeni s dobovými termíny a pojmy, které jsou v práci uvedeny. Z tohoto důvodu byl do práce zařazen krátký soupis dobových pojmů a výrazů, které se v práci hojně objevují. Vzhledem k tomu, že neexistují přesné dobové definice daných pojmů, byly na základě archivních dokumentů a konzultací s pamětníky doby vytvořeny vlastní definice, které se snaží dobový pojem osvětlit.

- Baťova škola práce (BŠP)** Baťova škola práce (používala se dobová zkratka BŠP) – byla speciální škola, za jejímž vznikem stál Tomáš Baťa zakladatel. Jednalo se o speciální školu, jejímž cílem bylo vzdělávat a vychovávat nové, budoucí pracovníky firmy Baťa. Rozlišovala se BŠP pro „mladé muže“ a „mladé ženy.“ Tato škola byla součástí baťovské výchovy mladých lidí. To znamená, že studium na BŠP bylo podmíněno prací v továrně a ubytováním na baťovských internátech.
- Baťovská výchova mladých lidí** Specifický systém výchovy, který se skládal z výchovy prostřednictvím práce v továrně, života na internátech a vzdělání v BŠP.

Mladí lidé	Souhrnné označení pro mladé ženy a mladé muže u firmy Baťa.
Mladá žena	Dívka, ve věku 14 až 19 let, která studovala BŠP, pracovala v továrně firmy Baťa a bydlela na internátě.
Mladý muž	Chlapec, ve věku 14 až 19 let, který studoval BŠP, pracoval v továrně firmy Baťa a bydlel na internátě.
Mladoženský / mladomužský kroj	Reprezentativní uniforma mladých lidí u firmy Baťa. Rozlišoval se mladomužský a mladoženský kroj. Mladoženský kroj byl tvořen sukni, halenkou a sakem bílé barvy. Mladomužský tvořila košile, kalhoty a sako bílé barvy. Oba kroje byly opatřeny velkým písmenem „B“, které značilo firmu Baťa. Součástí obou krojů byl tmavomodrý zimní kabát.
System řízení Baťa	Komplexní systém řízení firmy Baťa, který zahrnoval výrobu, export, management a marketing firmy Baťa, včetně sociálního, zdravotního, výchovně-vzdělávacího a kulturního systému pro zaměstnance firmy.
Průmyslový člověk	Člověk, který má kladný vztah k práci, neustále se vzdělává a je schopný využívat všechny moderní technologie k obohacení svého života.
Absolvent / absolventka BŠP	Mladý muž nebo mladá žena, kteří dokončili BŠP, ale zůstávali svobodní a dále se vzdělávali a pracovali u firmy Baťa. Byli nadále ubytováni na baťovských internátech, které byly určeny pro absolventy a absolventky BŠP.

6.2 Představení pamětníků doby

Cílem této podkapitoly je představit pamětníky doby, jejichž psané nebo ústní výpovědi dokreslují autenticitu výzkumu. Výpovědi pamětníků doby jsou zařazeny do praktické části práce průběžně dle momentálně popisovaného tématu. Ucelené výpovědi pamětníků doby, písemné či přepisy orálních, jsou uvedeny v příloze.

Výpovědi pamětníků doby jsou v textu praktické části práce barevně odlišeny.

Jindra a Svatopluk Jabůrkovi

Obrázek 8 Manželé Jabůrkovi [29]

Manželé Jabůrkovi (viz obrázek 8) se stali narátory pro výzkum již v roce 2009. Oba jsou členy Klubu ABŠ. Poznali se ve firmě Baťa. Pan Jabůrek (* 1921) byl svého času mladým mužem a paní Jabůrková (*1926) mladou ženou. Jejich výpovědi obohacují praktické část diplomové práce.

Růžena Kouřilová

Obrázek 9 Růžena Kouřilová[29]

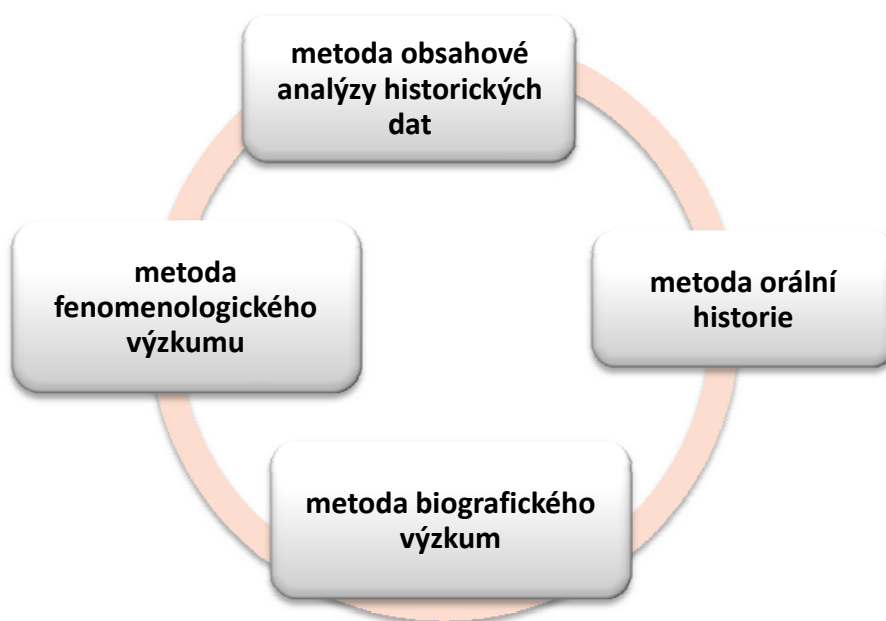
Paní Kouřilová (viz obrázek 9) se narodila v roce 1924, pochází z Příbrami. Svého času byla také mladou ženou u firmy Baťa. Její orální výpověď potvrzuje autenticitu a dokresluje archivní dokumenty.

Olga Valdecká

Výpověď paní Olgy Valdecké byla písemná. Její vzpomínky na svůj život coby baťovské mladé ženy, jsou uloženy v archivu Klubu ABŠ.

7 METODOLOGIE VÝZKUMU

Během výzkumu bylo využito několik výzkumných metod. Jednalo se zejména o metodu obsahové analýzy historických dat, metodu biografického výzkumu, metodu fenomenologického výzkumu a metodu orální historie. Nelze říci, která z těchto metod je pro daný výzkum přínosnější, a nebo která je více využívána, proto je možné grafické znázornění vztahů mezi výzkumnými metodami uplatnit jen prostřednictvím cyklického diagramu (viz obrázek 10). Tento cyklický diagram představuje provázaný vztah mezi jednotlivými výzkumnými metodami a upozorňuje na jejich rovnocenné postavení, které v celkovém výzkumu zauímají.

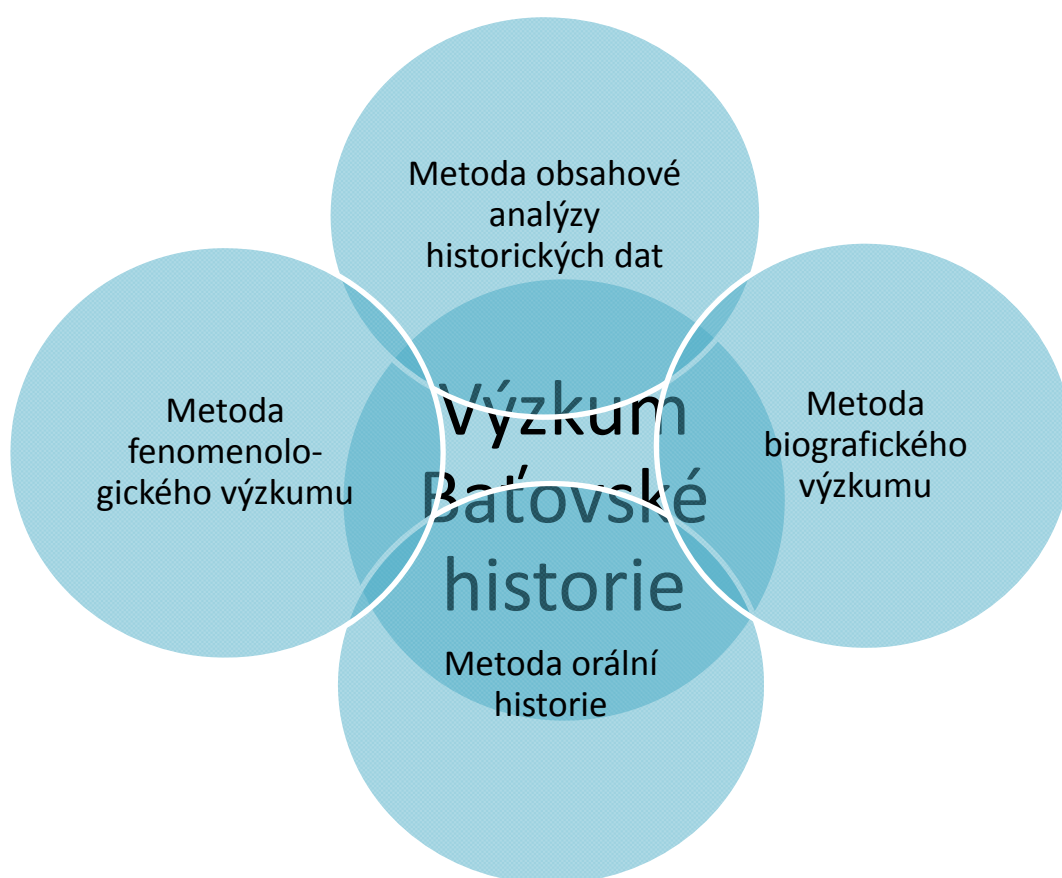
Obrázek 10 Diagram výzkumných metod.

Představení metodologie výzkumu je v práci zahrnuto z několika důvodů. Mezi hlavní dva patří, že:

- metodologie historického tématu je odlišná od metodologie současných pedagogických výzkumných problémů
- představení metodologie archivního výzkumu pomůže čtenáři lépe pochopit způsob práce s archivními dokumenty a historickými prameny

Prostředky užitá pro zpracování archiválií, dobových soukromých materiálů a osobních výpovědí pamětníků:

- **Metoda obsahové analýzy historických dat** – dobové dokumenty, které jsou uloženy v Moravském-zemském archivu Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně. Tyto dokumenty zahrnují: dobové texty přednášek BŠP, poznámky vyučujících, školní zápisky mladých žen, osobní korespondence vyučujících, zřizovací a zakládající listiny BŠP, dobový tisk atd.
- **Metoda orální historie** - výpovědi pamětníků doby, absolventů a absolventek BŠP a členů Klubu ABŠ.
- **Metoda biografického výzkumu** – výpovědi pamětníků doby, sběr biografického materiálu pamětníků doby, které se vyskytují v jejich soukromých sbírkách.
- **Metoda fenomenologického výzkumu** – výpovědi pamětníků doby, kteří zažili fenomén Systému řízení Baťa, jehož součástí byl i celý výchovně-vzdělávací systém ve Zlíně, včetně BŠP.

Obrázek 11 Prolínání výzkumných metod

Jednotlivé výzkumné metody není možné od sebe zcela oddělit. Většina se jich navzájem prolíná (viz obrázek 11), protože je spojuje stejný výzkumný záměr. Prolínání jednotlivých metod je patrné např. při použití metody biografického výzkumu a metody orální historie. Biografický výzkum je založen na výpovědi osobnosti stejně jako metoda orální historie, biografický výzkum zahrnuje sběr biografického materiálu, tento biografický materiál dokresluje orální výpovědi pamětníků doby. S oběma metodami je úzce spjata také metoda fenomenologického výzkumu, která se snaží o pochopení emocí a prožitků účastníků doby, kteří nám své zážitky opět sdělují většinou ústní formou. Metoda obsahové analýzy dat se také týká dokumentů, které byly získány během sběru biografického materiálu.

7.1 Metoda obsahové analýzy historických dat

Metoda obsahové analýzy historických dat slučuje využití historického výzkumu a metody obsahové analýzy dokumentů. Jedná se o metodu kvalitativního výzkumu, která se zabývá zkoumáním jevů z minulosti. Při uplatnění metody obsahové analýzy historických dat je velmi důležité stanovit výzkumnou otázku ještě před zahájením sběru historických dat. Obsahová analýza historických dat je typická svou nezbytnou pečlivostí a důkladností nezbytnou provádění. Při interpretaci dat vyplývajících z historického výzkumu musí být výzkumník pravdivý. [30]

U historického výzkumu je možné si předem stanovit výzkumnou otázku, ale mnoho autorů to nedoporučuje. Historický výzkum se od jiných výzkumů odlišuje tím, že po jeho provedení mnohdy není možné na výzkumnou otázku vůbec odpovědět. Výzkumník během výzkumu může přijít i na jiné skutečnosti, které neodpovídají na výzkumnou otázku, ale přinášejí nové informace o zkoumané historické události nebo jevu. Doporučuje se tedy stanovovat si pouze cíl výzkumu. [30]

Analýza historických dat se provádí s cílem, nalézt:

- odpovědi na doposud nezodpovězené otázky
- nové souvislosti mezi historickými skutečnostmi či jevy
- nové souvislosti mezi přítomností a minulostí
- nové informace o činech zkoumaných osobností, situací nebo jevů, tyto informace zaznamenat a vyhodnotit
- nové teorie při interpretaci vyzkoumaných informací

- přispět k pochopení zkoumaného jevu, osobnosti či události [30]

Cílem obsahové analýzy historických dokumentů není pouze přinést nové informace, ale pokusit se je také interpretovat. Výzkumník musí získaná data analyzovat a interpretovat tak, aby byl schopen celou situaci či jev rekonstruovat. [30]

Doposud nebyla jasně stanovena časová hranice pro označení situace za historickou. Hendl (2005) uvádí, že existují čtyři typy historických studií. Typy historických studií se liší předmětem výzkumu a délkou sledovaného období:

- **výzkum historické události** – je zaměřen na události, které se stali v určitém časovém okamžiku
- **výzkum historického procesu** – je zaměřen na historické události, které probíhali v delším časovém období
- **komparativní historický výzkum krátkého časového období** – je zaměřen na historickou událost, která probíhala ve stejném časovém období na různých místech
- **komparativní výzkum více časových období** – je zaměřen na vývoj procesů v delším časovém období, které probíhaly na různých místech ve stejnou dobu [30]

Velký význam v obsahové analýze historických dokumentů představuje okolnost, na základě jakých historických dokumentů byl výzkum prováděn. Dělení historických pramenů je na primární a sekundární dokumenty. Za primární dokumenty jsou považovány ty dokumenty, jejichž autor byl přímým účastníkem historické události či jevu. Primárními prameny tedy rozumíme deníky, kroniky, mapy, plány, prvotisky a záznamy orální historie. Za sekundární dokumenty jsou považovány takové dokumenty, které vznikly interpretací primárních zdrojů. Obsahovou analýzu historických dat lze provádět na základě:

- **Historických dokumentů** – za historický dokument jsou považovány tištěné materiály, které byly zhotoveny v minulosti. V našem výzkumu se jednalo zejména o dokumenty uložené v MZA Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně a osobní dokumenty pamětníků doby. Tyto dokumenty se velmi liší svoji výpovědní hodnotou. Některé dokumenty byly úředními listinami a jiné například poznámkami studentky (viz podkapitola Analýza dokumentů).
- **Historických numerických záznamů** – za historický numerický záznam je považován dokument, který obsahuje statistická tištěná data. Opět bylo využito archivních dokumentů uložených v MZA Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně.

- **Historických předmětů** – za výzkum historických předmětů, je považována analýza historických objektů, jejichž posouzení přináší nové informace o minulosti.
- **Orálních výpovědí pamětníků doby** – jedná se o ústní výpovědi pamětníků doby, kteří historickou událost zažili (viz kapitola Metoda orální historie). [30]

7.1.1 Analýza dokumentů

Analýza dokumentů je běžnou součástí kvalitativního i kvantitativního výzkumu. Dokumentem rozumíme všechny psané informace – může se jednat o knihy, novinové články, deníky, plakáty, záznamy projevů, smlouvy, předpisy atd. Analýzu dokumentů je možné provádět z několika hledisek. [30]

Analýza dokumentu se řídí vlastní metodologií:

1. **Stanovení výzkumné otázky** - analýza dokumentů musí předcházet výzkumná otázka. Historický výzkum a tedy i obsahová analýza historických dokumentů však nemusí nutně začínat stanovením výzkumné otázky, ale pouze cílem výzkumu.
2. **Stanovení definice dokumentu** – před analýzou dokumentů je nutné si stanovit, které prameny budou považovány za dokumenty. V našem výzkumu jsme za dokument považovali všechny listinné prameny uložené v MZA Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně a osobní materiály, které nám zapůjčili pamětníci doby.
V této fázi výzkumu se snaží výzkumník vyhledat všechny možné pramenné dokumenty, které s výzkumem souvisí a mohly by jej obohatit.
3. **Provedení pramenné kritiky** – cílem této fáze je provést analýzu dokumentů. Jedná se jak o analýzu vzhledu a stavu historických dokumentů, tak i o analýzu obsahu.
4. **Interpretace dokumentů** – interpretace dokumentů se zaměřuje na podání pravdivé výpovědi o historické skutečnosti či jevu prostřednictvím vypracované výzkumné zprávy. [30]

Při analýze historických dokumentů je velmi důležité stanovit poznávací cenu dokumentu. Tato cena se stanovuje podle typu dokumentu, blízkosti dokumentu k předmětu zkoumání, původu dokumentu, vnitřních a vnějších znaků dokumentu a intencionality dokumentu. [30]

Typ dokumentu

Na počátku výzkumu si určíme, který typ dokumentu je pro nás nejpřínosnější a nejpravdivější. Za důvěryhodnější bývají spíše pokládány oficiální úřední listiny než novinové články. Na počátku našeho výzkumu byla stanovena následující hierarchie hodnoty dokumentu:

- úřední listiny, zřizovací listiny BŠP
- oficiální nařízení BŠP
- vedením školy schválené texty přednášek
- osobní poznámky vyučujících
- osobní poznámky mladých žen
- dobové novinové články o BŠP
- propagační materiály BŠP
- literární zmínky o BŠP v dobových knihách

Blížkost dokumentu k předmětu zkoumání

Blížkost dokumentu k předmětu zkoumání se posuzuje ze tří hledisek:

1. **Blížkost časová**- zaměřuje se na datování vzniku dokumentu během historického děje. Čím blíže je vznik dokumentu historické události, tím více je považován za autentický.
 - Námí předkládaný výzkum byl zaměřen na dokumenty, které vznikaly zároveň s počátky BŠP ve Zlíně. Tak jsme získali jedinečnou možnost studovat BŠP a výchovu mladých žen ve Zlíně od jejich začátku. [30]
2. **Blížkost prostorová** – určení místa blízkosti vzniku dokumentů a historické události.
 - Prostorová blízkost námí předkládaného výzkumu byla jednoznačně dána městem Zlín. Zřetel na prostorovou blízkost byla brána i ve výběru literárních zmínek o BŠP a výchově mladých žen ve Zlíně. Přednost získávali autoři knih, o nichž bylo předem zjištěno, jak dlouhou dobu ve Zlíně pobývali. Tento ojedinělý systém výchovy nebylo možné dle našeho názoru kvalitně popsat ze zprostředkovaných informací. [30]

3. *Blízkost sociální* – určuje nakolik je dokument svým obsahem blízký výzkumnému cíli.
- Jinou výpovědní hodnotu pro nás měli záznamy sociálního oddělení a např. stavebního oddělení. Vzhledem k tomu výzkum je zaměřen na výchovu mladých žen, byly vyhledávány dokumenty, které souvisely s výchovou, vzděláním a životem mladých žen. [30]

Původ dokumentu

Důležitým kritériem při provádění analýzy dokumentů je místo nálezu dokumentu, odkud dokument pochází, kdo jej našel a jak se dokument dochoval.

- Původ většiny našich dokumentů je lehce ověřitelný v MZA Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně. Zde jsou uloženy veškeré archivní dokumenty, které se staly součástí předkládaného výzkumu. [30]
- O původu osobních dokumentů, které jsou majetkem pamětníků doby není nutné pochybovat. Nepředpokládáme, že by dobové fotografie pamětníků doby byly padělky.

Vnitřní a vnější znaky dokumentu

Vnitřní znaky dokumenty představují jeho obsah. Vnitřní znak má důležitý význam u psaných dokumentů. U nepsaných dokumentů se vnitřním znakem myslí výpovědní hodnota dokumentu pro výzkum. [30]

- Během výzkumu byly použity zejména dokumenty písemné povahy. Bylo nutné udělat selekci těchto dokumentů podle jejich přínosu pro výzkum. Hierarchie pro stanovení si pravdivosti dokumentu je uvedena v typologii dokumentu. [30]

Vnějšími znaky dokumentu je myšlen fyzický vzhled dokumentu, jako je opotřebení, stav papíru a typ písma. Posouzení vnějších znaků zahrnuje také zhodnocení, zda je dokument opravdu tím, za co se vydává. [30]

- Vzhledem k poměrně zachovalému stavu všech archivních dokumentů uložených v MZA Brno, s detašovaným pracovištěm ve Zlíně, byla práce s archiváliemi velmi

přehledná. Nebylo nutné analyzovat nečitelné písmo, protože většina dokumentů psaných rukou má vlastní strojový přepis.

Intencionalita dokumentu

Intencionalita dokumentu je pro vědce velmi důležitá. Zkoumané dokumenty, které měly informovat současníky nebo budoucí generace, mohou nést stopy autorových osobních myšlenek, ideologie ale i vzdělání a postojů. [30]

- S určitými prvky intencionality dokumentů se v tomto výzkumu počítá. Tato intencionalita je však žádoucí. Dává nám možnost poznat myšlení autorů dokumentu.

7.2 Metoda biografického výzkumu

Biografickým výzkumem je rozuměna analýza historie jedincova života. Biografický výzkum tedy bývá považován za zvláštní typ případové studie. Toto zařazení je dáno specifíčkostí biografického výzkumu, který se většinou týká jen malého počtu osob. [30]

Cílem biografického výzkumu většinou bývá provést rekonstrukci jedincova života. Někdy se však může biografický výzkum zaměřit na srovnávání několika biografii a na základě tohoto srovnání odpovídat na osobnostní otázky jednotlivců nebo na otázky společenských jevů. [30]

Biografie představuje životní anamnézu člověka. Hendl (2005) ve své knize cituje Dezina, který dělí biografii na úplnou, epizodickou a komentovanou biografii.

- úplná biografie – cílem je zachytit ucelenou biografii jedincova života
- epizodická biografie – zaměřuje se pouze na epizodickou část jedincova života
- komentovaná biografie – jedná se o úplnou nebo epizodickou biografii, jejíž součástí tvoří rozsáhlé komentáře autora biografie

Biografický výzkum je možné uplatnit v následujících případech:

- výzkum je zaměřen na popis jedincovy životní dráhy
- výzkum se zaměřuje na postavení jedince v sociálním prostředí

- výzkum se zaměřuje na jedincovy osobní prožitky z různých sociálních rolí, kterými během života prošel [30]

Biografický výzkum je typický tím, že se během jeho konání výzkumník nezabývá pouze uskutečňováním rozhovorů, ale také sběrem biografického materiálu. Za biografický materiál jsou považovány např. fotografie, osobní dokumenty, poznámky, osobní předměty jedince, který je předmětem výzkumu. Sběr biografického materiálu musí vždy probíhat s vědomím respondenta a respondent musí souhlasit s tím, které předměty je do výzkumu možné zahrnout a které nikoliv. Biografický materiál mohou představovat také sepsané autobiografie nebo materiály, které napsal o daném člověku někdo jiný. [30]

Biografický výzkum je možné provádět také v dlouhém časovém horizontu, kdy je jedinec kontaktován během života několikrát v pravidelných intervalech, např. po dobu několika let. Výsledek biografického výzkumu je vždy závislý na kvalitní a důvěrné spolupráci výzkumníka a respondenta. [30]

Metodologie biografického výzkumu je rozdělena do těchto pěti etap:

1. Na začátku výzkumu si stanovujeme cíl a rozsah výzkumu. Stanovení rozsahu výzkumu je velmi důležité pro určení si velikosti množiny zážitků z jedincova života. První etapa také zahrnuje rozčlenění si výzkumu na jednotlivé životní etapy (např. dětství, dospívání, dospělost, stáří).
2. Druhá etapa výzkumu zahrnuje převážně sběr biografického materiálu (biografický materiál, viz předchozí text).
3. Třetí etapa výzkumu představuje roztřídění a uspořádání biografického materiálu podle životních etap nebo témat, které jsme stanovili v první etapě.
4. Čtvrtá etapa zahrnuje výzkum uspořádaného biografického materiálu. Zaměřujeme se také na výpovědi respondenta (pokud jsou součástí výzkumu) a přihlížíme ke společenskému a sociálnímu kontextu v jednotlivých etapách jedincova života. Tvoříme tak ucelený popis jedincovy životní etapy nebo celou životní anamnézu.
5. Pátá etapa výzkumu je součástí biografického výzkumu jen tehdy, pokud výzkum zahrnuje více jedinců. V takovém případě provádíme komparaci jednotlivých životních anamnéz, na základě těchto anamnéz je možné vytvořit celé teorie. [30]

V našem výzkumu bylo využito biografického výzkumu při shromažďování biografického materiálu pamětníků doby. Biografický výzkum byl propojen s výzkumnou metodou orální

historie. Biografický materiál dokresloval výpovědi pamětníků doby a pomohl tak lépe popsat osobní vzpomínky pamětníků doby.

7.3 Metoda fenomenologického výzkumu

Fenomenologický výzkum je specifickým typem výzkumu. Tento výzkum je možné uplatnit jen tehdy, pokud je nebo v minulosti bylo výzkumné téma fenoménem. Fenomén je možné definovat jako neobyčejný úkaz či jev. Fenomenologický výzkum se vyvinul z filozofické fenomenologie. [30]

Cílem fenomenologického výzkumu je popsat a analyzovat osobní prožitou zkušenost jedince, který měl možnost se s fenoménem setkat, sám prožít, anebo být jeho součástí. Primárním cílem fenomenologického výzkumu není získávat nová data a informace, ale pomocí vyprávění účastníka fenoménu prožít stejné emocionální pocity jako měl účastník fenoménu v době, kdy byl jeho součástí. Celkový výzkum je tedy prostřednictvím fenomenologického výzkumu obohacen o emoce, které prožíval účastník fenoménu. [30]

Fenomenologický výzkum je možné uplatňovat v těchto třech případech:

1. pokud je výzkumníkovým cílem prozkoumat jedincovy zkušenosti s fenoménem a porozumět těmto osobním zkušenostem
2. popis fenoménu je nejvhodnější prostřednictvím osobní zkušenosti účastníka fenoménu
3. pokud není fenomén dostatečně prozkoumán [30]

Fenomenologický výzkum nemusí být zahájen výzkumnou otázkou či výzkumným problémem. Pro zahájení výzkumu je podstatný pouze fenomenologický směr, kterým se má výzkum ubírat. Výzkumná otázka vzniká až během fenomenologického výzkumu, kdy objevujeme podstatné prvky fenoménu. Fenomenologický výzkum probíhá většinou prostřednictvím kvalitativního rozhovoru. [30]

Fenomenologický výzkum byl využit zejména proto, že systém řízení Baťa a filozofie firmy Baťa byla vnímána jako ojedinělým fenoménem. Za fenomén byl tento systém považován již v době, kdy vznikal a začínal fungovat. V dnešní době se statut fenoménu pro řízení Baťa opět potvrzuje, zejména ze strany podnikatelů, architektů, pedagogů, ale i lékařů a dalších profesí. Vzniká nebývalý zájem o tento ojedinělý systém, který se opíral o kom-

plexně pojatý výrobní, sociální a vzdělávací program firmy Baťa. U fenomenologického výzkumu je velmi podstatné, aby samotný výzkumný předmět jako fenomén vnímali i sami účastníci fenoménu. Tato podmínka byla během našeho výzkumu splněna, všichni respondenti považují „Systém řízení Baťa“ za ojedinělý a nepřekonaný fenomén.

7.4 Metoda orální historie

Metoda orální historie je zařazena mezi metody kvalitativního výzkumu. Název orální historie je doslovným překladem z anglického názvu „oral history“ – jedná se tedy o metodu ústní historie. Doposud nebyla stanovena jednotná definice metody orální historie. Přesto lze říci, že se jedná o výzkumnou metodu, která na základě výpovědí pamětníků doby popisuje určitou historickou skutečnost či jev a snaží se objevit nové souvislosti, které s touto historickou skutečností souvisí. [30]

Metoda orální historie se stala součástí výzkumů mnoha společenskovedních a humanitních vědních oborů jako je psychologie, sociologie, historie, antropologie, etnologie, politologie atd. [31]

Postavení metody orální historie je nesjednocené. Někteří autoři ji považují za zvláštní, samostatný vědní obor, více autorů se však přiklání k názoru, že se jedná pouze o výzkumnou metodu. [31]

Také názory na stáří této výzkumné metody jsou u různých autorů odlišené. Někteří autoři považují metodu orální historie za novodobou metodu. Jiní naopak přicházejí s tvrzením, že je jedná o jednu z nejstarších výzkumných metod. V obou těchto tvrzeních je možné spatřovat určitou pravdivost.[31]

Orální historie je součástí lidské komunikace odnepaměti. Předávání informací, zkušeností a poznatků pomocí ústního sdělení patřilo k prvotním formám uchování získaných zkušeností v lidské komunikaci. Z historického pohledu je tedy možné říci, že od počátku lidské existence a rozvoje řeči můžeme hovořit o rozvoji orální historie jako takové. O rozvoji orální historie jako výzkumné metody se dá však hovořit až při splnění následujících podmínek:

- a) existence výzkumného zájmu o bezprostřední minulost, jejíž pamětníci dosud žijí
- b) existence zájmu o osobní emocionální zkušenost pamětníků doby s historickou událostí či jevem

- c) existence metodologických postupů jak vést rozhovor s pamětníkem doby a následně zpracovat a interpretovat získaná data
- d) existence technického vybavení, které umožní získání nahrávky
- e) existence odborné či společenské potřeby takového přístupu k historickým skutečnostem [32]

Za výzkumnou metodu se však orální historie považuje až do první poloviny dvacátého století, konkrétně od roku 1948, kdy bylo při Kolumbijské univerzitě založeno první orálně-historické centrum. Jeho zakladateli byli Allan Nevis, který byl původně novinářem a tvůrcem životopisů, později se stal profesorem historie a jeho žák jimž byl Louis Starr. [31]

V České republice se metoda orální historie začala uplatňovat od šedesátých let minulého století, kdy se ve výzkumech začala objevovat práce s pamětníkem doby. Větší pozornosti se této výzkumné metodě dostalo až o třicet let později, začátkem 90. let 20. století. [31]

V České republice zaštiťuje metodu orální historie Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, centrum orální historie a Česká asociace orální historie.

7.4.1 Metodologie výzkumné metody orální historie

Jako každá výzkumná metoda, tak i metoda orální historie má svoji vlastní metodologii. Tato metodologie z části vychází z metodologie kvalitativního výzkumu, jak správně vést rozhovor s narátorem.

Metodologii orální historie je možné rozdělit do čtyř hlavních fází:

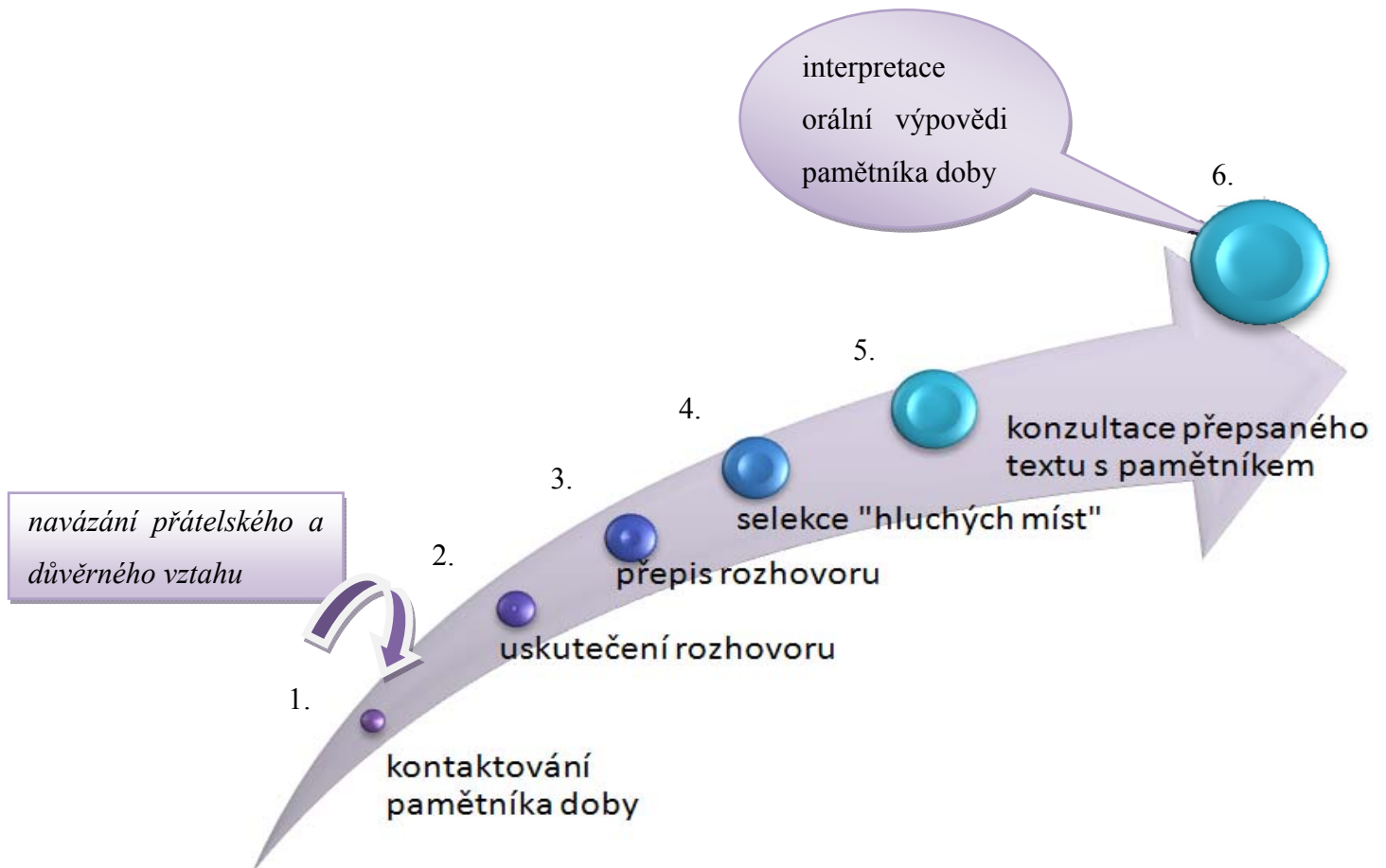
1. vyhledání pamětníka doby
2. uskutečnění rozhovoru
3. přepis rozhovoru
4. interpelace získaných dat [31]

Toto základní členění metodologie používá většina autorů, kteří se metodologií orální historie zabývají. Každý autor přináší vlastní poznatky, ale základ zůstává stejný.

Vzhledem k tomu, že se uplatněním metody orální historie, která se stala součástí zmapování „Systému řízení Baťa“ ve Zlíně, zabýváme několik let, vytvořili jsme vlastní metodo-

logický postup, který se zakládá na metodologii prověřených autorů, ale je obohacena o vlastní zkušenosti, které jsme během výzkumů získali.

Náš pohled na uplatnění metodologie orální historie nás vede k jejímu rozčlenění do šesti po sobě jdoucích fází (viz obrázek č. 12).

Obrázek 12 Grafické znázornění metodologie výzkumné metody orální historie

- 1. fáze – kontaktování pamětníka doby** – první fáze zahrnuje také zjištění, zdali existuje narátor, který by byl pro náš výzkum vhodný. Pokud výzkumník usoudí, že je možné nalézt vhodného pamětníka doby, je možné jej vyhledat. Nalézt vhodného pamětníka doby můžeme prostřednictvím inzerátů, letáček a plakátů na vhodných místech.

V našem výzkumu byla tato fáze usnadněna existencí Klubu absolventů Baťovy školy práce (dále jen ABŠ), který sdružuje pamětníky doby „Systému řízení Baťa“

ve Zlíně. Mnoho pamětníků doby bylo pro výzkum získáno prostřednictvím letáček a životních náhod.

mezifáze – navázání přátelského vztahu s pamětníkem doby – jedná se o velmi důležitou část při aplikaci metody orální historie, přátelský a důvěrný vztah narátora a výzkumníka je zárukou autentické výpovědi pamětníka doby.

2. fáze – uskutečnění rozhovoru s pamětníkem doby – cílem této fáze je vést přátelský rozhovor s pamětníkem doby. Na začátku nahrávání rozhovoru zmíníme jméno pamětníka doby, místo a čas konání rozhovoru.

Před uskutečněním rozhovoru je dobré připravit si okruh otázek, které bychom rádi narátorovi položili. Jedná se o polostrukturovaný, ve většině případů spíše nestrukturovaný, rozhovor.

Každý pamětník vnímal určitou historickou událost jinak a v paměti mu utkvěly jiné vzpomínky. Není tedy možné předpokládat, že každý pamětník doby bude mluvit o stejném tématu.

Před uskutečněním rozhovorů s pamětníkem doby by si měl výzkumník nastudovat jak správně pokládat otázky během uplatňování metody orální historie, aby tak předešel nedorozuměním během rozhovoru.

3. fáze – přepis rozhovoru – druhá fáze metodologie orální historie se řídí podle metodologie kvalitativního výzkumu při přepisu rozhovorů s narátorem. S třetí fází úzce souvisí čtvrtá fáze, která probíhá téměř zároveň.

4. fáze – selekce „hluchých míst“ – „hluchými místy“ rozhovoru jsou myšlené takové pasáže, kdy se pamětník doby rozpovídá o situaci či tématu, které nijak nesouvisí s výzkumným tématem. Může se jednat například o vyprávění o vnukovi, filmu či společenské události, kterou pamětník doby zažil nedávno, nebo na kterou se chystá. Tyto pasáže rozhovoru nepřepisujeme.

5. fáze – konzultace přepsaného textu s pamětníkem doby – cílem této fáze je předejít nedorozumění mezi skutečnou výpovědí pamětníka doby a její interpretací samotným výzkumníkem. Během rozhovoru nemusí výzkumník zachytit správný smysl vyprávění. Doporučením tedy je přepsaný rozhovor s pamětníkem doby prokonzultovat a předejít tak chybnému přepisu rozhovoru.

V této fázi si mnoho pamětníků vzpomene na další informace, které jsou pro výzkum přínosné.

6. **fáze – interpretace orální výpovědi pamětníka doby** – jedná se o závěrečnou fázi metody orální historie, kdy je již vytvořen zkonzultovaný přepis rozvoru a získaná data je možné interpretovat ve výzkumu. Při interpretaci získaných dat by se měl výzkumník vyvarovat subjektivních a citově zabarvených názorů a postojů a měl by se snažit o podání reálného popisu historické skutečnosti či jevu.

8 BAŤOVA ŠKOLA PRÁCE PRO MLADÉ ŽENY

„Neschopný ředitel se ohlíží žárlivě kolem sebe, aby odstranil každého, kdo by mu mohl přerůst přes hlavu, kdo by jej mohl nahradit. Schopný ředitel jest naopak udýchán sháněním a výchovou lidí, kteří by co nejdříve mohli konat jeho práci.“ T. Baťa zakladatel

Když začal Tomáš Baťa budovat zlínský průmysl, šlo mu v první řadě o organizaci výroby a prodeje. Jednalo se o zájem hospodářský. Po zavedení rozsáhlé samosprávy všech výrobních oddělení a plné odpovědnosti firemních zaměstnanců za výkon, ale i jejich účastí na zisku a ztrátě, začaly převládat problémy mravní nad těmi hospodářskými. Tomáš Baťa si byl od počátku vědom toho, že hospodářský rozvoj je pro firmu Baťa i město Zlín stejně důležitý jako rozvoj kulturní.

Tomáš Baťa si byl plně vědom, že průmyslovému městu ani „průmyslovému člověku“ (terminus technikum) nestačí jen rozvinutá infrastruktura a občanská vybavenost, která zahrnovala továrny, dopravní sítě, obchodní domy, byty a nemocnice, ale že je také nutné obohatit život ve Zlíně o vyšší kulturní náplň.

Chtěl tak předejít jednostrannému rozvoji města Zlín, který by směřoval pouze k rozvoji hospodářskému, nikoliv však již k rozvoji kulturnímu. K rozvoji kultury však nejsou potřebná pouze kulturní zařízení, ale také člověk, který je ochotný prvky kultury přijímat a dále rozvíjet. Součástí zlínské kultury mělo být formování nového „průmyslového člověka“. Produktem této výchovy měl být člověk toužící po dalším sebevzdělávání a objevování nového. Na základě těchto představ přišel Tomáš Baťa s myšlenkou na založení vlastní Baťovy školy práce (dále jen BŠP), nejprve pro mladé muže v roce 1925.

Jedno z Baťovských hesel znělo: *„Spokojená žena rovná se spokojený muž“*, proto v roce 1929 založila firma Baťa BŠP pro mladé ženy. Zde se měly vzdělávat budoucí pracovnice firmy Baťa, které, jak se předpokládalo, se stanou v budoucnosti manželkami mladých mužů a díky vzdělání na BŠP budou schopny vytvořit příjemnou a fungující domácnost. [33]

Do BŠP pro mladé ženy byly přijaty dívky, které úspěšně splnily náročné psychotechnické zkoušky (z dnešního pohledu těmto testům odpovídají SCIO testy), zkoušky z matematiky, českého jazyka a politického přehledu. [35]

Mladé ženy byly před nástupem do BŠP seznámeny s Domovním řádem BŠP (viz příloha P1), podle kterého se musely chovat. [36]

Náročnost absolvování BŠP dokazuje také výpověď pamětnice doby, paní Jindry Jabůrkové (viz obrázek 13):

„Začala jsem zde studovat a zároveň pracovat v továrně, jak bylo tehdy ve zvyku. Bylo to samozřejmě krušný, protože člověk nebyl na takovou zátěž zvyklý. Soustavný zaměstnání, kde jsme byly do půl pátý a pak ještě do školy to bylo pro mne hodně náročné. No ale muselo se to vydržet. Život na internátech byl hodně vojenský, tak ale třeba by takový režim i v dnešní době některý děti potřebovaly, aby byly takhle vedeny. Byla přísně stanovená večerka, když jsme se vrátily večer ze školy, tak jsme měly jen něco málo přes půl hodiny možnost studovat učivo na další den a ráno hned znovu do práce.“

Celý rozvor s pamětnicí doby viz příloha P2.

Obrázek 13 Mladá žena Jindra Jabůrková [37]

Paní Jabůrková popsala své vzpomínky také ve své písemné výpovědi, o životě mladé ženy, určené pro potřeby ABŠ:

„Nebyly to lehké doby. Za války, daleko od domova, práce, která ubíjela svou jednotvárností, celý den na nohou a hodiny byly tak strašně pomalé, vůbec to neutíkalo. Večer po práci, bylo jediné rozptýlení - škola. Ve škole se mi moc líbilo a dodnes vzpomínám s láskou na kantory, kteří tolerovali naši strašnou únavu i to, že při některém předmětu jsme občas i usínaly. A to nás ještě čekala po návratu ze školy příprava na druhý školní večer.“

„Nic ovšem nemohlo ovlivnit mou radost i hrdost z toho, že jsem za první vydělané a ušetřené peníze mohla při první návštěvě domova, o Vánocích nakoupit dárky pro celou rodinu. Dlouhá léta - a ne to jsem přišla až po jeho smrti - opatroval otec svůj první holicí

strojek, do té doby se holil britvou a máma karafu se skleničkami snad raději ani nepoužívala, aby se náhodou nerozbily.“

Celá písemná výpověď pamětnice doby, viz příloha P3.

8.1 Důvody pro zřízení Baťovy školy práce pro mladé ženy

Výchova hospodářsky a kulturně vzdělaného člověka se všemi občanskými ctnostmi (viz dále v textu) byla hlavním cílem výchovy firmy Baťa.

Baťovy závody měly velký zájem na výchově mladých lidí schopných vytvořit harmonický rodinný život. V tomto smyslu byla středem zájmu mladá žena a její výchova. Výchova mladé ženy, která má být zdravá, inteligentní, veselá optimistka, která společně se svým mužem prožívá v manželství svůj zodpovědný, ale krásný úděl být matkou. Mladá žena měla být schopna snášet rodinné starosti, ale také přijímat rodinné radosti, které život

Obrázek 14 Dobová fotografie mladé ženy [38]

přináší. Z uvedených důvodů byla výchova mladých žen vedena ve

společenském duchu. U mladých mužů byla výchova zaměřena více hospodářským a průmyslovým směrem, proto kulturní a společenský rozměr rodiny měla v páru zastávat mladá žena. Mladá žena (viz obrázek 14) měla být nositelkou „vyšší kultury“. Vyšší kulturou se v období 30. let 20. století rozuměla znalost a chápání všech směrů umění včetně znalosti literatury, divadla, filmu, hudby a uměleckých děl. [39]

Mladá žena musela obsáhnout společenské chování. Předpokládalo se, že mezi mladými ženami jsou také budoucí manželky nejvyšších politiků, státníků, podnikatelů, vědců, spisovatelů a umělců.

Jak dokazuje výpověď pamětníka doby, pana Ing. Svatopluka Jabůrka, tato vize se splnila:

„Víte ty mladé ženy, to byly zpočátku obyčejná děvčata, která přišla do Zlína studovat BŠP pro mladé ženy, většinou je sem lákal kulturní život ve Zlíně. Tady v té době byly všechny

moderní možnosti, jak trávit volný čas. No a taky je sem lákaly vysoké výdělky u Bati a to, že měly zajištěné živobytí, to v té době nebylo běžné“.

„Z těchto obyčejných děvčat se během toho vzdělání na BŠP a životem u firmy Baťa staly ženy na úrovni. Většina bohatých a vlivných podnikatelů té doby, politici a ministři, lidé co něco znamenali, měli manželku ze Zlína. No proč? Protože takové děvče se nemusel stydět vzít do vyšší společnosti, ta by mu ostudu neudělala, naopak. Ta děvčata věděla přesně jak se chovat, který pokrm se jí jakým přiborem, kdo je autorem kdejaké opery, či obrazu. Uměly vést společenský rozhovor a vyhnout se společenských faux pas a nepříjemnostem. Přitom ty dívky byly sebevědomé a vtipné.“

(souhrn výpovědí pana Jabůrka viz příloha P4).

Dalšími předpoklady vzdělané mladé ženy byly takt, znalost lidské duše, schopnost citového porozumění druhému člověku, umění diplomacie a vedení rozhovoru, umění zušlechtit a zkrásnit život. [39]

Mladé ženy během dne pracovaly v továrně (viz obrázek 15) stejně jako mladí muži. První tři roky pracovaly mladé ženy v pletařských, obuvnických a gumárenských dílnách. Po uplynutí tří let v BŠP byly mladé ženy přerazovány na vyšší a fyzicky méně náročné pracovní pozice. Zkušenost s těžkou prací v továrně jim měla dát v budoucnu pochopení pro manželovu práci v továrně. [35]

Obrázek 15 Mladá žena při práci v továrně [38]

8.2 Výuka na Baťově škole práce pro mladé ženy

Výuka na BŠP byla uskutečňována prostřednictvím večerních kurzů pro mladé ženy (večerní kurz – bylo dobové označení pro výuku na BŠP). Večerní kurzy probíhaly až po celodenní práci v továrně. Výuka byla zaměřena velmi prakticky a měla nahrazovat přirozené

učení v rodinném prostředí, o které byly mladé ženy kvůli životu na internátech ochuzeny. [40]

Večerní kurzy měly být pro mladé ženy změnou v každodenní všednosti, zábavou a potěšením po namáhavé práci v závodech. Cílem bylo vzdělat mladé ženy ještě před založením rodiny. U ženy v domácnosti se předpokládalo, že již nebude mít tolik času sama pro sebe, na své vlastní vzdělání, ale bude pečovat o své děti, muže a rodinnou pohodu.

Mimo večerní kurzy měly mladé ženy možnost ve svém volném čase navštěvovat také odpolední kurzy šití, vaření, společenských tanců (viz obrázek 16) a němčiny (a během druhé světové války tajně také kurzy angličtiny). [40]

Obrázek 16 Taneční kurz mladých žen [38]

Na večerní kurzy vzpomíná pamětnice doby, paní Růžena Kouřilová takto:

„No my holky do osmnácti let jsme měly hlavně školu a práci a když byl volný čas, tak jsme se zapsaly do různých kurzů, třeba do kurzu psaní na stroji, tanečních atd. Ty kurzy bývaly většinou v sobotu odpoledne. Do tanečních kurzů s námi chodili i hoši, bylo přece zapotřebí tanečního partnera. Ti chlapci byli ohromně vychovaní, chovali se k nám jako k dámám.“

Ucelená výpověď pamětnice doby, viz příloha P5.

Podobné vzpomínky zaznamenala ve své písemné výpovědi o životě mladé ženy také pamětnice doby, paní Olga Valdecká:

„Společenská výchova byla v popředí, hned po škole a zaměstnání. Taneční hodiny a hodiny společenské výchovy byly na vysoké úrovni, a to i s povinným doprovodem ml. mužů, ovšem jen k internátům, podání ruky, poděkování a rozchod. Ten velmi hlídala p. ředitelka nebo službu konající vychovatelka“.

Písemná výpověď pamětnice doby, viz příloha P6.

Výuka se konala čtyřikrát týdně v sedmi vyučovacích jednotkách. Vyučovací jednotka trvala 40 minut. První vyučovací jednotka trvala od 18.40 hod. do 19.20 hod., druhá vyučovací jednotka od 19.25 hod. do 20.05 hod. [40]

Dva večery v pracovním týdnu (pracovní týden u firmy Baťa byl v rozsahu pondělí – sobota, volným dnem byla pouze neděle) měl každý ročník BŠP pro mladé ženy volno. [40]

Studium na BŠP bylo jak pro mladé muže, tak i mladé ženy zpoplatněno. Cena za studium na BŠP byla symbolická (1 Kčs za vyučovací hodinu) a měla spíše výchovný charakter. Zpoplatnění studia vycházelo z přesvědčení, že pokud člověk za nějakou službu platí, tak si jí více cení a více se snaží. [34]

8.2.1 První ročník BŠP pro mladé ženy

První ročník BŠP pro mladé ženy zahrnoval základní vzdělávací předměty jako byla Matematika, Čeština a cizí jazyk (z dobových dokumentů je možné zjistit, že povinná byla němčina, další jazykové vzdělání bylo možné prostřednictvím kurzů). Dále obsah vzdělání prvního ročníku zahrnoval společenskou výchovu, hospodářskou výchovu, zpěv a tělocvik. Jak uvádí dobový dokument, byla společenská výchova zařazena do vzdělávání mladých žen na BŠP od prvního ročníku z tohoto důvodu: *„Mladé ženy (viz obrázek 17) přicházejí do Zlína z různých sociálních prostředí a ze všech koutů Moravy a Čech. Proto je nutno hned v I. ročníku učit je společenským formám chování vůbec, aby jejich pobyt v internátě byl harmonický, rodinný a jejich chování v dílně i ve veřejnosti ukázněné a ušlechtilé. V internátě se neprovádí plánovitě. Není tam ani dosti času, ale ani té intimity, jakou má vyučující ve skupině mladých žen.“* [39]

Obrázek 17 Dobová fotografie mladých žen [38]

Hospodářská výchova byla do prvního ročníku zařazena zejména proto, aby se mladé ženy naučily co nejdříve samy hospodařit s penězi, které si vydělaly v továrně. (viz kapitola Výchova k hospodaření). [39]

Veškerá výuka na BŠP byla zaměřena na to, aby se mladé ženy naučily spisovně používat český jazyk. Existovalo mnoho recitačních, čtecích a přednesových soutěží, kterých se mladé ženy účastnily. Prostředkem pro zdokonalení v čistém jazykovém verbálním vyjadřování byl mimo jiné i předmět Vzdělávací četba. Tento předmět se zaměřoval jak na seznámení mladých žen s literárními díly, tak i na procvičování spisovné češtiny v mluveném a psaném projevu. [39]

Povinným cizím vzdělávacím jazykem byla němčina, ale mladé ženy mohly ještě navíc navštěvovat kurzy angličtiny, francouzštiny, španělštiny, polštiny a latiny. [39]

Hudební výchova patřila mezi nejoblíbenější předměty mladých žen. Součástí výuky byla příprava na kulturní vystoupení ve Zlíně, kterých se mladé ženy aktivně účastnily.

BŠP se jako každá vzdělávací instituce vyvíjela. S tímto vývojem je spojena i změna obsahu vzdělání. Z archivních dokumentů máme možnost srovnat vývoj obsahu vzdělání BŠP pro mladé ženy v letech 1929 až 1939 jak uvádí tabulka 1a 2 (následující podkapitoly obsahují také srovnání dalších ročníků BŠP pro mladé ženy; největší změnu je možné pozorovat v časové dotaci jednotlivých předmětů). Celkový časový rozsah výuky pro mladé ženy na BŠP se za deset let téměř ztrojnásobil. Předmět Tělocvik již nebyl pouze součástí života na internátech a volnočasových aktivit mladých žen, ale byl zařazen mezi povinné předměty. [39]

I. ročník - týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929	
První den	Němčina a Hospodářská výchova
Druhý den	Vzdělávací četba
Třetí den	Němčina a Společenská výchova
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tabulka 1 Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]

I. ročník - hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939	
Němčina	3 hodiny
Čeština	3 hodiny
Počty	2 hodiny
Společenský výchova	2 hodiny
Tělocvik	1 hodina
Zpěv	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tabulka 2 Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]

Výpověď mladé ženy, dnešní pamětnice doby, paní Ruženy Kouřilové, o výuce na BŠP:

„V mladoženské škole jsme měly všechny klasické předměty jako byla Čeština, Němčina, Počty a potom taky Domácí hospodaření, Vaření a taky Šití a různé ruční práce. Takové práce, aby ta mladá žena byla v budoucnu schopna se starat o chod domácnosti. V továrně totiž už vdané ženy nepracovaly, ale staraly se o domácnost, manžela a děti. Finančně tu domácnost a rodinu zajišťoval manžel. Tehdejší péče o rodinu byla fantastická, když si například hospodyně objednala v obchodím domě potraviny, které potřebovala do domácnosti nebo dříví a uhlí, tak jí vše dovezli až domů. To dříví a uhlí jí složili samozřejmě až do sklepa. Žena se starala o celkový chod domácnosti, hlavně tedy vařila, protože tehdy neexistovaly jídelny pro dělníky a tak chodili na jídlo domů. Když přišel manžel na oběd domů, tak se najedl a šel si nahoru lehnout, tam byly totiž ložnice. Baťa byl toho názoru, že během těch dvou hodin, které tvořily polední pauzu, si mají lidé odpočinout, aby načerpali sílu na další část pracovního dne v továrně. Po takovém odpočinku v domácím prostředí byl ten pracovní výkon úplně jiný, než kdyby chodili někde po hospodách.“

„Ve škole jsme dále měly předmět Společenská výchova, kde jsme se učily jak se máme správně chovat, taky předmět Rodinná výchova, kde jsme se učily jak pečovat o rodinu a domácnost. Byly jsme hodně vychované, chodily jsme třeba na návštěvy k manželkám různých firemních ředitelů. Tak znám všechny ředitelské vily ve Zlíně. Tím, že jsme se uměly chovat, tak jsme se mohly takových návštěv účastnit, většinou s námi šla i nějaká učitelka.“

8.2.2 Druhý ročník BŠP pro mladé ženy

Výuka druhého ročníku se od prvního odlišovala předměty Zdravověda a Šití. V rámci předmětu Zdravověda byly mladé ženy seznámeny se základy anatomie lidského těla (probíranými tématy byly lidské tělo, kostra, svalstvo, jednotlivé orgánové soustavy a jejich funkce). Cílem tohoto předmětu bylo také poučit mladé ženy o jednotlivých etapách ženského života jako je pohlavní zralost, těhotenství, porod, šestinedělí a období menopauzy. Mladé ženy byly dále poučeny o základních prvcích zdravého a kvalitního života jako je pohyb, zdravá strava, dostatek spánku, kvalita bydlení, oblečení a životní filozofie. Předmět Zdravověda obsahoval přednášky o základních hygienických návycích a jejich nepostradatelné funkci v životě člověka. [39]

Cílem předmětu Šití bylo naučit mladé ženy zručné práci s šicím strojem, tak aby byly schopny si samy ušít moderní a vkusné oblečení, oblečení na děti či manžela nebo doplňky do domácnosti. Výuka byla rozdělena na ruční šití a šití pomocí šicího stroje a podle témat, která se probírala. Výuka ručního šití zahrnovala zvládnutí všech druhů stehů, látání a záplatování, obšívání dírek, přišívání knoflíků a jiné dovednosti. Výuka strojového šití představovala zvládnutí ušití jakéhokoliv kusu oblečení pomocí šicího stroje. Mimo jiné výuka šití zahrnovala tzv. „modistství“, tedy nauku o módě, trendech a vkusu v odívání a v neposlední řadě také nauky o tvorbě střihů. [39]

Během desetiletého trvání BŠP pro mladé ženy se obsah výuky druhého ročníku příliš nezměnil. Srovnání nabízí tabulka 3 z roku 1929 a tabulka 4 z roku 1939. Výuka byla rozšířena o Tělocvik, stejně jako v prvním ročníku BŠP pro mladé ženy. Vzdělávací četba byla nahrazena výukou Češtiny. Společenská výchova a Zdravověda již nemusely alternovat po půl roce, ale získaly vlastní hodinovou dotaci během celého roku. [39]

II. ročník - týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929	
První den	Němčina a Zdravověda (po půl roce Společenská výchova)
Druhý den	Šití
Třetí den	Němčina Vzdělávací četba
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tabulka 3 Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]

II. ročník - hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939	
Němčina	3 hodiny
Čeština	2 hodiny
Společenský výchova	1 hodina
Zdravověda	1 hodina
Šití	3 hodiny
Zpěv	1 hodina
Tělocvik	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tabulka 4 Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]

8.2.3 Třetí ročník BŠP pro mladé ženy

Ve třetím a čtvrtém ročníku BŠP pro mladé ženy byla Společenská výchova doplněna Rodinnou výchovou. Původně měla být Rodinná výchova součástí výuky až ve čtvrtém ročníku, ale vzhledem k tomu, že některé mladé ženy vstupovaly do manželství během studia, rozhodlo vedení školy zařadit Rodinnou výchovu již do třetího ročníku BŠP pro mladé ženy. [40]

K mé otázce zařazení Rodinné výchovy do třetího ročníku BŠP z výše zmíněných důvodů se vyjádřila pamětnice doby paní Růžena Kouřilova takto:

Chtěla jsem se Vás zeptat, v archívních dokumentech jsem se dočetla, že předmět Rodinná výchova měl být původně zařazen až do čtvrtého ročníku BŠP pro mladé ženy, ale protože některé mladé ženy se vdávaly dříve, než dokončily BŠP. Byl tento předmět zařazen do třetího ročníku. Stávalo se tedy, že by se některá mladá žena musela vdávat dříve než dokončila BŠP například skrze těhotenství nebo jednoduše proto, že chtěla?

„No tak já si vážně nepamatuji, že by některá byla těhotná a musela se vdát. V našem ročníku ne, ani holkám o rok níže nebo výše se to nestalo. Mladé ženy zůstávaly na BŠP svo-

bodné. Víte, my jsme měly jiné zájmy než otěhotnět. Nás tehdy bavilo se neustále vzdělávat, táhlo nás to, zvykly jsme si na to.“

A jaký byl váš vztah s „mladými muži“? Měly jste při tom každodenním nabytém programu čas na kluky?

„No já si upřímně nepamatuji, že by některá mladá žena měla kluka. My jsme se s nimi znaly, zejména s těmi z práce a kamarádili jsme se. To naše kamarádění, ale bylo takové, že jsme s nimi prohodily pár slov. Jakože by některá z nás chodila na rande, to si nepamatuji. Za prvé na to nebyl čas a za druhé my jsme byly taková dobrá parta holek. Nás ti kluci tehdy nějak nezajímali. Nebylo to tak, že bychom to měly zakázané nebo tak něco, ale prostě na to nebyl čas. No my holky do osmnácti let jsme měly hlavně školu a práci a když byl volný čas, tak jsme se zapsaly do různých kurzů, třeba do kurzu psaní na stroji, tanečních atd. Víte, my ten program měly hodně plný. Na kluky nebyl jednoduše čas. Přes týden jsme byly v práci nebo ve škole, v sobotu dopoledne jsme pak chodily do školy, odpoledne na kurz, pak taky bylo potřeba si vyprat, vyžehlit a uklidit věci. V neděli byla dopoledne mše, nějaká zábava, odpoledne vycházka. Pořád jsme měly co dělat. A ti kluci měli také svoje povinnosti, ti měli jiné starosti než nahánět děvčata.“

Ve třetím ročníku se výuka šití dále specializovala a to už pouze na šití šatů. Mladé ženy (viz obrázek 18), které byly obzvláště zručné a kreativní, měly možnost své výtvary, které ušily v hodinách, vystavovat na módních přehlídkách, které se ve Zlíně konaly. Výuka šití se ve třetím ročníku rozšířila dále o nauku o látkách, kdy se mladé ženy učily rozpoznat kvalitu látky a dalších krejčovských materiálů. [39]

Výuka se rozšířila také o předmět Kulturní rozpravy, později v roce 1939 se předmět nazýval Kulturní výchova (viz srovnání tabulek 5 a 6). Náplň předmětu Kulturní rozpravy / Kulturní výchova je popsán v rámci kapitoly Výchova mladých žen. Stejně je tomu tak i u předmětu Bytová kultura.

Obrázek 18 Dobová fotografie mladých žen [38]

Tomuto předmětu se věnují podkapitoly Uspořádání bytu a domácnosti a Umění vytvořit hezký a vkusný domov.

Jak již bylo zmíněno v předchozích podkapitolách, součástí výuky se stal jako povinný předmět Tělocvik. [39]

III. ročník - týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929	
První den	Němčina a Rodinná výchova
Druhý den	Šití šatů
Třetí den	Němčina a Kulturní rozpravy (po půl roce Bytová kultura)
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tabulka 5 Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]

III. ročník - hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939	
Němčina	3 hodiny
Rodinná výchova	1 hodina
Společenský výchova	1 hodina
Bytová kultura	1 hodiny
Kulturní výchova	1 hodina
Šití	3 hodiny
Zpěv	1 hodina
Tělocvik	1 hodina
Celkem	12 hodin týdně

Tabulka 6 Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]

8.2.4 Čtvrtý ročník BŠP pro mladé ženy

Čtvrtý ročník se od předešlých lišil pouze výukou vaření. Vaření bylo součástí volnočasových kurzů, které mohly mladé ženy navštěvovat ve svém volném čase. Proto se jako povinný předmět objevuje Vaření až ve čtvrtém ročníku výuky na BŠP pro mladé ženy.

Předmět Vaření byl rozdělen do několika tematických celků:

- Vaření lidové stravy – jednalo se o vaření levné, chutné a výživné stravy, která měla být každodenní domácí stravou
- Strava pro nemocné děti – recepty a příprava odlehčené a jemnější stravy
- Příprava pohoštění pro hosty
- Přípravy slavnostních pokrmů [39]

Každá hodina vaření byla zahájena představením nakoupených surovin, jejich dostupností a cenou. Mladé ženy byly také poučeny o hygieně práce při vaření a moderních metodách vaření. Důraz byl kladen na významnost zdravého stravování. Kvalitní, zdravá a pravidelná strava byla považována za důležitý prvek spokojeného lidského života a péče o vlastní zdraví a zdraví celé rodiny. [39]

Srovnání vývoje obsahu předmětů na BŠP během let 1929 až 1939 nevykazuje významné změny ve skladbě předmětů (viz tabulky 7 a 8).

Pouze v roce 1939 byla skladba předmětů oproti roku 1929 rozšířena o Společenskou výchovu. Nelze však říci, že by v prvních letech BŠP byl předmět Společenská výchova opomíjen. Spíše by se dalo říci, že se z dnešního pohledu na vzdělávací proces jednalo o průřezové téma, které bylo do jisté míry součástí téměř každého předmětu. [39]

IV. ročník - týdenní rozvrh předmětů na BŠP pro mladé ženy v roce 1929	
První den	Němčina a Kulturní rozpravy
Druhý den	Vaření
Třetí den	Němčina a rodinná výchova
Čtvrtý den	Hudební výchova
Celkem	4 hodiny a 40 minut týdně

Tabulka 7 Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]

IV. ročník - hodinová dotace předmětů týdně na BŠP pro mladé ženy v roce 1939	
Němčina	3 hodiny
Rodinná výchova	1 hodina
Společenský výchova	1 hodina
Kulturní výchova	1 hodina
Vaření	6 hodin
Zpěv	1 hodina
Tělocvik	1 hodina
Celkem	14 hodin týdně

Tabulka 8 Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]

9 VÝCHOVA MLADÝCH ŽEN

„Přímé jednání patří mezi prvotní podmínky úspěchu! Avšak jenom dobrý člověk může jednat přímo, a pouze dobrou, všem užitečnou práci možno konati před celou veřejností. Přímé, prosté jednání budí v lidech všechny dobré instinkty. Jednáš-li otevřeně s úmyslem posloužit lidem, tvůj úspěch je neodvratný.“

T. Baťa zakladatel

Výchova mladých žen byla součástí vzdělávacího systému na BŠP pro mladé ženy od prvního ročníku. Výchova nebyla omezena pouze na edukační proces během výuky na BŠP, ale byla součástí práce v továrně a života na internátech. Tyto tři oblasti tvořily hlavní výchovné prostředí mladých žen. Velkým výchovným vzorem byla také samotná filozofie podnikání firmy Baťa a její specifický přístup k zaměstnancům a zákazníkům. Příkladem takového přístupu je například oslovování zaměstnanců. U firmy Baťa se nepožívalo oslovení „zaměstnanec“, ale „spolupracovník“, takové oslovení dávalo člověku pocit sounáležitosti a odpovědnosti. [41]

Velký vliv na výchovu mladých žen mělo také kulturní zázemí města Zlín. Na kulturním a urbanistickém rozvoji města Zlín se z velké části podílela firma Baťa. Jejím cílem bylo vytvoření „Zahradního průmyslového města Zlín“, města pro „průmyslového člověka.“ Průmyslovým člověkem byl myšlen člověk, který je v první řadě šťastný, s rodinným zázemím, kvalitním a zdravým bydlením, prací, která ho naplňuje, člověk toužící po všem novém, technologickém pokroku, nových vědomostech, dovednostech a znalostech, člověk neustále se rozvíjející a kulturně žijící, člověk, který spatřuje smysl své existence ve společnosti. Takovými lidmi se měli stát mladí muži a mladé ženy, kteří přicházeli do Zlína studovat, pracovat a žít. [41]

Výchova mladých žen se od výchovy mladých mužů poněkud lišila. Výchova mladých mužů se zaměřovala na odbornou způsobilost pracovat v továrně na různých pracovních pozicích. Výchova mladých žen byla od počátku zaměřena na všestranný rozvoj osobnosti mladé ženy. [42]

Cílem této výchovy (viz obrázek 19) bylo vychovat cílevědomou, vzdělanou, společensky vybroušenou, citlivou, ohleduplnou, ctizádostivou, asertivní, přátelskou a hospodárnou ženu, která bude schopna vychovávat děti a svému manželovi být rovnocennou partnerkou.

Charakter mladé ženy byl formován prostřednictvím výchovných složek. Patřily mezi ně:

- Výchova ke ctižádosti
- Výchova k pravdivosti a pravdomluvnosti
- Výchova k ukázněnosti
- Výchova k občanským ctnostem
- Výchova k sociálnímu citění
- Rodinná výchova
- Výchova k hospodárnosti [42]

Obrázek 19 Výchova mladé ženy

Vliv výchovy na celkový rozvoj osobnosti mladé ženy popsala pamětnice doby, paní Jindra Jabůrková (viz obrázek 21 a 22):

„Já mám hezkou vzpomínku na to, když jsem později začala pracovat na Ministerstvu obchodu, tak mne dostala, jakože na starost jedné starší pracovnice, aby mne uvedla do pracovní problematiky. Říkala mi první den: „Dneska máš štěstí, dnes odpoledne je schůze ROH.“ Schůze se konala ve schůzovací místnosti ministerstva, která byla hodně velká. Našly jsme si tam místo a posadily se. Nabídla jsem se, že zajdu koupit nějaké občerstvení do buffé a odešla jsem. Když jsem se vrátila, tak seděl na mém místě nějaký cizí mužskej. Povídám mu, ať jde pryč, že tohle je moje místo a ještě jsem dodala, že moje babička říká: „Z cizího koně uprostřed moře slez.“. Paní kolegyně na mě kouká a udiveně mi říká: „Jindřiško, ale vždyť to je pan ministr.“ Ten se smál a věřte mi, že od té doby jsem to u něj měla dobrý, když bylo potřeba zaskočit za jeho sekretářku, tak volával mne. Nebát se, to je to co se člověk u Baťů naučil. Nebát se ničeho, ani příležitosti, takové ty myšlenky, že na něco nemám nebo na nějakou práci nejsem dost dobrý a schopný se absolutně nepřipouštěly. To v člověku zůstane a nedovedu Vám to vysvětlit, proč to tak je, proč jsme to všechno vydržely a měly jsme to rády.“

Obrázek 21 Paní Jabůrková jako mladá žena [37]

Obrázek 20 Paní Jabůrková jako mladá žena [37]

Výchova mladých žen vycházela z Desatera mladé ženy (viz obrázek 22) :

Mladá žena je:

1. rozumná,
2. ukázněná,
3. ctnostná,
4. upřímná,
5. odvážná,
6. pracovitá,
7. čistotná,
8. jednoduchá,
9. přítelkyně všech,
10. vždy dobré a veselé mysli [44]

Desatero mladé ženy

1. Rozumná

2. Ukázněná

3. Ctnostná

4. Upřímná

5. Odvážná

6. Pracovitá

7. Čistotná

8. Jednoduchá

9. Přítelkyně všech

10. Vždy dobré a veselé mysli

Obrázek 22 Desatero mladé ženy

9.1 Výchova ke ctižádosti

Mladé ženy byly stejně jako mladí muži vychovávány ke ctižádosti. Firma Baťa změnila přísloví: „*Špatný voják, který nechce být generálem.*“ na „*Špatný pracovník, kterých nechce být vedoucím a přinést tak zlepšení svému oboru.*“ Toto rčení bylo mladým lidem vštěpováno. Zdravá ctižádost byla podporována a nikdy na ni nebylo pohlíženo jako na něco negativního. [42]

Tomáš Baťa zakladatel byl milovníkem ctižádosti a pokroku, proto byly ke ctižádosti, která je s pokrokovostí úzce spjata, vychovávání mladí lidé již od prvních ročníků BŠP. Příklady propojení ctižádosti s pokrokovostí byly spatřovány v moderní technice tehdejší doby. [43]

Člověk musí mít snahu vyniknout v každé práci, v každém oboru bez ohledu na životní etapu. Ctižádost nejlepšího výkonu však musela být spojena s upřímnou a zdravou snahou být úspěšný. Snaha vyniknout a být úspěšný mohla být podporována jen slušnými a čestnými prostředky. Touha po vlastním úspěchu nesměla omezovat jiné lidi. [42]

Pedagogové si byli dobře vědomi, že mladí lidé mají i jiné priority, než je ctižádost v práci a mezilidských vztazích, ale jejich snahu o výchovu to nijak neomezovalo. Jak je patrné i z pedagogické přípravy na hodinu, kterou si připravila vyučující před hodinou Společenské výchovy:

„Když je někdo tak mlád, jako jste vy, je mu těžko mluvit o smyslu života. To je otázka, kterou si každý položí až později. Dnes má pro vás smysl dobrá zábava, hezké šaty, dobrý oběd, pěkná kniha, hezká neděle, výlet, dobrá společnost atd. To všechno jsou milé příjemnosti života. Ale jednou, až dospějete, položíte si otázku: Proč jsem tu? Proč mám být dobrá a ne zlá, proč mám pracovat, být čestná, spravedlivá a ctižádostivá?“ [42]

Po tomto úvodu hodiny následovala přednáška o významu ctižádosti v životě člověka. Mladé ženy však nebyly vychovávány jen k projevům ctižádosti v práci, ale bylo zřejmé, že většina z nich zůstane jako matky a manželky v domácnosti, proto bylo poukazováno i na projevy ctižádosti v domácnosti. I hospodyně v domácnosti by se měla snažit, aby kolem sebe vytvořila příjemné, vlídné a čisté prostředí. Měla by mít radost, když všem chutná co uvařila. [42]

Získání si úcty a uznání okolí je pro člověka důležité bez ohledu na to, jakou práci vykonává.

Ctižádost měl člověk projevovat ve všech oblastech svého života – v práci, v rodině, ve sportu, při trávení volného času. Cílem firmy Baťa bylo vychovat člověka, který neustále touží po novém poznání. Ctižádost byla hnacím motorem k lepšímu výkonu a novému poznání v životě člověka jak uvádí dobový učební text: „*Ctižádostí člověk mlčelivě vyjadřuje svou lásku k práci, lidem: muž k rodině, o níž se stará, žena k muži, děti k rodičům. Práci splácíme dluh k lidské společnosti, že nás vychovala. Ctižádost nejlepšího výkonu a pokud možno nejširšího uplatnění, jest chvályhodná, vede k pokroku, zlepšení, přináší hodnoty, z nichž má užitek lidstvo jako celek i všichni jeho jednotlivci.*“ [42]

Bylo zřejmé, že ne každý student BŠP práce byl předurčen k tomu, aby obohatil svět o nové vynálezy, zlepšení a nápady, ale všem studentům bylo vštěpováno, že díky ctižádosti se každý může stát úspěšným pracovníkem, kterému bude práce potěšením. Díky ctižádosti být dobrým člověkem má člověk šanci prožít šťastný a spokojený život. [42]

Důkazem toho, že ctižádost byla mladým ženám vlastní je i výpověď pamětnice doby, paní Růženy Kouřilové:

„Taky nás motivovalo to, že čím více jsme toho věděly, tak tím lépe jsme byly placené. Já jsem si pak udělala kurzy účetnictví a nastoupila jsem u Baťů jako účetní“.

Ctižádost mladých žen byla podporována pocitem sounáležitosti k firmě Baťa. Tato sounáležitost byla mimo jiné vyjadřována i nošením „mladoženského kroje“ (viz obrázek 23).

Obrázek 23 Dobová fotografie mladých žen
v mladoženském kroji [38]

Významnost tohoto stejnokroje popisuje pamětnice doby paní Růžena Kouřilová:

Nosila jste mladoženské kroj?

„Ano, ten jsem nosila. To bylo sváteční oblečení na neděli. Mladoženský kroj byl hodně reprezentativní. Nosily jsme ho na společné slavnosti a přehlídce mladých žen, do průvodů apod..“

Do práce jste tedy tento kroj nenosily?

„Ne, do práce jsme chodily v civilu, ale když byl víkend nebo nějaké oslavy, tak jsme nosily mladoženský kroj. Ten se skládal se ze sukýnky, tu jsem teď věnovala do muzea, blůzky a saka. Na saku bylo vyšité „B“, které reprezentovalo firmu Baťa. Mladoženský kroj byl bílé barvy, jeho součástí byl také mladoženský kabát, ten byl však už tmavě modrý. Mladoženský kroj jsme si koupily hned jak jsme na něj měly peníze, ale nestálo to moc peněz. Koupily jsme si jej hned z prvních výplat, byla to čest nosit jej.“

„Pak jsme v těch stejnokrojích jezdily domů, když jsme měly hromadné dovolené. To jely třeba celé dva plné vagóny mladých, upravených holek, které byly stejně oblečeny, dávalo nám to pocit, že někam patříme.“

Na „mladoženský kroj“ vzpomíná ve své písemné výpovědi také pamětnice doby, paní Olga Valdecká:

„Jsem přesvědčena, že žádná z nás, která prošla touto baťovskou výchovou, nelituje. Byly jsme vedeny k získávání odborných znalostí, k schopnosti samostatného vedení, organizaci práce i života. Byly jsme vychovávány k odpovědnosti vůči rodině, závodu, hrdosti k městu, ve kterém jsme žily. Písmeno B, které jsme měly na levém rukávu modrého stejnokroje, zavazovalo nás k čestnému jednání, poctivosti, pravdomluvnosti, k reprezentaci fy. Baťa.“

9.2 Výchova k pravdivosti a pravdomluvnosti

Mladé ženy byly vychovávány k pravdivosti a pravdomluvnosti ve všech třech oblastech jejich života, který ovlivňovala firma Baťa. Jak již bylo zmíněno, jednalo se o práci v to-

várně, život na internátech a vzdělání v BŠP pro mladé ženy. Pravdivost a pravdomluvnost odlišuje dobový text přednášky takto: „*Mluvit pravdu znamená mluvit to, co si myslíme, jednat pravdivě, znamená jednat tak, jako mluvíme, myslíme, cítíme.*“ [42]

Pravdomluvnost a pravdivost byla základním předpokladem pro to, aby z mladé ženy vyrostla žena vážená, která bude svému manželovi dobrou manželkou, svým dětem milující matkou a přátelům dobrou a důvěryhodnou přítelkyní. [42]

Matka musela jít svým dětem příkladem. Ona sama musela být pravdomluvnou, aby to samé mohla vyžadovat od svých dětí. Vztah dětí k rodičům byl založen na úctě a ta byla podpořena pravdomluvností a důvěrou. Jen rodina, ve které vládla upřímnost a pravdomluvnost mohla být považována za zdravou rodinu. Smyslem výchovy mladých žen bylo naučit je vytvořit zdravou rodinu. Zdravá rodina stojí na mravních základech, v takové rodině nebylo místo pro pomluvy, intriky a osočování. [42]

Baťovská výchova vycházela z myšlenky, že člověka nejvíce ovlivní jeho dětství v rodině, proto se mladé ženy učily jak nejlépe jít svým dětem příkladem a jak je vychovat v pravdomluvné a pravdivé lidi. Rodinná výchova byla považována za základ úspěšného formování lidského charakteru jak uvádí dobový text přednášky: „*Lidé, kteří si zvykli již v rodině jednat vždy pravdivě, jednají stejným způsobem v každém širším společenství: ve škole, v dílně, v přátelství k lidem, s nimiž se setkávají a ve všech mezilidských vztazích.*“ [42]

Mladým ženám bylo neustále připomínáno: „*Vždy o každém člověku mluďte tak, jako by stál vedle vás a slyšel každé vaše slovo*“ a pokud si tuto zásadu osvojí, vyhnou se v životě mnohým nepříjemnostem a získají si důvěru svého okolí. [42]

Lež byla považována za čin, který je člověku nedůstojný. Mladé ženy byly vychovávány tak, aby se nikdy nesnížily k takovému jednání, které by bylo spojováno se lží.

9.3 Výchova k ukázněnosti

Cílem výchovy mladých žen bylo mimo jiné naučit je také ukázněnosti. Ukázněnost byla předpokladem pro úspěšné zvládnutí a pochopení dalších složek výchovy filozofie firmy Baťa. Ukázněností se při výchově mladých žen (viz obrázek 24) rozuměla zejména nesobeckost, schopnost ovládat se a nejednat nerozvázně podle momentální nálady.

Součástí přednášky o ukázněnosti byla diskuze a mladé ženy měly uvádět příklady neukázněnosti. Z dobového zápisu z přednášky známe tyto zmíněné příklady neukázněnosti:

- „přebíhání ve frontě, která se tvoří u pokladny
- ve vlaku obsadíme dvě místa a nechceme druhého pustit sednout
- všude se tlačíme a bezohledně odstrkujeme druhé
- na internátě chceme být všude první a nebereme ohled na druhé
- doma si nabereme plnou mísu jídla a nedíváme se na to, zda-li zbylo i pro druhé
- vyvolávání sousedských sporů“ [42]

Ukázněností nebyla myšlena jen schopnost zůstat v klidu v napjatých situacích, ale i schopnost potlačit své vlastní touhy ve prospěch druhých. Mladá žena měla být natolik důstojná, aby se neúčastnila tlačenic v obchodě, nebyla chamtivá a sobecká: „Každé sobectví jest povahová neukázněnost, neboť člověk myslí jen na sebe a nedbá práv druhých. Člověk ukázněný nejedná v okamžité hnutí myslí, rozváží si, zda jeho čin neodporuje ostatním povinností.“ [42]

Zvláštním typem ukázněnosti byl pohled na sebevraždu: „Sebevraždy z takzvané nešťastné lásky jsou v první řadě projevem povahové nekázně a sobectví. Každý máme v první řadě povinnost k rodičům, kteří nás vychovali, na ně musíme myslet dříve, než-li na sebe. Každý musí v sobě najít tolik síly, aby se vyrovnal se svými city.“ [42]

Ukázněností v rodinných vztazích byla myšlena zejména nesobeckost, tedy projevy v situacích, kdy je člověk schopen potlačit vlastní zájem na základě zájmu druhého člověka. Ukázněnost však nebylo možné zaměňovat s projevy asertivního chování. Z dobového textu přednášky víme, že mladá žena měla být nesobecká a schopna potlačit vlastní prospěch ku prospěchu druhého člověka, ale v žádném případě se neočekávalo, že z mladé ženy vyroste žena, která ve vši poslušnosti vždy všem ustoupí a nebude hájit svá práva a oprávněné zájmy. „Mladá žena má znát svá práva a má se je naučit prosazovat. Prosazo-

Obrázek 24 Dobová fotografie mladých žen [38]

vat je však musí tak, aby neutiskovala druhé. Člověk ukázněný se nedá nikdy strhnout k tomu, aby křičel a hádal se. Forma našeho jednání má být ušlechtilá. I když hájím svá spravedlivá práva, činím tak formou důstojnou slušných lidí. K povahové kázni se vychováváme tím, že se snažíme nestranně uvažovat o svých skutcích a dovedeme své jednání podrobit kritice.“ [42]

Součástí přednášky o výchově k ukázněnosti byla praktická cvičení, kdy měly mladé ženy předvádět scénky smyšlených situací, ve kterých je potřeba ukázněnosti. Následovala diskuze na téma, kdy je vhodné chovat se ukázněně a kdy naopak člověk musí projevit neústupnost. Ve výchově mladých žen se však nikdy nejednalo jen o samotné neústupné chování. Projevy neústupnosti byly vždy spojeny s vysokou mírou diplomacie, ke které byly mladé ženy vedeny. Ukázněností mladých žen se tedy rozuměla schopnost asertivního jednání založeného na sociálním cítění a schopnosti ovládat se. Výchova k ukázněnosti úzce souvisela s výchovou k ušlechtilosti, sociálnímu cítění, spokojenosti s vlastním životem a uměním vést diplomatický rozhovor. [42]

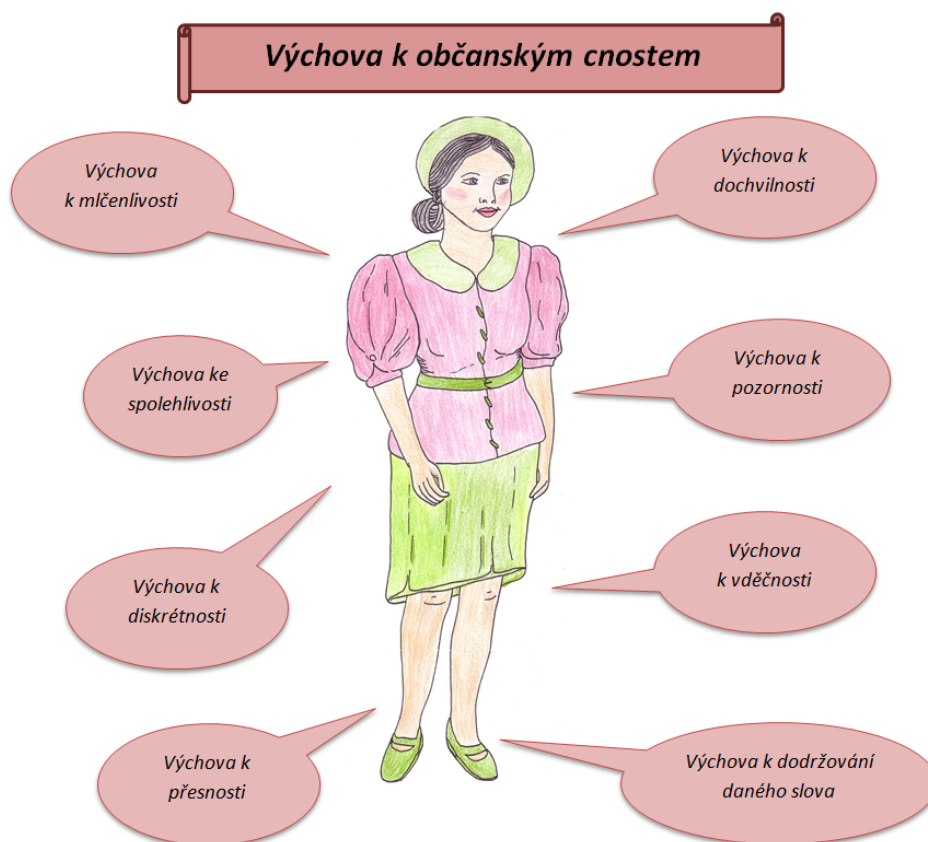
9.4 Výchova k občanským ctnostem

Za občanské ctnosti (viz obrázek 25), ke kterým byly mladé ženy vedeny, byly považovány zejména mlčenlivost, spolehlivost, diskrétnost, poctivost, přesnost a dochvilnost, pozornost, vděčnost. [42]

Občanské ctnosti nejsou člověku uloženy zákonem jako povinnost. Jejich nedostatek není možné stíhat jako trestný čin, ale je možné ho odsoudit společensky. Cena člověka se neodvíjí od toho co vlastní, nýbrž jaký je on sám. Jen ve společnosti lidí řádných, ohleduplných, šlechetných, jimž jsou vlastní základní lidské ctnosti, je možné prožít příjemný a spokojený život. Není však možné vychovat člověka k tomu, aby si občanské ctnosti osvojil, je možné ho s nimi pouze seznámit a umožnit mu, aby je sám rozvíjel. [45]

Město Zlín bylo architektonicky navrženo jako zahradní město, kde žili lidé v blízké sousedské společnosti. Bylo tedy nutné, aby dodržovali základní občanské ctnosti a společné bydlení tak bylo příjemné všem. K těmto občanským ctnostem byly děti ve Zlíně vychovávány odmala (vzor rodičů, vliv společnosti, kulturní život ve Zlíně). Do Zlína však přicházely ročně stovky mladých lidí, kteří zde chtěli studovat, pracovat a žít. Bylo tedy nutné

seznámit tyto mladé lidi s občanskými ctnostmi, které jsou nutné ke spokojenému životu v zahradním městě Zlín. [45]

Obrázek 25 Výchova mladé ženy k občanským ctnostem

9.4.1 Výchova k mlčenlivosti

Za nezbytnou občanskou ctnost byla považována zejména včasná mlčenlivost. Dobový učební text uvádí, že je velkým uměním naučit se včas mluvit a stejně tak i mlčet. Dívkám se vštěpovalo, aby nebyly pouze „ozvučenou deskou“, která co přijme, to také vydá. Takovým chováním by se dívka pouze společensky znemožnila a způsobila nepříjemnosti jak sobě, tak i svému okolí. [42]

„Mnohomluvnosti vznikají jen zbytečné pomlavy a klepy, které znepříjemňují a otravují život. Všichni si na klepy stěžují, ale mnoho lidí jim nečelí a podporují je“. [42]

Nebylo žádoucí, aby se mladé ženy staly kleveticemi. Klevety způsobovaly pouze a jen nepříjemnosti. Dívky byly vychovávány k tomu, jak klevety nešířit a také jak jim čelit:

- *nemluvte nikdy v nepřítomnosti druhého člověka o něm špatně, nekritizujte*

- *snažte se vůbec nemluvit o nepřítomných*
- *pokud se nám někdo svěřil, nechme si to pro sebe*
- *vyhýbejte se rozhovorům, ve kterých je někdo kritizován, pokud tak nemůžete učinit, zachraňte situaci tím, že nebudete tyto řeči rozšiřovat dále [42]*

Uměním mladé ženy měla být také schopnost vyhnout se klevetným rozhovorům. Jak uvádí dobový učební text: „*Je tolik témat věcných rozhovorů, je tolik krásného na světě, že jen lidé povrchní, prázdní nebo zlí zabývají se pouze tím, co kdo udělal nebo řekl o druhém a přemílají s oblibou řeči o svých bližních. Každý z nás má jistě zlepšovat ledascos sám na sobě a nepotřebuje proto jako předmět svého reformování volit svou sousedku, známou, nebo přítelkyni.*“ [42]

Dívčím tudy bylo vštěpováno, že se mají zajímat o povznesení vlastní osobnosti a příliš se nezajímat o nedostatky druhých. Takové povrchní chování nebylo důstojné mladé ženy, která měla reprezentovat sebe, svého muže, rodinu a také firmu. [42]

Bylo nepřijatelné pomlouvat vlastní spolupracovníky za jejich pracovní nedostatky. Povinností každého pracovníka nebylo jen odpovídat za svoji práci, ale také za práci spolupracovníků. Pokud si byl tedy zaměstnanec vědom toho, že jeho spolupracovník, nepracuje jak má, bylo jeho povinností pomoci mu a sjednat tak nápravu a ne jej za jeho nedostatky pomlouvat. [42]

Dívky byly upozorněny na to, že jen člověk silný a rozumný si je vědom nebezpečí pomluvy a řídí se podle vlastního úsudku.

Za velký charakterový kaz osobnosti bylo považováno udavačství a psaní anonymních dopisů. Pokud chtěl člověk něco někomu vytknout, byla povolena pouze otevřená forma dopisu, kde se autor staví svým jménem za své názory a konání. Pokud však autor nemůže za své sdělení ručit vlastním jménem, bylo doporučeno, ať takové sdělení vůbec nečiní. Jakákoliv obvinění, která nebyla podložena důkazy, nebyla ve firmě Baťa akceptována. [45]

9.4.2 Výchova ke spolehlivosti

Spolehlivost byla další občanskou ctností, ke které byly mladé ženy vychovávány. Spolehlivost byla také základní lidskou vlastností, kterou hledali vedoucí pracovníci u svých zaměstnanců a byla podmínkou pro to, aby se člověk mohl stát vedoucím pracovníkem.

Jen díky lidem, kteří byli spolehliví, bylo možné vybudovat firmu Baťa v tak krátkém čase. Sám Baťa mnohokrát řekl, že za úspěchem firmy Baťa stojí jen a jen spolehliví a pracovití lidé. Od pracovní pozice metaře až po ředitele byla pro výkon práce předpokládána osobní spolehlivost, k níž byly vedeny i mladé ženy. [42]

Cílem nebylo vychovat pouze spolehlivé zaměstnankyně, nýbrž i spolehlivé dívky, tedy i přítelkyně, sousedky a známé. [42]

K jakékoliv úspěšné spolupráci byla nutná spolehlivost, proto byly mladé ženy varovány, aby se lidem nespolehlivým vyhýbaly s odůvodněním, že spolupráce s těmito lidmi by nevedla k zdařilým výsledkům. [42]

9.4.3 Výchova k diskrétnosti

Dívky byly během výuky seznámeny s tím, že pouze lidé diskrétní a ohleduplní se nezajímají o soukromý život ostatních, nevyzvídají a nepátrají po intimnostech, do kterých cizím lidem nic není. Pokud jim přátelé sdělí některé své osobní záležitosti, jsou téměř povinny nechat si tyto informace pouze pro sebe. Jak uvádí dobový text přednášky: „*Cizí tajemství jsou vám svatá, život druhých je pro vás nedotknutelný.*“ Pokud se chtěla mladá žena stát ušlechtilou, měla se prvně starat jen sama o sebe a svůj život. Dívkám bylo vštěpováno, že každý člověk je především odpovědný za svůj život. Má se proto starat jen o své činy a nikoliv o činy ostatních, protože nezná jejich motivy. [42]

9.4.4 Výchova k přesnosti

Přesností se při výchově mladých žen nemyslela pouze přesnost ve smyslu časové dochvilnosti. Dívky byly vedeny k projevům přesnosti v následujících oblastech chování:

- a) **Přesnost slovního projevu při vyprávění příběhu** - apelovalo se na příklad na přesnost slovního projevu při popisu určité události. Přesností během líčení příběhu se předchází nedorozuměním a člověk se tak také vyhne neúmyslnému lhaní.
- b) **Přesnost při popisu pracovní činnosti** – pokud někomu popisujeme jak správně vykonat práci, nesmíme zapomenout i na maličkosti, které jsou považovány za samozřejmé. Nepřesnost našeho výkladu může zapříčinit pracovní neúspěch člověka, kterému jsme radili.

- c) **Přesnost ve vyjadřování požadavku** – pokud po někom žádáme službu, musíme přesně vyjádřit jakou. Pokud se nevyjádříme přesně, nemůžeme se pak na druhého člověka zlobit, že nám nevyhověl. Člověk, který se nevyjadřuje přesně, ztrácí autoritu. Podřízený si nemůže vážit vedoucího, který není schopen se přesně vyjádřit. [42]

Výchova k přesnosti zdůrazňovala, že přesnost v provádění práce je stejně důležitá jako přesnost ve vyjadřování člověka. Dívkám byla nutnost přesnosti demonstrována na tomto příkladě: „*Nedbale přišroubovaný šroub v letadle může způsobit ztrátu lidského života, nepřesně popsany příběh může dát příčinu ke klevetám a tak zranit lidskou důvěru a důstojnost.*“ Mladá žena proto musela být přesná žena, která vždy vše konala s nejvyšší mírou přesnosti tak, aby její konání bylo ku prospěchu věci. [42]

Dobový text přednášky nám dokazuje, že přesnost byla vnímána jako jeden z hlavních předpokladů úspěšného člověka: „*Přesnost jest zdvořilostí každého slušného občana a občanky a jejich povinností jest hospodaření s časem.*“ [42]

Přesnost v rámci dodržování času byla považována za samozřejmost. Nebylo přípustné, aby mladá žena přišla pozdě do práce, školy či internátu. S včasnými příchody souvisela výchova k dochvilnosti. [42]

9.4.5 Výchova k dochvilnosti

Čas byl ve firmě Baťa vnímán jako nejvyšší hodnota, a tudíž cílem firmy bylo, aby čas pracoval pro ni. Nedochovilnost byla vnímána jako opovrhování touto nejvyšší hodnotou. Nedochovilnost nebyla ve firmě Baťa akceptována, proto také mladá žena musela být dochvilná a přesná. Dochvilnost byla vnímána jako součást přesnosti. Dívky byly upozorněny na to, že nedochvilnost je možné omluvit jen ve velmi výjimečných situacích, jinak je vnímána jako neúcta k tomu, kdo je čeká. [42]

Baťovské heslo „Čas jsou peníze“ bylo v závodech Baťa všudypřítomné. Necháme-li někoho čekat, okrádáme ho tak o jeho největší bohatství, o jeho čas. [46]

9.4.6 Výchova k pozornosti

Výchova k pozornosti nebyla výchovou, která vnímala pozornost jako stav mysli, kdy se člověk soustředí, ale jednalo se o pozornost ve smyslu ohleduplnosti. [42]

Mladým ženám bylo vštěpováno, že pokud chtějí, aby se k nim lidé chovali pozorně a ohleduplně, musí se tak nejprve ony chovat k nim. Ohleduplnost a pozornost byla nejvíce žádoucí v každodenních situacích, které nemusí být člověku příjemné. Dobový učební text uvádí příklady, jak se například chovat v přeplněném výtahu či vlaku. Mladá žena by měla být vždy klidná a pozorná ke svému okolí (ne však na úkor vlastních práv) a měla by se naučit zvládat každodenní stresové situace s elegancí a nadhledem. [42]

9.4.7 Výchova k vděčnosti

Mladé ženy byly vychovávány v duchu vděčnosti zejména vůči rodičům a společnosti. Rodiče jim věnovali plnou péči a výchovu v jejich dětství. Je tedy správné, aby mladí lidé cítili vděčnost vůči svým rodičům. Vděčnost byla také očekávána vůči společnosti, která poskytla mladým lidem společenské zázemí. (Je nutno upozornit, že tato výchova k vděčnosti vůči společnosti probíhala v období první republiky, kdy bylo národní cítění vůči společnosti velmi silné). [42]

9.4.8 Výchova k dodržování daného slova

Výchova k občanským ctnostem zahrnovala také výchovu, která apelovala na čestnost při dodržování daného slova. Tato výchova byla zahrnuta v učebních osnovách pro výuku mladých žen. Lidské slovo bylo považováno za hodnotu, nepsanou smlouvu a zákon. Dodržení daného slova bylo nejcennější občanskou ctností. [42]

Dobový text přednášky uvádí: „*Kdo dodržuje dané slovo, tvoří slovy dílo. Slova věrolomná boří víru v slovo člověka. Na daném slově stojí svět a jeho zákony. Vážíme-li si samy sebe, dodržujeme vždy a ve všem slovo, které jsme daly. Vyskytnou-li se překážky, snažíme se je odstranit, nepodaří-li se nám to, otevřeně přiznáme, proč nás změněná situace nutí k tomu, že nemůžeme dodržet, co jsme slíbily.*“ [42]

9.4.9 Charakter osobnosti

Osvojení si všech výše zmíněných občanských ctností se mělo stát podkladem pro vybudování charakteru mladé ženy. Dobový učební text uvádí: „*K charakteru mladé ženy by mělo bezpodmínečně patřit: nelhat, neklamat, nešidit, nepřetvářet se, uvést vždycky v souhlas své myšlenky a jednání, pokládat pravdu za vyšší hodnotu než osobní prospěch a jednat podle toho.*“ [42]

Charakter byl považován za jednu z nejcennějších vlastností člověka. Pokud neměl člověk pozitivní charakter, bylo jeho dílo považováno za bezcenné. U takových lidí nebyla záruka, že své dílo nezneužijí ke zlým činům. [41]

Mladým ženám (viz obrázek 26) bylo připomínáno, že životní obtíže je člověk schopen zvládat jen tehdy, jestliže si sám věří. Pokud si člověk na něčem zakládá a v něco věří, pak je v jeho díle obsažen osobní charakter, který je mu zárukou úspěchu. [42]

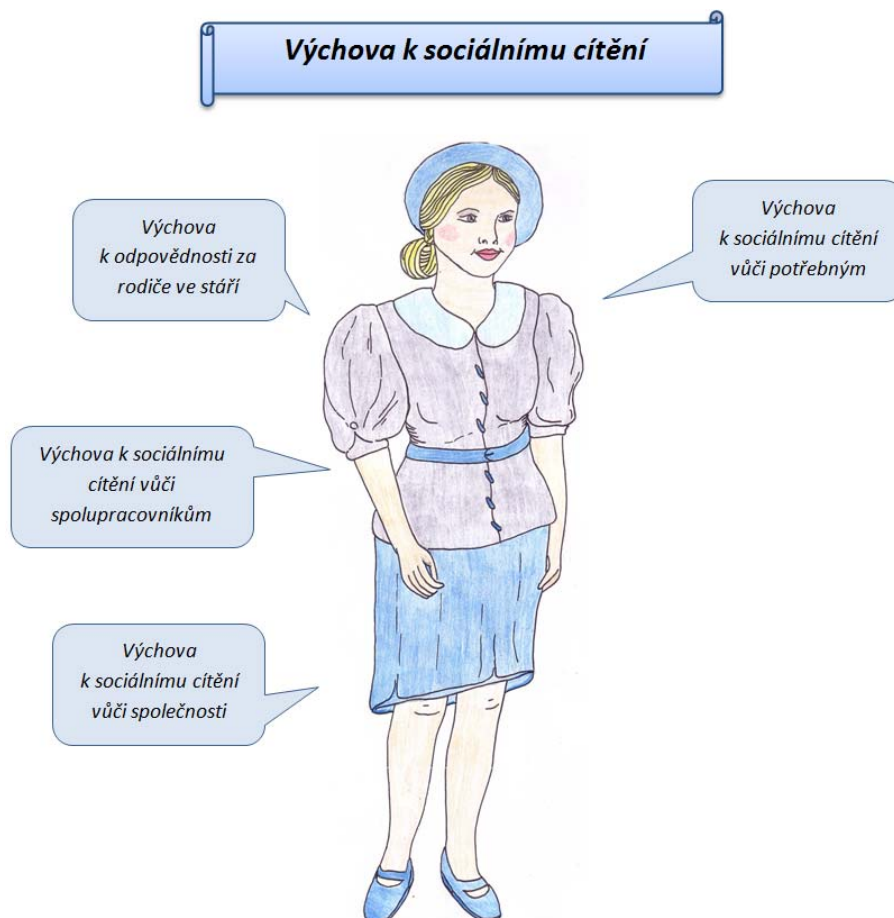
Obrázek 26 Dobová fotografie mladých žen [38]

9.5 Výchova k sociálnímu citění

Výchova sociálního citění (viz obrázek 27) vycházela z předpokládané lidské odpovědnosti vůči společnosti, která člověka vychovala. Podle „baťovské výchovy“ by měl být člověk za svoji výchovu vděčný nejprve matce, která mu věnovala život a byla mu nejbližší v prvních letech života, pak otci, který přísnější, ale spravedlivou výchovou formoval charakter člověka a v neposlední řadě společnosti, která vytvořila správné sociální klima pro rozvoj člověka. [42]

Výchova mladých žen k sociálnímu citění byla aplikována prostřednictvím:

- výchovy k odpovědnosti za rodiče ve stáří
- výchovy k sociálnímu citění vůči spolupracovníkům
- výchovy k sociálnímu citění vůči společnosti
- výchovy k sociálnímu citění vůči potřebným [42]

Obrázek 27 Výchova mladé ženy k sociálnímu citění

9.5.1 Výchova k odpovědnosti za rodiče ve stáří

Mladé ženy byly vedeny k odpovědnosti za rodiče ve stáří. Tak jako se postarali rodiče o jejich materiální a emocionální rodinné zázemí, když byly dětmi, očekává se, že se mladá žena postará o své rodiče, až zestárnou se stejnou láskou a péčí. Cílem této výchovy bylo, aby dívky pochopily svoji odpovědnost za rodiče nejen po stránce materiální, ale také citové. Nešlo tedy jen o výchovu, která by směřovala k finančnímu a materiálnímu zaopatření rodičů ve stáří, ale zejména o takovou výchovu, která měla zajistit, aby rodiče nezůstali ve stáří sami. [42]

Výchova zahrnovala i problematiku generačních rozdílů mezi mladší a starší generací. Mladé ženy byly upozorněny, že je nutné se mnohdy obrnit velkou dávkou trpělivosti. Staří lidé se často svojí ješitností a dětinskostí podobají dítěti, ale mladá žena nesměla zapomenout, že se jedná o její rodiče či rodiče manžela, kteří jim věnovali lásku a péči, když byli dětmi. [42]

Jen jejich vlastní vstřícný přístup plný odpovědnosti vůči rodičům může být tím pravým výchovným vzorem také pro budoucí generace. Pokud dítě uvidí, že matka nechová úctu a lásku ke svým rodičům, musí se mladá žena připravit na to, že ve stáří se sama úcty a lásky od svých dětí nedočká. [42]

9.5.2 Sociální cítění vůči spolupracovníkům

Život mladých žen byl od počátku jejich studia na BŠP a pobytu na internátech spojen s prací v továrně. Kladný vztah k práci byl smyslem celé filozofie firmy Baťa. Práce byla brána jako služba veřejnosti, jako služba zákazníkovi a služba celé společnosti. Práce byla považována za nejvyšší lidskou možnost seberealizace a uplatnění se jak uvádí dobový učební text: *„Dobrou vlastní prací splácíme lidské společnosti svůj dluh za to, že nás vychovala, dala nám příležitost ke vzdělání a pracovnímu uplatnění.“* [42]

Vztah ke spolupracovníkům musel být velmi profesionální, přátelský a vstřícný. Pracovní prostředí ve firmě Baťa bylo založeno na odpovědnosti jak za svoji práci, tak i za práci svých kolegů. Tato odpovědnost však byla podmíněná přátelským vztahem všech spolupracovníků a nadřízených s podřízenými. [42]

Ctižádostivost a soutěživost byla v práci vítána, ale pouze ve zdravé míře, jak uvádí dobový učební text: *„Druh v práci je nám blízkým, neboť s ním pracujeme na stejném cíli. Člo-*

věk může mít ctižádostivost nejlepšího díla a nejlepšího výkonu, může se o něj přičinit ze všech sil, to je čestné a úctyhodné. Ale nikdo nemá znemožňovat práci druhého, jen proto, že na něho žárlí a nepřejeme mu úspěchy z práce.“ [42]

Mladé ženy si měly vážit svých spolupracovníků, protože pracovali na stejném díle. Měly se naučit vzájemné spolupráci a podporovat se, nikoliv si škodit. Takové chování, které má za cíl znehodnotit něčí práci, bylo vnímáno jako velmi nežádoucí, neboť brzdilo práci. Člověk se v takovém případě totiž nevěnoval svým pracovním povinnostem, ale přemýšlel nad tím, jak druhému uškodit. Škoda, kterou takovým jednáním člověk způsobil, byla pro firmu ztrátou a důvodem k ukončení pracovního poměru. [42]

Jakkoliv škodit svému spolupracovníkovi by bylo považováno nedůstojné mladé ženy.

Mladé ženy byly s pracovním prostředím seznámeny ihned po přijetí na BŠP, proto výuku na téma, jak se mají chovat ke svým spolupracovníkům, vnímaly spíše jako praktické opakování.

Vztahy na pracovišti velmi kladně hodnotí i pamětnice doby, paní Růžena Kouřilová:

„Práce v továrně musela být opravdu pečlivá, velmi se to kontrolovalo. Všechny výrobky musely být 100%. Když jsme například vyráběly bílé boty do zahraničí, bylo to pro Kanadu, tak jsme je vyráběly v bílých rukavicích, aby se ta kůže během výroby neušpinila. Než se objednávka odeslala, tak se znovu kontrolovalo, jestli jsou ty boty opravdu bíle bez ušpinění.“

„O kvalitu a kontrolu se staraly na dílně „účastnice“, tak se říkalo pracovnícím, které měly podíl na zisku a ztrátě, ony za tu kvalitu výroby na konkrétní dílně odpovídaly. Na dílně panovala přísná hierarchie, kdo co dělá a za co kdo odpovídá. Tyto účastnice odpovídaly také za to, že tato hierarchie bude dodržována, proto když někdo vypadl, tak ty účastnice musely být schopny ho nahradit. Na konci tohoto uspořádání dílny byla paní mistrová, která dohlížela a odpovídala za celý chod dílny. Pokud by bylo něco v naší výrobě špatně, tak by to musela dílna zaplatit a pak by to vymáhala po tom konkrétním pracovníkovi, který by za případnou vadu mohl. Ono se ale taky posuzovalo, jak se kde a která vada stala. Když bylo ale vše v pořádku, tak dostávala celá dílna odměnu.“

„Víte, celá ta výroba byla automatická a vše na sebe přesně navazovalo, i doprava v podniku, vše se dopravovalo vrchem. Mezi jednotlivými budovami byly vytvořeny lanové dráhy, po kterých se zboží posílalo do skladu a zase ven.“

„Vztahy na dílně byly bezvadné, ty spolupracovnice byly úžasné, moc vstřícné a ochotné ženy.“

9.5.3 Sociální cítění vůči společnosti

Mladé ženy byly vychovávány k odpovědnosti za společnost, ve které žijí. Národní cítění v období vzniku BŠP bylo velmi silné a projevovalo se i ve výchově a vzdělávání mladých žen. Mladá žena tedy neměla být za svoji výchovu vděčná pouze svým rodičům, ale také společnosti, která jí poskytla zázemí, v němž mohla se svými rodiči žít, jak uvádí dobový učební text: *„K lidské společnosti vycházíme od rodiny. Nikdo na světě není sám. Nikdo nežije na opuštěném ostrově, všichni jsou odkázáni na pomoc druhých, všichni budují přítomný život na základě své práce a práce ostatních a výsledcích práce předešlých generací. Tuto pomoc, kterou jsme dostali z práce druhým, splácíme společnosti prací vlastní.“*

Mladým ženám bylo připomínáno, že pravidla vděčnosti, která platí pro jejich rodinu, platí stejně tak i pro celou společnost. Mladá žena měla cítit vděčnost vůči celé společnosti, že jí dopřává prožít spokojený a klidný život. [42]

9.5.4 Sociální cítění vůči potřebným

Mladé ženy byly vedeny k tomu, aby si všímaly sociálních potřeb ostatních lidí. Předpokládalo se, že mladá žena nebude nikdy trpět nedostatkem, a to jednak díky sociálnímu systému firmy Baťa, ale také díky výchově, které se jí dostalo a vychovalo z ní schopnou ženu. Přestože ona sama nebude trpět nedostatkem, nesmí se nikdy stát slepou vůči nedostatku základních životních potřeb druhých.

Tak jako je ve spořádaných rodinách povinností se postarat o své členy, kteří jsou nemocní, tak i ve spořádané společnosti je povinností jejích členů postarat se o ty členy, kteří jejich pomoc potřebují. Vnímání sociálních potřeb druhých lidí bylo povinností každé mladé ženy. Jak uvádí text dobové přednášky, tato péče měla být vděkem mladé ženy za

to, že je zdravá a má materiální zázemí: „Zdraví a schopnosti dostali jste jako dar. Proto jako správné mladé ženy musíte pečovat o ty lidi, jimž se tohoto daru nedostalo.“ [41]

Součástí výuky o sociálním citění vůči potřebným byla diskuze, kdy měly mladé ženy uvádět příklady, kdy a jakým způsobem mohou pomoci sociálně slabším občanům. Za sociálně slabší a postižené občany byli v té době považováni: fyzicky a duševně nemocní, postižení přírodními katastrofami, sirotci, lidé ve stáří opuštění a lidé trpící různými deviacemi.

Péče o postižené občany byla spatřována zejména v jejich zapojení do lidské společnosti. Ve firmě Baťa byly zaměstnávány tělesně i duševně postižení lidé. [42]

Péče o sociálně slabší občany byla rozdělena do tří fází. Jednalo se o péči preventivní, sekundární a terciární.

- Preventivní péče spočívala v tom, že mladé ženy se měly samy vyvarovat všech činností, které vedly k fyzickým či psychickým nemocem. Před činnostmi, které k těmto nemocem vedly, měly také varovat své okolí a blízké.
- Sekundární péče zahrnovala péči o lidi, kteří se ocitli na okraji společnosti. Cílem výchovy mladých žen bylo, aby s těmito lidmi soucítily a byly ochotné jim pomoci.
- Terciární péče se soustředila na péči o lidi, které se podařilo z okraje společnosti navrátit do běžného života. Těmto lidem se však muselo neustále pomáhat, aby se na okraj společnosti opět nevrátili. [42]

Výuka zahrnovala také cvičení, kdy měly mladé ženy uvádět příklady, jak a komu by mohly pomoci. Cílem této výuky bylo, aby se mladé ženy nestaly nevšímavými vůči potřebám lidí ze svého okolí. [42]

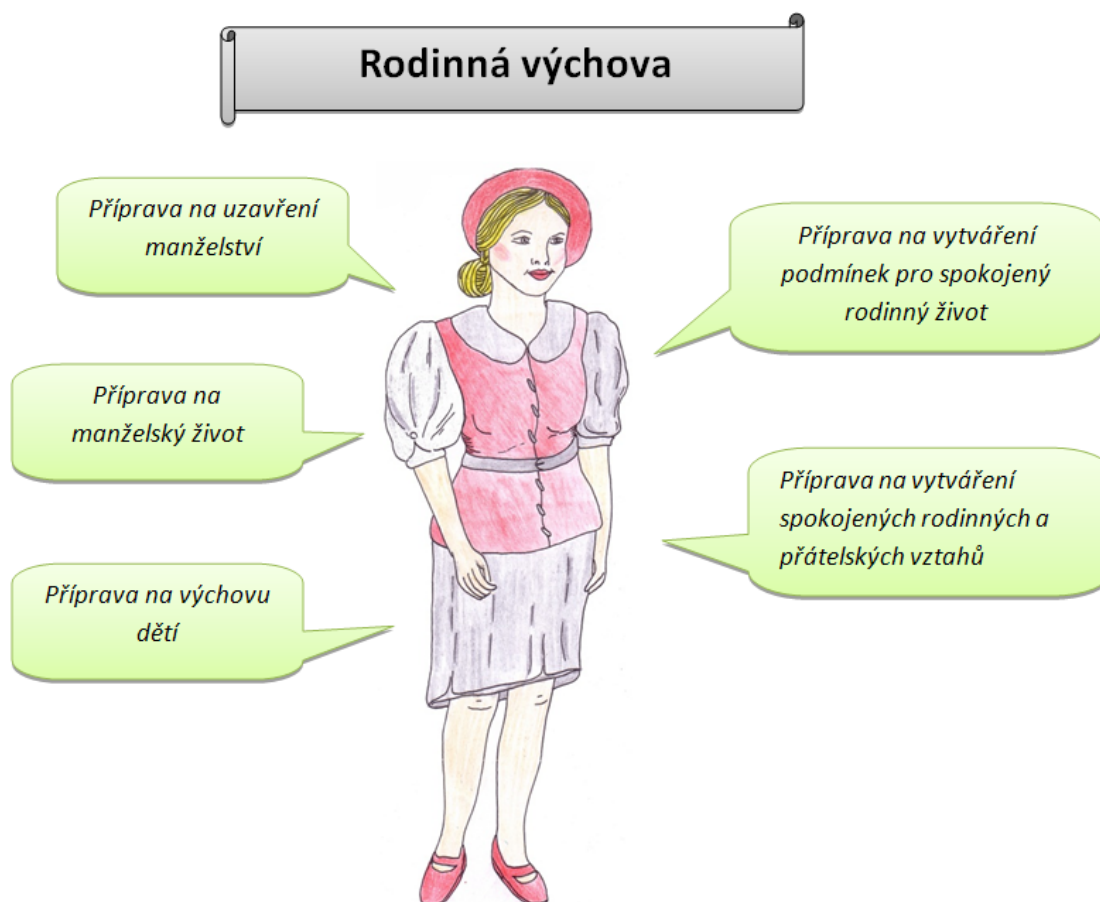
9.6 Rodinná výchova

Rodinná výchova (viz obrázek 28) byla vyučována prostřednictvím teoretických přednášek a praktických cvičení.

Rodina byla chápána jako základní společenská jednotka, byla pojímána ze dvou hledisek – základního a širokého. Za základní rodinu byl považován otec, matka a děti. Širokou rodinu představovali příbuzní ze strany otce i ze strany matky. [42]

Mladým ženám bylo vštěpováno, že první a základní povinností každého potomka, tedy i jejich, je ctít své rodné jméno a hodnoty, které jim vštěpovali rodiče. Mezi tyto hodnoty

patří také dodržování tradic a zvyklostí rodiny včetně přání si k narozeninám, svátkům apod. [42]

Obrázek 28 Rodinná výchova mladé ženy

9.6.1 Příprava na uzavření manželství

Spořádaný národ může vzniknout pouze ze spořádaných rodin. Spořádanou rodinu představoval muž a žena, kteří vstoupili do manželství. Manželství bylo považováno za nejvýše odpovědné rozhodnutí člověka, který plánoval vytvořit rodinu. Rodinná výchova zahrnovala přednášku, která pojednávala o rozdílu mezi zamilovaností a kvalitním partnerským vztahem. Podle dobové přednášky měly mladé ženy vstoupit do manželství jen na základě vlastního rozhodnutí, že kromě lásky cítí k partnerovi také porozumění a úctu: *„Manželství jest instituce státně uznávaná, na níž se zákonně buduje rodina. Poměr mezi mužem a ženou jest proto jedním z nejkrásnějších, ale nejvážnějších lidských vztahů. Jeho podkladem*

nemá být pouhé zevní líbení, ale pouto mnohem hlubší: vzájemná úcta a porozumění, názorová harmonie, snaha pracovat nesobecky jeden pro druhého a pro rodinu, která je vyšší jednotkou než jedinec.“ [42]

Součástí výuky byla dále diskuze mezi vyučující a studentkami o tom, co je láska a jaké má formy. Tato diskuze probíhala na základě přečtení několika článků z Lidových novin, kde byly uvedeny články o vzniku manželství a zkušenosti jednotlivých žen. [42]

9.6.2 Příprava na manželský život

Mladé ženy byly vedeny a vzdělávány tak, aby si vážily práce svého muže. Výchova a vzdělání mladých žen zahrnovaly také práci v továrně. Práci v továrně si musela vyzkoušet každá mladá žena právě proto, aby byla schopna pochopit, jak těžkou práci má její manžel každodenně v továrně. [42]

Dobové představy o ideálním manželství byly založeny na dělbě práce. Žena se měla snažit vytvářet šťastný a útulný domov pro své děti a manžela. Manžel měl svoji ženu a děti ochraňovat a finančně zabezpečovat. Dobový text přednášky uvádí: *„Spořádaná rodina vzniká ze spořádaných manželství. K spořádanému manželství je potřeba řádný muž a řádná žena, kteří chtějí vzájemně plnit závazky, které vznikají ze společného manželského spolužití.“ [42]*

Výuka o přípravě na manželství zahrnovala také diskuzi na téma: *„Co má spojovat muže a ženu, kteří chtějí vstoupit do manželství?“ [42]*

Z dobového zápisu z přednášky se dovídáme, že nejčastější odpovědí mladých žen byla romantická láska.

Mladé ženy však byly upozorněny na to, že kvalita manželství se neodvíjí od prožití silné romantické lásky (viz dále v textu), ale je založena na neustálé snaze o vytvoření harmonického svazku. Jak nám dokazuje dobový text přednášky, na manželství bylo nahlíženo jako na vztah dvou lidí, který se musí neustále budovat: *„Nikdo nám na světě nedá nic zadarmo. Jen hodní lidé se snaží, aby navzájem jeden druhému pomohli. Všechno si musíme zasloužit svou prací a slušným jednáním. Tak je tomu i v tom nejužším lidském svazku – manželství.“ [42]*

Při výuce o spokojeném manželství v souvislosti s prožitím romantické lásky a hlubokých citů byly citovány verše Vrchlického a Nerudy, které byly plné citu, ale nebyly sentimentální.

(Dobový zápis z přednášky nám dává možnost pochopit propojení jednotlivých výukových témat, které mladé ženy probíraly. Například při citování veršů Vrchlického a Nerudy v souvislosti s city a manželstvím měl vyučující upozornit na krásu jazyka českého v konkrétních verších. Mladé ženy byly vedeny k tomu, aby byly schopny vidět krásu ve všem okolo sebe.) [42]

Z dobových textů přednášek je tedy možné vyčíst, že při výuce o uzavírání manželství nebyla podmínkou spokojeného manželství právě romantická láska, ale vzájemná úcta, pochopení a tolerance: „*Velmi často slýcháváme, že se rozcházejí manželství, která byla uzavřena pouze z lásky. K manželství nestačí nejvroucnější láska, musí tu být také úcta. Láska, zejména u mladých lidí, bývá omylná. Mladý člověk velmi často ve své nezkušenosti zaměňuje pouhé líbení se za lásku.*“ [42]

Láska bezpochyby patřila k předpokladu uzavření manželství: „*Pravá láska jest však cit ušlechtilý, který se stává manželství oporou. Bez úcty není velké lásky. Řádný člověk nemůže mít rád toho, koho si nemůže vážít. Trvalý vroucí cit vzniká zpravidla z úcty. Pravá láska nečiní lidi bezohlednými. Naopak laskavými.*“ [42]

Mladým ženám bylo doporučeno, aby při výběru svého budoucího manžela braly na vědomí i názor rodičů, protože právě ve své zamilovanosti si mohou nevěšmout významných charakterových vad: „*Děvčátko, které si zamiluje nehodného člověka, který se nechce polepšit, musí si umět poručit, nebo jinak si pokazí celý život.*“ [42]

Mladá žena si měla vzít pouze takového muže, kterého bude schopna cítit a který bude cítit ji. Mladá žena se nikdy neměla stát jen pouhým doplňkem svého muže a pouze zajišťovat harmonickou a fungující domácnost.

„*Ani ta největší láska neobstojí v manželství, nedovedou-li být lidé k sobě navzájem ohleduplní a slušní. Bývá to někdy horoucí láska, ze které se lidé berou. Ale přijdou všední dny, starosti, lidé jsou lidmi, dají najevo vzájemnou rozmrzelost, padne zlé slovo a je po harmonii.*“ [42]

Mladá žena (viz obrázek 29) měla být svému manželovi partnerkou a on jí měl takto vnímat. Mladá žena se měla vdát jen za muže v momentě, kdy to cítila jako správné rozhodnutí.

Prolínání jednotlivých složek výchovy je patrné i z výuky na téma příprava na manželství. Výchova pro manželství byla možná jen v souvislosti s tím, že si mladá žena osvojila vlastní vnitřní ukázněnost. *„Lásku je nutno ošetřovat a přinášet jí oběti, to však dovedou pouze osoby ukázněné.“* [42]

Součástí výuky byla také diskuze na téma: *„Které situace by mohly zapříčinit nepokoj mezi manžely.“* Mladé ženy uváděly mnoho příkladů situací, které ohrožují pokojné manželství. Velká pozornost byla věnována neúctě vůči partnerovi a za neúctu byla považována také náklonnost, kterou by partner vyjadřoval vůči jinému člověku opačného pohlaví: *„Jestliže si ve společenské výchově osvojujeme pravidla slušného chování pro cizí*

Obrázek 29 Dobová fotografie mladé ženy a mladého muže [38]

lidi, tím spíše je máme uplatňovat ve vlastní rodině. Muž před ženou, žena před mužem, má zachovat ohledy, chce-li si udržet pěkné manželství. Když je muž pozorný k cizí ženě, musí být pozorný v prvé řadě k ženě vlastní. Totéž platí o ženách: nerozdávat svoji pozornost mužům cizím a na vlastního se obracet jen rozmrzele a nezdvořile.“ [42]

Ani téma nevěry a rozvodu nebylo při výuce o manželství tabu. Na toto téma následovala také diskuze, kdy se měly mladé ženy vyjádřit, co dle jejich názoru stojí za rozpadem manželství. *„Věrnost si zaslouží úcty. Spočívá na ukázněnosti a zodpovědnosti. Nevěra z lehkováznosti rozkládá manželství.“* [42]

Na manželství bylo nahlíženo jako na celoživotní instituci, která měla mít trvalý charakter založený na vzájemné úctě a toleranci. Mladé ženy byly poučeny o tom, že jejich rozhodnutí vstoupit do manželství by nemělo být založeno pouze na fyzické přitažlivosti, ale

zejména na charakteru budoucího manžela. Manželství založena pouze na fyzické přitažlivosti nebyla předurčena k delšímu trvání. [42]

Jak uvádí dobový text přednášky, rozhodnutí vstoupit do manželství by nemělo být lehkovážné: *„Do manželství se nemá vstupovat lehkovážně a říkat si: Když to nepůjde, dáme se rozvést. Manželstvím se mohou někdy spojit dvě povahy, které při společném soužití zjistí, že se nemohou snést.“* [42]

Harmonická rodina nikdy nemohla vzniknout ze svazku lidí, kteří k sobě nechovali sympatie. Mladým ženám bylo neustále připomínáno, že muž a žena, kteří zakládají rodinu, zodpovídají za děti, které z tohoto svazku vzejdou. *„Na prahu manželství měli by dva lidé, kteří jdou za sebe, složit slib, že se nedají strhnout k tomu, aby si řekli zlá a společensky nepřijatelná slova. Říká se: zlé slovo jest jako rozlitá voda, nelze jej vzít zpátky.“* [42]

Rodina měla být místem vzájemné lásky a srdečnosti. Chování mezi manželi mělo být založeno zejména na vzájemné úctě a pochopení. Mezi mužem a ženou nemělo nikdy docházet k hádkám, vzájemnému urážení a schválnostem. Pokud již mezi mužem a ženou docházelo k nedorozumění, neměl se ani jeden z nich snížit k urážení druhého. Mladým ženám bylo neustále připomínáno, že všechny konflikty, zejména ty rodinné, musí řešit na základě diplomatických schopností, ke kterým byly vedeny. Dítě by v rodině nemělo být svědky rodičovských konfliktů, kdy se manželé urážejí hrubými slovy. Dítě pak přejímá tyto vzory chování a považuje je za běžné. [42]

9.6.3 Příprava na výchovu dětí

Osvojit si výchovu dětí bylo pro mladou ženu velmi důležité. Předpokládalo se, že po tom co se provdá, se již do práce nevrátí a bude pečovat pouze o své děti a manžela. Děti byly vnímány jako lidská nesmrtelnost. Říká se, že rodiče žijí v dětech. Děti byly považovány za pokračovatele rodu, děti přejímaly zásady a názory, jimiž rod žil a zaručovaly tak jejich přežití do budoucna. [42]

Bezdětná manželství byla vnímána jako smutná. Za přirozené byla považována manželství s dětmi. Tyto myšlenky vycházely z předpokladu, že nejkrásnější a nejdůstojnější úlohou ženy v životě je stát se matkou. Nejvyšší hrdosti může žena dosáhnout tehdy, pokud ví, že své děti vychovala dobře. [42]

Příprava na narození dítěte

Mladé ženy byly připravovány na roli matky a manželky již od počátku svého studia na BŠP. Na roli matky nebylo pohlíženo pouze po stránce psychické zralosti, ale také genetických dispozic. O přípravě na roli matky hovoří také dobový text přednášky pro mladé ženy: *„Na dítě je ovšem nutno myslit dříve, než zapláče na kolébce a ohlásí svůj příchod. Ti, kdož se mají stát rodiči, musí si uvědomit, že přenášejí na své potomstvo dispozice tělesných i duševních vlastností. Snaha o tělesné, mravní a duševní zdraví musí provázet každého zodpovědného člověka, každou mladou ženu, každého mladého muže. Chci-li vychovat, musím být sám vychovaný. Chce-li mít kdo radost z dětí zdravých a hodných, musí se sám snažit o to, aby byl zdrav a aby plnil všechny svoje povinnosti.“* [42]

Výuka mladých žen o mateřství zahrnovala také přednášku na téma *„Role genetiky a výchovy při výchově potomka.“* Jak uvádí dobový text z přednášky, pohled na podíl genetiky a výchovy na osobnosti člověka byl obdobný jako v dnešní době: *„Zákony dědičnosti jsou sice velmi složité, nikoliv přímočaré, ale pravdou jest, že děti zpravidla dědí od rodičů dispozice jak k určité chorobě, tak k některým sklonům. Mladí lidé, kteří chtějí založit tělesně, duševně a mravně zdravou rodinu, musí být tělesně, duševně a mravně zdraví.“* [42]

Výchova mladých mužů a mladých žen nepředpokládala, že by mladí zakládali rodinu dříve, než vystudují a budou nějaký čas pracovat v továrně, aby byli na vznik manželství finančně připraveni. Pokud však již nastala situace, kdy mladí lidé zakládali rodinu dříve, bylo jim Osobní a Sociální oddělení Baťových závodů oporou a mladé rodině pomohlo.

Příprava na výchovu dítěte

Zásady pro správnou výchovu dětí nebylo možné zobecnit. Mladé ženy byly během výuky o výchově dětí upozorněny na to, že každé dítě je jiné, a proto se liší i přístupy k jejich výchově. Přestože neexistovaly přesně vymezené zásady k výchově dítěte, byl mladým ženám vštěpován rezervovaný přístup k tělesným trestům. Existovala pouze doporučení, jak dítě vychovat tak, aby z něj vyrostl pracovitý, sebevědomý, skromný, odpovědný a ohleduplný člověk. [42]

Jako prostředek výchovy dětí měla sloužit zejména domluva, poučení a snaha o porozumění k chování dítěte. Křik, výhrůžky a strašení vzbuzují v dítěti pouze negativní emoce, které kazí jeho charakter. Dobový text přednášky cituje zkušenosti vychovatelů: *„Všechny*

vady chovanců svých má hledat vychovatel v sobě. Chybuje-li dítě, je povinností rodičů hledat cestu, jak mu od těchto chyb pomoci odvyknout.“ [42]

Doporučení, která měla podpořit správnou výchovu dítěte:

- V útlém věku je dítě odkázáno pouze na rodiče, ti musí být ve své výchově důslední a trvat na poslušnosti dítěte. Nedůslednost výchovy v útlém věku dítěte by vedla k výchovným potížím v pozdějším věku.
- Výchova musí být jednotná. Matka nesmí kazit to, co dítěti vštěpuje otec a opačně.
- Vliv vnějšího okolí nemá kazit rodinnou výchovu. Rodinná výchova má být v souladu s občanskými mravy. Pouze takto postavenou rodinnou výchovu je možné dále prohlubovat a rozvíjet výchovou školní.
- Dítě má být vedeno k samostatnosti. Matka nesmí dítě obsluhovat, pokud je schopno činnost vykonat samo.
- Dítě má být od útlého věku úkolováno a má se podílet na domácích pracích. Úspěšnost při plnění těchto činností budují jeho sebevědomí. Dítěti je však možné dát pouze proveditelné rozkazy a bez dlouhých instrukcí.
- Dítě si má od útlého věku zvykat na úctu k rodičům, starším, veřejnosti, ale také i na pořádek a čistotu.
- Hlavním výchovným činitelem má být autorita rodiče, nikoliv dlouhé kázání a vyčítání, které k ničemu nevede. Pokárání má být jasné a důrazné. [42]

Jak uvádí text dobového učebního textu o nauce jak správně vychovávat malé dítě, kladl se důraz zejména na nenápadnost a nenucenost výchovy: *„U dětské výchovy je podmínkou zdaru, aby byla výchova pokud možno nenápadná. Čím starší je dítě, tím spíše se musí výchova proměnit v pouhé vedení. Neříkáme stále: buď hodný, ale dáváme dětem před oči jen dobré vzory a vedeme je tak, aby se mu samotnému stalo potřebné být hodným. Tato nenápadnost a nenásilnost jest podmínkou úspěchu u malých, tím spíše u dětí dospělejších.*“ [42]

Silné národní cítění se také projevovalo ve výuce o výchově dětí. Mladá žena si měla být vědoma, že za správnou výchovou svého dítěte je odpovědná i českému národu. Bez dobře a slušně vychovaných občanů není možné přežití našeho národa, často slýchávaly mladé ženy. Jakémukoliv národu není nic platné jeho materiální bohatství, pokud nejsou jeho občané čestní a ochotní pracovat. Kvalita budoucnosti národa je tedy podmíněna výchovou jeho jednotlivých generací.

Další velkou kapitolou při výuce o výchově dítěte byla nauka o hygieně a čistotě, ve které má být dítě od narození vychováváno a ke které má být i vedeno. Čistota byla chápána jako základní nutnost, která podmiňovala správnou rodinnou výchovu. Čistota není nikterak závislá od bohatství, ale od pečlivosti člověka. Bohaté, ale nepořádné rodinné prostředí se nikdy nevyrovná pořádnému, třebaže prostému rodinnému příbytku. Jak uvádí dobový učební text: „*Podle čistoty se posuzuje kultura národa; čistota činí život příjemným.*“ [42]

Výchova k čistotě není uplatňována jen prostřednictvím dodržování hygieny. Dítě si také musí zvyknout uklízet vlastní věci a vnímat pořádek a úklid jako součást života, která nám pomáhá zpříjemnit rodinné prostředí. [42]

Rodinná výchova měla velký význam, protože vycházela z předpokladu, že ovlivňuje dítě nejvíce.

9.6.4 Příprava na vytváření podmínek pro spokojený rodinný život

Mladé ženy byly vychovávány tak, aby byly schopné vytvořit harmonickou a klidnou domácnost. Ve firmě Baťa bylo běžné, že po narození dětí se již ženy do pracovního procesu nevracely a zůstávaly doma s dětmi. Po narození dětí bylo tedy úkolem ženy pečovat o rodinu pohodu, manžela a děti. Harmonický rodinný život byla vysoce ceněná hodnota v žebříčku hodnot mladých žen. [42]

Dobový text přednášky o podmínkách, které vytvářejí spokojenou rodinu, definoval rozdíl mezi spokojenou a nespokojenou rodinou následovně: „*Spokojená rodina je taková rodina, kde se mají její členové navzájem rádi, kde využijí každé příležitosti, aby si navzájem způsobili jen dobré, nikdy nic zlého, tedy ani zlé a tvrdé slovo. Nespokojená rodina jest rodina nespořádaná, která mezi svými členy připustí hádky, zlá slova, neupřímnost a sobectví. Taková rodina má špatný základ a vede k rozpadu. Není svým členům tím, čím je jim rodina spořádaná: oporou, místem odpočinku, oddechu, nabráním sil, poklidným místem pravého a reálného lidského štěstí.*“ [42]

Během výuky o tom, jak vytvářet spokojené rodinné klima se vedla také diskuze na téma romantické lásky. Mladé ženy samy měly uvádět příklady románových vztahů, ať už z historie nebo z literatury a filmu. Mladé ženy byly vyučující upozorněny, že kvalita manželského soužití a spokojenosti rodiny se však neodvívá od míry zamilovanosti v počát-

ku vztahu. Úryvky z této diskuze nám zachycují dobové poznámky z výuky: „*Románové štěstí jak jej známe z filmů: chudé, krásné děvče vždy potká mladého, krásného, bohatého muže, který se do něj bezmezně zamiluje a obklopí ji přepychem. Nesmíme hledat románové štěstí, neskutečné štěstí, ale musíme se snažit vytvořit si skutečné, reálné lidské štěstí z řádných a poctivých lidských vztahů a to je možné v první řadě ve vlastní rodině. Reálný život potřebuje štěstí skutečné, nikoliv jen románové. Takové štěstí si však musíme vytvořit sami a musíme si jej zasloužit.*“ [42]

Mladé ženy tedy byly reálně poučeny i v otázce lásky. Byly seznámeny s tím, že nemohou očekávat, že všechny prožijí pravou romantickou lásku a že na této lásce spokojené manželství nestojí. Romány, které vidí v kině a se kterými se setkávají v literatuře, jsou mnohdy velmi nereálné a mladé ženy by je měly vnímat s nadhledem, aby si nevytvořily nereálné iluze. Hrdina v románovém filmu nemusí řešit běžné otázky každodenního rodinného života, na které musí být mladá žena připravená. [42]

9.6.5 Příprava na vytváření spokojených rodinných a přátelských vztahů

Rodinné a přátelské vztahy jsou v životě člověka velmi důležité. Mladé ženy (viz obrázek 30) byly všeobecně vedeny k přátelskému postoji ke svému okolí. Výchova mladých žen také zahrnovala přednášky a praktická cvičení jak navazovat přátelské styky. Mladé ženy se učily základům společenského chování při představování, byla probírána vhodná témata ke konverzaci s cizími lidmi a rady jak se chovat ve společnosti nových a neznámých lidí. K novým a neznámým lidem se měly mladé ženy chovat především přirozeně zdrženlivě. [42]

Ke svým či rodinným známým měla mladá žena zachovávat mimo jiné zejména slušnost, důvěrnost a zdvořilost.

Mladé ženy byly vychovávány tak, že přátelské a společenské vztahy jsou součástí kulturního a společenského života každého člověka. Každá dobrá společnost má svá společenská pravidla a je nutné tato pravidla ovládat, a tak se vyhnout případným společenským nedorozuměním. [42]

Obrázek 30 Dobová fotografie mladých žen [38]

Velký vliv na přátelské vztahy má také fakt, jaké lidi si za své přátele člověk vybere, proto byly mladé ženy upozorněny na to, v jaké společnosti si své přátele hledat a jaké společnosti je lépe se vyhnout. Tyto myšlenky dokládá dobový učební text: *„Úroveň společnosti je taková, jakou jí dovedou dát její členové. Lidi mohou sdružovat zájmy kulturní, umělecké, hospodářské apod. Na špatných základech je však stavěna taková společnost, kde jsou její členové k sobě navzájem neupřímní, mluví jinak v nepřítomnosti jednotlivých členů, nežli před nimi. Společnost, kde se například ženy navzájem předstihují pouze v tom, která má co lepšího, zejména lepší šaty, ve vynášení a chlubení, takovou společnost jest lépe opustit, protože nic nepřinese, pouze zneklidňuje rodiny a rozbíjí jejich spokojenost.“* [42]

Jako nejlepší a nejvhodnější společnost byla mladým ženám doporučována vlastní rodina. Přátelé si měly mladé ženy hledat na základě svých zájmů. Mladé ženy (viz obrázek 31) musely být schopny rozpoznat, zda ji přátelství obohacuje, a nebo naopak je odvádí od jejich spokojeného a klidného smýšlení.

Na opravdové přátelství bylo nahlíženo jako na něco vznešeného, na vztah, který si zaslouží, aby o něj lidé pečovali. Jak uvádí dobový text přednášky pro mladé ženy: *„Přátelství je krásné a vzácné. Neuzavíráme je s každým a nikoliv překotně, teprve když se přesvědčíme, že jsme tomuto člověku milými jako on nám, že mu můžeme důvěřovat a že nás spojují společné názory. Mít přítele, člověka, na něhož se mohu spoléhat, s nímž se mohu poradit a dorozumět, je vzácný dar, jehož je si nutno vážit.“* [42]

Obrázek 31 Dobová fotografie mladých žen [38]

Mladým ženám bylo připomínáno, že opravdové přátelství musí být založeno na upřímnosti, obětavosti a názorové harmonii. Podle dobových názorů byli letitého nezištného a obětavého přátelství schopni jen lidé ušlechtilí.

Výuka o přátelství dále zahrnovala diskuzi na téma příklady opravdového přátelství v historii a literatuře. Probíralo se dílo J. Zeyera O věrném přátelství Amise a Amila.

Nechyběla také diskuze, která se zabývala rozdíly mezi přátelstvím žen a mužů. Jako mužská přátelství byla uváděna přátelství mezi vojáky, dělníky, horníky apod. Muže spojoval většinou stejný cíl jejich konání. Ženská přátelství definoval dobový text takto: „*Ženská přátelství jsou krásná, jsou-li podložena vzájemnou upřímností. Tajemství svěřena přítelkyni jsou svěřena pouze jí a nikomu jinému. Tato tajemství musí žena uchovat jako svá vlastní.*“ [42]

Mladým ženám bylo i mimo tuto přednášku, která byla zaměřena na lidské vztahy a přátelství, připomínáno, že lidské vztahy a přátelství jsou velmi křehké. Tyto vztahy jsou velmi vzácné a je nutné o ně pečovat a nejlepší péče přichází prostřednictvím věrnosti a spolehlivosti.

9.7 Výchova k hospodaření a vedení domácnosti

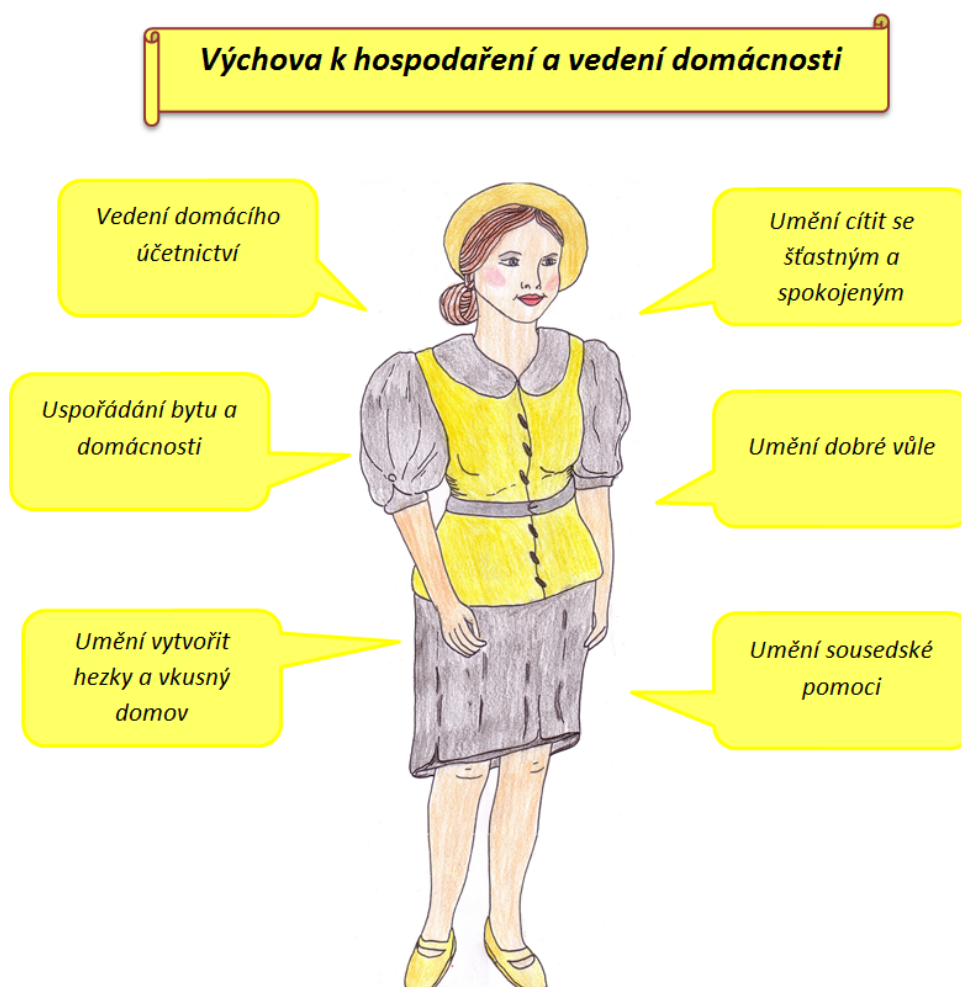
Hospodárnost a výchova k hospodaření je jedním z hlavních znaků baťovské výchovy. K umění správně hospodařit s finančními prostředky byli mladí muži a mladé ženy vedeny už od počátku svého studia na BŠP. Jejich finanční majetek představovala pouze mzda z továrny, jakékoliv finanční dary od rodiny byly zakázané. Tento zákaz měl mnohá opodstatnění. Mezi hlavní patřilo to, že již studenti prvních ročníků BŠP mnohdy vydělávali více než jejich rodiče. Dalším důvod byl spatřován ve finančním majetku studentů, který pocházel z jejich mzdy z továrny a jeho správou. Mladým lidem jej pomáhal spravovat jejich vychovatel nebo vychovatelka. Kdyby tedy mladí muži a mladé ženy dostávali další finanční příjem mimo ten, který jim pomáhal spravovat vychovatel, nebyla by možná výchova k hospodaření. [34]

Veškeré příjmy a výdeje mladých žen byly evidovány v tzv. ročence mladé ženy. Ročenka mladé ženy (viz příloha P7) byla evidenční kniha formátu A6 v tvrdých kožených deskách. Ročenku vlastnila každá mladá žena od počátku svého studia na BŠP. V této evidenční knize si mladá žena spolu s vychovatelem vedla přehled o příjmech a výdajích. Přehled sledoval náklady za stravu, byt, školu, nemocenskou, daně, exekutivu (finanční pokuty za špatně odvedou práci v továrně), praní prádla, koupání, paušál a kapesné. [44]

V evidenční knize bylo také místo na poznámky, kam vychovatel vpisoval schválené výdaje mladé ženy. Cokoliv si chtěla mladá žena koupit navíc, než povoloval stanovený limit, musela schválit vychovatelka. Tento dohled nad finančními výdaji byl u každé dívky individuální. Vychovatelka musela umět posoudit, kdy je mladá žena schopna dobře hospodařit se svými penězi a pak jí dal volnost, aby svůj majetek spravovala sama. [34]

Výchova mladých žen k hospodaření a vedení domácnosti zahrnovala (viz obrázek 32):

- výuku domácího účetnictví
- výuku jak uspořádat byt a domácnost
- výuku jak vytvořit hezký a vkusný domov
- výuku jak se cítit šťastným a spokojeným
- výuku jak dosáhnout dobré vůle
- výchovu k umění sousedské pomoci [42]

Obrázek 32 Výchova mladé ženy k hospodaření a vedení domácnosti

9.7.1 Domácí účetnictví

Součástí výchovy k hospodárnosti bylo vedení domácího účetnictví. Předpokladem pro tuto výchovu bylo, že rodinná spokojenost závisí ve velké míře na umění vystačit s finančními prostředky. Většinu finančních prostředků rodiny spravovala žena, proto se mladé ženy učily s penězi hospodařit již od počátku svého studia na BŠP. Cílem této výchovy nebylo pouze naučit mladé ženy počítat příjmy a výdaje rodiny, ale také naučit se vážit si hodnoty peněz a rady jak se nestát rozmrzelou, když se finančních prostředků nedostává. [42]

Mladá žena musela umět z mála finančních prostředků vytvořit spokojené domácí prostředí založené na lásce a vzájemném pochopení, nikoliv na dostatku finančních prostředků.

Během této výchovy byla rodina vnímána jako malý podnik. Tento malý podnik musí mladá žena řídit tak obratně, aby její finanční výdaje nepřesahovaly finanční příjmy. K přehlednému sledování příjmů a výdajů sloužila účetní knížka, kterou měla každá správná hospodyně vést. V této účetní knížce měla hospodyně každý den sledovat rodinné výdaje a snažit se nepřekročit denní průměr výdajů, který měla stanovený. Pokud některý den vydala více, než je stanovený denní průměr, musela jiný den ušetřit, aby nenastala ztráta. Tato účetní kniha byla rozdělena na jednotlivé oblasti rodinných výdajů. Jednalo se tyto oblasti:

- stravování
- bydlení
- ošacení
- provoz domácnosti [42]

Příjmy a výdaje se tedy sledovaly jak celkové, tak již v uvedených jednotlivých oblastech domácnosti.

Mladá žena si musela pamatovat, že štěstí rodiny nespočívá ve vydávání mnoha peněz, ale v jejich účelném vydávání. Účelnost vydávání peněz musela počítat i se ziskem, z toho zisku se pak čerpaly peníze na kulturní vyžití rodiny.

Tato výuka zahrnovala také kapitoly, které se věnovaly tomu, jak může móda v oblékání ovlivnit rodinný rozpočet. Mladé ženy byly vedeny k vytvoření vlastního stylu a vkusu. Musely reprezentovat, ale jejich reprezentace nikdy nesměla zatížit rodinný rozpočet. Nebylo žádoucí, aby mladá žena podléhala každé módní vlně. Dobový učební text upozorňuje

na „*jepičí trvání*“ módních vln. Náklady na ošacení ženy se nesměly nijak lišit od nákladů na ošacení dalších členů rodiny. [42]

Výchova k hospodaření byla teoretickým dokreslením výchovy k hospodárnosti, ke které byly mladé ženy vedeny od počátku svého studia na BŠP. Výchova k hospodárnosti byla podmíněna kontrolou vychovatelek nad financemi mladých žen. Přehled o veškerých příjmech a výdajích mladé ženy byly sledovány v tzv. „ročenke mladé ženy“ (viz výše v textu). [47]

Paní Růžena Kroutilová, pamětnice doby, vzpomíná na výchovu k hospodárnosti:

„Každá z nás měla „ročenku“ a tam se nám zapisovaly příjmy a výdaje. Vychovatelka se podívala, co jsme si koupily, např. pastu na zuby, punčochy atd. To nebylo drahé, ve Zlíně nebylo tehdy nic drahého. Vychovatelka nám výdaje schvalovala a podepisovala. Jenže to víte, některá ta děvčata si řekla, že si tam zapíší i něco jiného. A vychovatelka se hned ptala, proč si to koupily nebo chtějí koupit. No musely jí nějak odpovědět, ale většinou to nebývalo, protože si každá šetřila. My jsme moc peněz nepotřebovaly, protože jsme vše měly zajištěné, jako byla například strava a ubytování“.

„Víte, tím že my jsme se na BŠP naučily vést si svoje vlastní účetnictví během studia, kdy naše výdaje byly pod kontrolou a my musely přemýšlet nad tím, co si koupíme a jestli to potřebujeme, tak nám to zůstalo po celý život. I když jsme si již později nic zapisovat nemusely. Když jsme už byly absolventky, tak si každá z nás vedla svoje osobní účetnictví, aby měla přehled o svých výdajích a příjmech. Mne účetnictví bavilo a lákala mne kancelářská práce, proto jsem se po absolvování BŠP přihlásila jako pomocná administrativní síla a vypracovala se postupně až na účetní“.

9.7.2 Uspořádání bytu a domácnosti

Tato výchova se zaměřovala na zabydlení domu a vybavení vkusnými doplňky. Je známo, že uspořádání baťovských domků bylo předem dané a neměnné tak, aby odpovídalo zdravému bydlení. Výchova mladých žen se tedy v tomto směru zaměřovala na vybavení domu, tak aby neodporovalo zásadám zdravého bydlení. [42]

Velký důraz se také kladl na životní styl a vkusné bydlení, jak se můžeme dovědět z textu dobové přednášky: „*Domů si přinášíme jen to, co je zvláště hezké, nepřepĺňujeme svůj byt zbytečnými ozdobami. Raději jeden vkusný umělecký obrázek než tucty barevných bezcen-*

ných barvotisků. Nemáme-li na něj hned, ušetříme si a koupíme věc opravdu pěknou. Jeden obrázek, vkusná umělecká soška, vkusný příbor na jídlo, to je víc než přeplněné byty všemi možnými tretkami, na kterých se jen hromadí prach.“ [42]

Cílem této výchovy bylo, aby se mladá žena naučila pečovat o předpřipravené „baťovské bydlení“, které si zakládalo na vzdušném a vkusném zařízení jednotlivých pokojů.

9.7.3 Umění vytvořit hezký a vkusný domov

Mladé ženy byly vychovávány k tomu, že velkou předností dobré ženy je vytvořit vkusný a příjemný domov. Zařídit vkusný a příjemný domov musí umět žena zvládnout i bez velkých finančních investic. Zapotřebí je jen vkus a cit pro estetiku. [42]

Výchovným prostředkem byly výstavy, přednášky o umění a návštěvy muzeí. Mladá žena se musela sama naučit rozlišovat mezi tím, co je a co není vkusné. Výchova mladých žen vycházela z názoru, že vkusu jako takovému není možné člověka naučit, ale je možné mu ukázat umělecká díla a tím jeho vkus ovlivňovat. Cílem bylo, aby se mladé ženy naučily obdivovat krásu a toužily mít krásný domov. Motto přednášky o estetičnosti bydlení bylo: „*Krása je darem života a kdo se z ní dovede těšit, nemá život nikdy prázdný.*“ [42]

Cílem výchovy bylo naučit mladé ženy vytvořit harmonický domov, kde se budou všichni členové rodiny cítit příjemně. Pocit příjemného bydlení však nebyl spjat pouze s estetickým zařízením domu, ale také atmosférou, která v něm panovala. Mladá žena se měla naučit vytvořit příjemnou domácí atmosféru a tím také domov, kam se každý rád vrací. Tato výchova se tedy úzce prolínala s výchovou jak pečovat o dítě, jaké občanské ctnosti má mít mladá žena, jak jednat s lidmi a hospodárností. [42]

9.7.4 Umění cítit se šťastným a spokojeným

Vytvářet spokojené a harmonické rodinné klima mohla jen žena, která také sama byla v životě spokojená. Pouze spokojenost s vlastním životem vede ke spokojenosti rodinného prostředí, které je velmi důležité pro správnou výchovu dětí. Mladé ženy byly upozorněny na to, že život nepřináší jen spokojené a šťastné chvíle, ale také ty těžké. Je nutné se naučit těžké chvíle zvládat s optimismem. Jen optimistická žena je svému manželovi dobrou manželkou i v těžkých dobách. Vnitřní spokojenost a klid je základním prvkem plnohod-

notného života jak uvádí dobový text přednášky BŠP: „*Lidé spokojeného srdce cítí se šťastnými a spokojenými, nezávidí druhému, snaží se, aby poctivou prací a solidností zlepšili si svoje postavení a domohli se toho, po čem touží. Je to nedostatek ženy, poukazuje-li ustavičně na to, co má jiná žena a otravuje tím rodinnou spokojenost.*“ [42]

Pro závist v Systému řízení Baťa a baťovské výchově nebyl prostor. Každý člověk se měl snažit dosáhnout co nejlepšího postavení pomocí své práce a kreativity. Sám Tomáš Baťa se během své podnikatelské činnosti setkal se závistí ve vysoké míře a věděl, že její projevy jen brzdí pokrok. Tato filozofie se projevovala jak v podniku tak i systému výchovy na BŠP. Je-li někdo dobrý a daří se mu, mám se i já snažit být tak dobrý, aby se mi dařilo stejně. [41]

Sám pamětník doby, pan Ing. Jabůrek, se vyjádřil o závisti v systému baťovské výchovy takto:

„My jsme si nic nezáviděli. Byli jsme na tom všichni stejně. Pokud se někdo takový, kdo něco někomu záviděl, objevil a nedejbože něco ukradl, tak okamžitě letěl. Já jsem měl jednu nový zimní kabát, měl jsem jet akorát domů na Vánoce. Chystal jsem se na cestu domů a zjistil jsem, že je můj kabát pryč. Dopídil jsem se, kdo by to mohl být. Vše jsem oznámil otci a ten se mnou zajel do domu toho kluka, co jsem předpokládal, že mi kabát vzal. Ihned v předsíni jsem uviděl svůj kabát. Nebylo co vysvětlovat. Ten kluk se pro samou ostudu už do Zlína nevrátil.“

„Víte, závist nevytvořila nikdy nic dobrého, jen zdržuje mysl od správných činností a na to v tak rychle se rozvíjející firmě a i městě nebyl čas.“

9.7.5 Umění dobré vůle

Výuka, jejímž cílem bylo připravit mladou ženu na rodinný život, zahrnovala také přednášku o umění dobré vůle. Podle dobového přednáškového textu je možné se uměním dobré vůle naučit pomocí sebeovládání a pozitivního myšlení. Umění dobré vůle spočívalo v:

- umění radovat se z maličkostí
- nesobeckosti
- přejícnosti
- ochotě nezištně pomáhat druhým

Žena, která dovedla spojit v sobě všechny tyto vlastnosti, je ideální manželkou a matkou pro rodinný život. Mladým ženám bylo neustále připomínáno, že jejich schopnost navodit harmonickou pohodu v domácnosti je zárukou rodinného štěstí, které je v životě nejdůležitější. Jak uvádí dobový text přednášky: „*Dobrá žena nemá na mysli jen sebe, dovede být šťastnou ze spokojenosti členů své rodiny. Taková žena je vážená, ctěná a milovaná, zatímco sobecká srdce cítí se ustavičně nešťastná a stále jsou s něčím nespokojená. Dobrá vůle a dobro vrací se znovu ke každému, zejména k ženě ve vlastní domácnosti. Taková žena si získá úctu své rodiny i celého okolí.*“ [42]

9.7.6 Umění sousedské pomoci

Přátelské sousedské vztahy byly aspektem společenského soužití, na který firma Baťa myslela již při prvotních plánech zahradního města Zlín. Postavení baťovských domků bylo navrženo tak, aby podporovalo harmonické soužití lidí. Zahrady bez oplocení, lavičky mezi jednotlivými domky, prostor a zeleň měly podpořit příjemné a klidné mezilidské soužití. Tyto myšlenky dokládá dobový učební text:

„*Zvláště záleží na dobrém sousedském poměru, ať v práci nebo při bydlení a podobně. Dobrý sousedský poměr udrží si lidé vzájemnou ohleduplností, slušností a taktem. Se sousedem nemáme přijít nikdy do sporu, měli bychom se vyhnout mrzutostem a hádkám. Dobrý soused je nad zlato, takového souseda je nutno si vážit a vycházet mu vstříc.*“ [42]

Mladé ženy se měly naučit podporovat a dále rozvíjet příjemné sousedské soužití. Dobový přednáškový text uvádí: „*Dobrý soused jest opravdový poklad a jako pokladu máme si ho vážit; to znamená, že máme vynaložit všechnu dobrou vůli, abychom v sousedství vyšli v dobrém.*“ Sousedské rozepře byly považovány za něco nechtěného. Cílem bylo budovat harmonické zahradní město, kde je lidem příjemně a ne kde vládou pomluvy a závist. Součástí této výuky byla diskuze se studentkami, kdy měly jmenovat příklady možností vzájemné sousedské pomoci. [42]

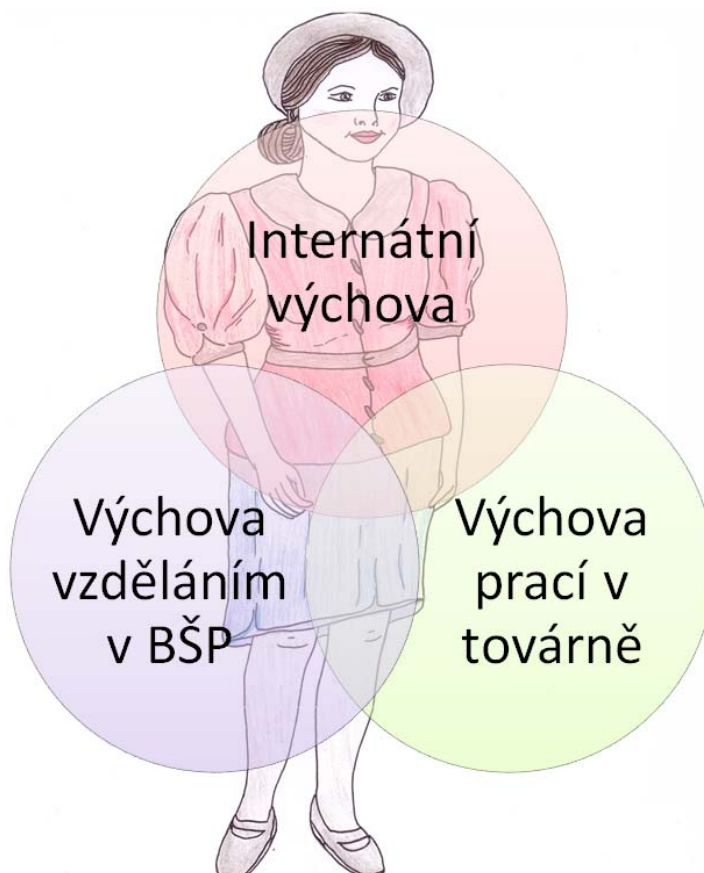
Ucelený přehled všech složek výchovy, které byly součástí edukačního procesu mladých žen v Systému řízení Baťa, představuje následující výchovný organogram.

10 ŽIVOT MLADÝCH ŽEN NA INTERNÁTĚ A V TOVÁRNĚ

„Pokládám za svou zaměstnavatelskou povinnost platit lidem za práci tak, aby ve svých čtyřicet letech mohli žít z úspor a pracovat s pomocí svého kapitálu a zkušeností a ne ze svých holých rukou.“

T. Baťa zakladatel

Jak již bylo několikrát v diplomové práci zmíněno, výchova mladých lidí v Systému řízení Baťa byla tříprvková (viz obrázek 33). Školní výchovu, která probíhala prostřednictvím výuky v BŠP doplňovala internátní výchova a výchova prací v továrně. Cílem plánované výchovy ve všech třech oblastech života mladých lidí u firmy Baťa (internát, práce, škola) bylo formovat charakter a výchovu člověka během jeho celého dne. V denním režimu mladých lidí existoval jen velmi malý prostor pro vlastní plánování a téměř žádný prostor pro zahálku. Byl to velice tvrdý denní režim a život na internátech měl téměř vojenský charakter, přesto na něj dnešní pamětníci doby vzpomínají velmi rádi a všichni shodně tvrdí, že jen díky tomuto tvrdému režimu se z nich stali úspěšní a spokojení lidé.

Obrázek 33 Tříprvková výchova mladých žen

10.1 Život na internátě

Život na internátech měl polovojenský charakter. Z výpovědí pamětníků doby je patrné, že jej jinak vnímali mladí muži a jinak mladé ženy. Dnešní pamětnice doby se shodují, že bylo velmi těžké si na tento systém internátního života zvyknout, kdežto mladí muži jím byli nadšeni.

Internátní budovy byly rozděleny na „mladomužské“ a „mladoženské“. Internátní budovy byly dostatečně vybaveny. Nacházely se v nich holičství, krejčovství, sběrna prádla, čistírna na obuvi a obchod, kde si mohli mladí lidé koupit jídlo a drobné zboží každodenní spotřeby. Také se zde nacházely studovny, čítárny a společenské místnosti. [34]

Mladé ženy byly rozděleny do pokojů podle ročníku, věku a pracovního oboru. Zařízení pokoje bylo velmi skromné. Jen dvoupatrové postele (deset dvoupatrových postelí a jedna obyčejná, ta byla tzv. „kapitánská“ malé skříňky, židle a stůl). Na pokoji bydlelo 21 mladých žen (později jen 16). Každý pokoj měl svoji „kapitánku“, která odpovídala za ostatní mladé ženy na pokoji, jejich chování, vztah k práci, ke škole, k firmě Baťa a v neposlední řadě také za pořádek a čistotu pokoje. [48]

Vztah mezi mladými ženami na pokoji byl téměř sesterský jak dokládají vzpomínky pamětnic doby.

Pamětnice doby, paní Růžena Kouřilová vzpomíná na život na internátě takto:

„Na internátě to bylo tak, že prostory byly velmi skromné. Třeba o skříňku jsme se dělily dvě. My jsme těch šatů taky moc neměly, tak jsme se vlezly. My co jsme byly hodně z daleka, tak jsme si některé oblečení nechávaly i v kufrech, ty jsme obyčejně měly pod postelí. Pak se to udělalo tak, že kdo byl z Čech nebo ze Slovenska tak jsme dostaly ještě jednu rezervní skříňku, protože jsme měly více věcí, ale děvčata ze Zlína nebo blízkého okolí nám to nezáviděla. Za nimi totiž jezdili občas rodiče, kteří jim nějaké oblečení dovezli a jiné zase odvezli, ale my, co jsme byly z daleka, jsme tuto možnost neměli.“

Režim na internátech byl pevně daný internátním řádem, kterým se musela každá mladá žena řídit. Vstávalo se ráno v 6.00 hodin (v letním období 5.50 hodin), pak následoval úklid pokoje a hygiena. Úklid pokoje byl přísně bodován vychovateli. Vše muselo být perfektní a na svém místě. Následovala rozcvička, po ní snídaně a odchod do továrny. Před odchodem do továrny musely mladé ženy projít kolem vychovatelek, které kontrolovaly, zda je mladá žena řádně upravena. [49]

Zbytek dne trávily mladé ženy v továrně a ve škole. Práce končila v 17.00 hodin a po ní následovala večeře v mladoženské jídelně. Na internáty se vracely jen na krátkou chvíli mezi prací a školou. Po školní výuce odcházely mladé ženy většinou ihned na internát. Na večerní procházky nezbýval čas, protože mezi koncem výuky a večerkou mívaly většinou jen půl hodiny. V 21.15 hodin byla večerka a zhasínala se všechna světla kromě studoven. Studovat však mohly mladé ženy jen do 22.30 hodin, pak již byl nařízen absolutní noční klid, kdy měly všechny mladé ženy spát, aby nabraly dostatek sil na další pracovní den v továrně. [34]

Své vzpomínky na internátní výchovu, ve své písemné výpovědi, zaznamenala také pamětnice doby paní Olga Valdecká:

„Internátní bydlení bylo převážně humorné, vždyť jsme na tom byly všechny stejně. Na pokoji nás bydlelo 16. V 6 hodin ráno býval budiček, následoval vzorový úklid pokoje a postelí, podlaha byla jako zrcadlo. Dnešní mladí by si snad i stěžovali, že jsou šikanováni. Po úklidu a osobní úpravě jsme odcházely na snídani, pak následoval odchod do zaměstnání. Po práci následoval oběd, který pro nás byl nachystán na obchodním domě, tam jsme chodily i večeřet. Po obědě jsme odcházely do školy. Pak následovala večeře. Po večeři byl čas na zájmové kroužky a učení. Měly jsme divadelní kroužek, recitační, kroužek šití a vaření. Na slavnostní ochutnávku byli pozváni i mladí muži podle toho, která družina dívek se přátelila s družinou mladých mužů.“

V sobotu a neděli měly mladé ženy řízené volno pod dohledem vychovatelky. Většinou se chodilo na společné procházky, výlety či sportovní akce, ale bylo možné si vyjednat i jiné aktivity jako bylo kino či divadlo. Mezi mladými ženami a vychovatelkami panoval velmi přátelský vztah, ale autorita vůči vychovatelkám byla ze strany mladých žen vždy respektována. [49]

O vzpomínky na trávení víkendů na internátech BŠP se podělila pamětnice doby paní Růžena Kouřilová:

„V neděli jsme chodily všechny na mši, ta byla povinná. Mše bývaly v neděli dopoledne v místní aule. Odpoledne jsme mívaly vycházky, chodily jsme na Kudlov, Paseky. Znály jsme celé okolí Zlína.“

Co když některá mladá žena nebyla katolička?

„No pamatuji si, že tu byla i česko-bratrská církev, ale nepamatují si, že by tam některá mladá žena chodila. My jsme byly všechny katoličky.“

„Neděle jsme trávily dále sportem a procházkami. Velký zájem byl mezi mladými ženami o volejbal, a tak než jsme šly na mši, tak jsme si šly ještě zahrát. Před internátem ale bylo jen jedno hřiště a to bylo pořád obsazené, a tak si jedna z nás musela vždycky přivstat a jít ho obsadit. Pak přišly starší holky a říkaly, že je musíme pustit, že jsou starší než my, ale my jsme se nedaly. Byly jsme vychované nebát se nikoho a ničeho. No ale nikdy jsme se nehádaly, většinou jsme jim nabídly, ať se zahrají s námi.“

„Odpoledne jsme chodily na ty procházky. Hodně jsme se chodily koupat na rybníky nad Mladcovou. Cestu jsme znaly, a tak nás často vychovatelka pustila jít napřed, jen nám připomínala, ať nejdeme do hluboké vody. No my jsme byly holky ztřeštěné, na rybnících byly lodičky. Hned jsme toho využily a pořádaly na nich závody, pak jen někdo zakřičel, že už jde vychovatelka, no jak jsme zmatkovaly, tak jsme do té vody popadaly všechny. Vychovatelky ale byly moc hodné, měly pro nás pochopení, vždyť to byly holky jen třeba o šest nebo sedm let starší než my. Nepamatuji se, že by nás za takovéhle ztřeštěnosti někdo káral. Ony byly jak starší sestry, ale měly jsme k nim úctu.“

10.2 Pracovní život v továrně

Zapojení mladých mužů a mladých žen do práce v továrně bylo součástí života mladých lidí u firmy Baťa ihned po nastoupení do BŠP. Podle výsledku přijímacích zkoušek byli mladí lidé rozděleni do různých školních dílen v továrně. Cílem těchto školních dílen bylo nejen naučit mladé lidi práci v továrně, ale také v nich od počátku vzbuzovat pocit souzáležitosti a hrdosti vůči firmě Baťa. Školní dílny vykazovaly stejnou pracovní činnost jako jiné výrobní dílny, jen se od nich neočekávalo stejně rychlé výrobní tempo. Tyto dílny sloužily k instruktážní výuce. Dbalo se na to, aby nebyli mladí lidé v továrně přetěžováni. Nejprve se všichni učili jednodušším pracím. K práci u stroje byli mladí lidé připouštěni pozvolna. Motivace se zdokonalovat byla podmíněna finančním ohodnocením jednotlivých pracovních úkonů, čím odbornější práci mladý člověk vykonával, tím vyšší byla mzda a zaměstnanecké výhody. Když dosáhl mladý člověk dostatečné kvalifikace, byl přeřazen do pracovních dílen továrního provozu. Pak již záleželo na individuálním přístupu každého

mladého člověka, na jaké pracovní místo se vypracuje. Motivační program firmy Baťa a výuka na BŠP však dokázaly z mladých lidí vychovávat vysoce postavené a kvalifikované odborníky ve svém oboru. [34]

Ve druhém ročníku BŠP se mohli mladí lidé rozhodnout, zda chtějí dále pracovat v továrním provozu nebo by se raději zaměřili na administrativní činnost. Možnost volby však opět závisela na prospěchu mladého člověka. Mladé ženy, jejichž prospěch byl vyhovující, se tak mohly specializovat na budoucí administrativní povolání. Ve firmě Baťa se nabízela administrativní povolání jako korespondentky, sekretářky, účetní, výplatní, pokladní, kresličky, návrhářky, fotolaborantky a telefonistky. [34]

Na své zážitky z práce v továrně, vzpomíná pamětnice doby, paní Jindra Jabůrková:

„Já jsem byla zpočátku zařazena do gumárenského průmyslu, tam jsem šila různé gumové papuče. Byla to práce u stroje. Byla jsem strašně nešikovná. Já jsem do té doby nikdy nic nešila. Doma mne máma myslím ani nikdy k šicímu stroji nepustila. No to víte, že mi to tam někdy připadlo dlouhý a pořád jsem se dívala na hodiny jak to utíká nebo spíše neutíká. Strašně si vážím toho, že jsem sem šla (do Zlína) a že jsem to vydržela a že jsem získala tu neskutečnou samostatnost. To bylo naprosto jedinečné v celém tom systému, který byl zaveden, samostatnost a umět si poradit se vším a nebát se něco říct, když jste si myslela, že máte pravdu nebo vznést nějakou připomínku k určité práci.“

Práce v továrně začínala v sedm hodin ráno, trvala do dvanácti hodin. Pak odcházeli mladí lidé do jídelny na oběd, jídelna se nacházela v obchodním domě (dnešní Obchodní dům Prior ve Zlíně). Mladí muži se stravovali v tzv. „mladomužské“ jídelně a mladé ženy zase v „mladoženské“ jídelně. Jídelny tedy byly rozděleny podle pohlaví. Každá jídelna se nacházela v jiné etáži. Polední pauza trvala až do čtrnácti hodin, pak se mladí lidé vraceli do továrny, kde pracovali až do pěti hodin odpoledne, poté se vraceli na internát a z něj odcházeli do školy (později se práce mladých lidí omezila a větší prostor dostalo školní vzdělávání. Mladí lidé se již po obědě nevraceli do továrny, ale do školních lavic). [50]

Práce mladých lidí v továrně byla dobře placená. Mladý člověk u firmy Baťa vydělával týdně (u firmy Baťa dostávali zaměstnanci týdenní mzdu) tolik, kolik vydělávali lidé, kteří

byli zaměstnání jinde za měsíc. Např. v roce 1931 činila průměrná týdenní hrubá mzda mladého muže:

- I. ročník BŠP 156 Kčs
- II. ročník BŠP 199 Kčs
- III. ročník BŠP 230 Kčs

Průměrné týdenní výdeje mladého muže I. ročníku BŠP:

• týdenní strava	70 Kčs
• byt a škola	28 Kčs
• praní prádla	2 Kčs
• nemocenské pojištění	7 Kčs
• týdenní kapesné	5 Kčs
• drobné vydání	5 Kčs
Celkem	117 Kčs [33]

Úspory, které představoval rozdíl mezi příjmem a výdaji mladých lidí, byl ukládán na speciální účet, který měl každý mladý člověk u závodní banky firmy Baťa. Zde byly veškeré úspory úrokovány 10% sazbou. [50]

Z výpovědí pamětníků doby máme možnost zjistit, že i mladá žena, která vykonávala méně placenou práci, měla na konci studia na kontě 20.000 Kčs, což byl finanční obnos, za který se dal koupit rodinný „baťovský“ domek.

Z výpovědí pana Ing. Svatopluka Jabůrka:

„Když se podíváte například na tuto ročenku mladé ženy, tady se zapisovaly všechny příjmy a výdaje a sledovalo se, kolik už má našetřeno, jak můžete vidět, ona měla po dokončení školy něco málo ke 20.000 tisícům, za to se v té době dal koupit baťovský domek. Bylo nutné naučit mladé lidi si vážit hodnoty peněz, aby je dokázali dobře spravovat.“

Výpověď pana Jabůrka doplňuje výpověď paní Růženy Kouřilové:

„Peníze, které jsme si ve firmě Baťa během studia na BŠP vydělaly, se nám ukládaly na účet s desetiprocentním úrokem. Na konci studia jsme tam měly kolem 30. 000 Kčs. V té době stál nový „baťovský domek“ kolem 16.000 Kčs. Takže ty holky měly vyděláno tolik,

aby si mohly samy koupit dům a pořádnou výbavu. Jenže přišla válka a vše nám vzal stát. Předtím jsem ale v roce 1944 byla totálně nasazená do „Eisenachu“. Pracovala jsem tam v továrně na letecké motory. Tam nám platili úplné minimum, žila jsem tam z peněz, co jsem si vydělala u Bati. V roce 1945 nám ale vše vzal stát. Po návratu z prací v Německu jsem se hlásila v Praze a hned jsem telefonovala do Zlína řediteli hlavní účtárny, jestli se mohu vrátit. Byl moc rád a řekl, že mne ihned očekává, a tak jsem se vrátila zpět do Zlína.“

11 NÁVRHY NA VYUŽITÍ ZÁSAD „BAŤOVSKÉ VÝCHOVY“ V DNEŠNÍM POJETÍ VÝCHOVY

„Touha stát se nepostradatelnými je pákou pokroku. Ale brzdou pokroku je naše touha zůstat nepostradatelnými.“ T. Baťa zakladatel

Cílem této kapitoly je poukázat na využitelnost a aplikovatelnost „baťovské výchovy“ v současném edukačním systému. Hlavním znakem baťovské výchovy je propojení práce, výchovy a vzdělání. Toto propojení tří hlavních oblastí života mladých lidí umožnilo formovat jejich charakter, vztah k práci, ke vzdělání, k životu, k přátelům a společnosti během celého dne a po celou dobu jejich studia na BŠP. Efektivnost této výchovy máme ještě stále možnost poznat i v dnešní době a to prostřednictvím jejich účastníků. Dnes již pamětníků doby, absolventů Baťovy školy práce.

Mnoho podnikatelů se v dnešní době začíná zajímat o výchovně vzdělávací systém firmy Baťa. V dnešní době moderních technologií začínají chybět kvalifikovaní pracovníci, kteří by prokazovali znalosti nutné k obsluze moderních strojů a technologií. Několik firem se již obrátilo na členy Klubu ABS a žádalo o radu, jak se poučit ze zkušeností Systému řízení Baťa.

Pamětníci doby vždy upozorňují na propojení hlavní oblasti života žáků sekundárního vzdělávání a to práce, školy a života na internátech. Uvedená výchova a vzdělávání a jejich vzájemné propojení měla své opodstatnění. Cílem baťovské výchovy bylo vychovat člověka samostatného, finančně nezávislého, odborně vzdělaného a loajálního. V dnešní době to zní jako utopie, ale Tomáš Baťa a celý pozdější Systém řízení Baťa toho dosáhli. Vychovali odborně vzdělané a kompetentní zaměstnance, kteří byli schopni zastávat i ty nejvyšší funkce v řízení podniku. Byli vůči firmě a jménu Baťa loajální. Byli si vědomi svého postavení a za to náležitě finančně ohodnoceni. Díky kvalitně odvedené práci a skvělému managementu měla firma vysoké zisky, ze kterých mohla všechny své zaměstnance řádně finančně ohodnotit.

Na první pohled se může zdát, že aplikace celého Systému řízení Baťa do dnešního podnikání a vzdělávání není možná, ale opak je pravdou. Celý tento systém vychází jen ze dvou hlavních myšlenek, které je nutno vzít za své a které je také nutné vyžadovat i po druhých. První zní: *„Práce a podnikání je službou, služnou veřejnosti a službou člověku. Vše co či-*

ním, musí být ku prospěchu i ostatních a ne jen mého vlastního.“ a druhá: *„Vážít si lidské práce.“* Až přijmeme tyto myšlenky za své, můžeme k nim začít vychovávat mladou generaci, tak jak tomu bylo u Bati. Tomáš Baťa byl tvrdý podnikatel a za nejmenší chybu se propouštělo, ale vážil si lidské práce, kterou uměl náležitě ocenit a své podnikání vnímal jako službu veřejnosti a celé společnosti (komplexní rozvoj města Zlín a ne jen firmy Baťa).

Jak již bylo zmíněno, mnoho podnikatelů projevuje zájem o „baťovskou výchovu“ ve svém oboru podnikání. Není nutné budovat internáty a rozsáhlé školní dílny, kde by se žáci vzdělávali, ale stačí se zamyslet nad myšlenkou propojení práce, školy a vzdělání.

Pokládáme otázku, proč bylo nutné propojit práci a školu s ubytováním mimo rodinu? Mladí lidé se naučili samostatnosti tím, že byli finančně nezávislí, získali patřičné sebevědomí a samostatnost. Negativní vlivy finanční nezávislosti eliminovali vychovatelé a jejich dozor nad hospodařením mladých lidí a fakt, že mzdu nedostávali přímo mladí lidé, ale byla jim ukládána na účet ve firemní bance. Kladný vztah k učení zapříčinila také tvrdá práce v továrně tím, že si mladí lidé vyzkoušeli jaké to je denně pracovat v továrně. Motivovala je vidina méně fyzicky náročné práce, která však potřebovala profesní způsobilost. Přesný denní režim a fyzický pohyb, který byl součástí výchovy, zapříčinily, že si všichni mladí lidé zvykli na základy zdravého životního stylu – pravidelnost a pohyb. Efektivnost této výchovy vidíme i v dnešní době, kdy téměř po 75 letech od svého nástupu k firmě Baťa dodržují pamětníci pravidelné stravování a pohyb.

Tříprvkové působení firmy Baťa ve výchově mladých lidí zahrnovalo:

Obrázek 34 Tříprvková „bat'ovská výchova“

Tříprvkovou formu tohoto systému je možné zavést také do systému dnešního školního vzdělávání. Je zřejmé, že nelze tento systém převzít ve stejné podobě a šířit jako byl u firmy Baťa a zřejmě ani nebudou v dohledné době vznikat firemní školy typu BŠP. Je však možné tento tříprvkový systém výchovy zařadit i do současného vzdělávacího systému. Celý proces je založen na spolupráci firem, školských a vzdělávacích institucí. Konkrétní spolupráce firem a školství by mohla být řešením dnešní problémové otázky, kdy se mnoho absolventů jak středních, tak i vysokých škol potýká s obtížemi při hledání zaměstnání a nedostatkem zájmu o absolventy na trhu práce. Zařazení konkrétních pracovních činností a specializací, které vyžadují po svých pracovních konkrétní firmy přímo do výuky. Finanční ohodnocení studentů, kteří budou vykonávat svoji praxi ve firmách a případně je možné zavést i správu nad těmito financemi. Část mzdy by se žákům ukládala na jejich speciální účet a byla by jim vyplacena až po ukončení studia. Zainteresovanost regionálních firem do náplně vyučovacích osnov středoškolského a vysokoškolského studia by také mohla zabránit odlivu pracovních sil z regionu.

Intenzivnější výchovu k práci jako součásti lidského života a prostředku seberealizace a sebeuplatnění je možné do vyučování zařadit i bez podpory firem.

Internátní výchova by se měla více zaměřit na přátelský, ale přesto autoritativní vztah žáků a vychovatelů. Jak je možné dovědět se z výpovědí pamětníků doby, že přístup jejich vychovatelů velmi kladně ovlivnil rozvoj jejich osobnosti. Vychovatelky mladých žen byly vždy jen o pár let starší než mladé ženy, aby jim zůstaly blízké věkem a přesto měly dostatečnou autoritu. Vychovatelka přesně věděla, kde se která její svěřenkyně nachází, jak se jí daří ve škole a jak v práci. Tento systém výchovy se o žáka zajímal komplexně. Problémem dnešní výchovy je, že výchova není jednotná. Jiné pravidla platí ve školských institucích, jiné na internátech a o volný čas mladých lidí se nezajímají ani jedna z nich. Aby bylo možné aplikovat baťovskou výchovu v dnešní době s úspěchem bylo by nutné, aby se spojily školní instituce, regionální firmy a internátní zařízení (případně rodiče). Jejich výchovné působení by mělo být kooperativní a komplexní s cílem vychovat mladou generaci tak, aby byla samostatná, finančně nezávislá, zdravě sebevědomá, kreativní a toužící po dalším sebevzdělání a naplněném životě.

ZÁVĚR

„Mé dílo nemůže zaniknout a nezanikne. Tyto budovy – snad, budovy, komíny, stroje – to jsou hromady cihel a starého železa. Ale můj systém zůstane ku prospěchu všem, kteří přijdou po nás.“

T. Baťa zakladatel

Teoretická část diplomové práce obsahuje tradiční i moderní pohled na výchovu realizovanou především v edukačním procesu. Orientace v pojmech, které používá pedagogika umožnila vytvořit základ pro zpracování zvoleného historického tématu.

Praktická část diplomové práce přináší ucelený popis výchovy mladých žen v Systému řízení Baťa. Práce vznikla na základě dosud nepublikovaných archivních dat, které přináší nový pohled na výchovu mladých žen v Systému řízení Baťa.

Diplomová práce upozorňuje na tříprvkovou dimenzi této výchovy, která byla typická spojením edukace na Baťově škole práce, výchovou a životem na internátech a v továrně. Tato tříprvková výchova zaručovala celodenní záměrné formování osobností mladých žen. Na základě dobových dokumentů, biografických materiálů a osobních výpovědí pamětnic doby máme možnost zjistit, jaké tehdejší mladé ženy měly být. Mladá žena měla reprezentovat svého manžela a být mu oporou, měla se umět postarat o děti a rodinnou pohodu, aniž by při tom zanedbala svůj vlastní rozvoj. Mladé ženy měly být ctižádostivé, pravdomluvné, upřímné, společensky vzdělané, diplomatické, asertivní, znalé umění, ale i zásad hospodaření.

Práce přináší ucelený popis jednotlivých výchovných složek, ke kterým byly mladé ženy vedeny, jedná se zejména o výchovu k občanským ctnostem, rodinnou výchovu, výchovu k hospodaření, výchovu k sociálnímu cítění, ctižádosti, pravdivosti a pravdomluvnosti atd. Vliv jednotlivých výchovných složek je demonstrován prostřednictvím vlastnoručně vyrobených grafických znázornění.

Text praktické části je prokládán dobovými fotografiemi mladých žen. Skrze tyto fotografie má čtenář lepší možnost dokreslit si vlastní názor na osobnost mladé ženy. Ucelený pohled na výchovu mladých žen doplňují také ústní výpovědi pamětnic doby, které byly mladými ženami a prvky baťovské výchovy dodržují dodnes. Části rozhovorů jsou rozptý-

leny k jednotlivým tematickým oblastem v praktické části práce. Ucelené rozhovory jsou uvedeny v práci jako příloha.

Na základě této předkládané zpracované diplomové práce se domnívám, že jsem splnila její cíle, které jsem si stanovila v úvodu práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- [2] PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [3] KUČEROVÁ, S. Hodnoty a výchova. In ŠIMONÍK, O.; HORKÁ, H.; STŘELEČEK, S. *Hodnoty a výchova*. Sborník referátů z vědecké konference. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-78-7.
- [4] KUČEROVÁ, S. *Člověk – hodnoty – výchova*. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-34-3.
- [5] JŮVA, V.; JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.
- [6] KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [7] JŮVA, V. st., JŮVA, V. ml. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. 95 s. ISBN 80-85931-06-0.
- [8] BERNE, E. *Jak si lidé hrají*. Praha: Svoboda, 1970.
- [9] MEDZIHORSKÝ, Š. *Asertivita*. Brno: Elfa, 1991. ISBN 80-900197-1-4.
- [10] VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*. Jinočany: H, 2000. ISBN 80-86022-79-X.
- [11] GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 1998. ISBN 8085783207.
- [12] KUJAL B. *Pedagogický slovník: P-Ž*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- [13] JANIŠ, K.; KRAUS, B.; VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-371-5.
- [14] CHUDÝ, Š. *Hledání kořenů výchovy v současné společnosti: koncepce, úvahy, názory a dilemata*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-131-6.
- [15] DANEK, J. *Výchova ako súčasť života: Teória a prax*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2007. ISBN 978-80-89220-72-4.
- [16] *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bilá kniha*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- [17] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-01.

- [18] SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004. ISBN 8073150603.
- [19] PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.
- [20] LIPPA, R. A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1719-2.
- [21] POKLUDA, Z. *Ze Zlína do světa - příběh Tomáše Bati*. Zlín: Nadace Tomáše Bati, 2009. ISBN 978-80-254-4591-4.
- [22] POKLUDA, Z. *Sedm století zlínských dějin*. Zlín: Esprint, 2006. ISBN 80-239-7200-6.
- [23] HORŇÁKOVÁ, L. *Fenomén Baťa: zlínská architektura 1920 - 1960*. Zlín: Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, 2009. ISBN 978-80-85052-77-0.
- [24] HAJNÝ, P. *Marie Baťová: první dáma Zlína*. Ve Zlíně: Nadace Tomáše Bati, 2010. ISBN 978-80-254-8882-9.
- [25] KAŠPÁRKOVÁ, S. a kol. *Vliv sociálního programu T. Bati a J. A. Bati na vzdělanost zlínského regionu. Historická tradice a současnost*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-195-9.
- [26] KONČITÍKOVÁ, G. *Sociální program v podnikání Tomáše Bati zakladatele*. Bakalářská práce. Vedoucí práce Svatava Kašpárková. Zlín: FHS UTB, 2009.
- [27] LEŠINGROVÁ, R. *Baťova soustava řízení*. Uherské Hradiště: Romana Lešingrová, 2010. ISBN 978-80-903808-9-9.
- [28] MACH, J. *Baťa zblízka. Anekdoty a intimní projevy Tomáše Bati*. Praha: Orbis, 1934.
- [29] Osobní fotografický archiv autorky diplomové práce.
- [30] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [31] VANĚK, M a kol. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta, 2003. Bez ISBN
- [32] VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H. *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.
- [33] GARLÍK, V.; GARLÍKOVÁ, F. *Baťovy závody*. Speciální vydání pro TED^x Prague. 1988.
- [34] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134 – 9. Archivní fond Y68 BAŤA. II/5 – osobní/školství. Evidenční číslo 1887. Pořadové číslo 01.

- [35] *Bařova škola práce. Vydáno členy Klubu absolventů Bařovy školy práce u příležitosti 70. výročí Bařovy školy práce jako přílohu 23. Číslo ZPRAVODAJE ABŠ.* Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.
- [36] Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. IV/2 – *Bařova škola práce.* Uloženo ve vile Tomáše Bati.
- [37] Osobní archiv pamětnice doby paní Jindry Jabůrkové.
- [38] *Archiv dobových fotografií Bařovy školy práce.* Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.
- [39] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134-9 Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školství. Evidenční číslo 001220. Pořadové číslo 000176.
- [40] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134-9 Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školství. Evidenční číslo 001213. Pořadové číslo 000143.
- [41] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134 – 10. Archivní fond A69 BAŘA, II/6 – osobní/publikace. Evidenční číslo 001271. Pořadové číslo 002.
- [42] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. Archivní fond A68 BAŘA. I/4 – vedoucí činitele firmy. Pořadové číslo 00677.
- [43] BAŘA, T. *Úvahy a projevy.* Zlín, 1932.
- [44] *Ročenka mladé ženy.* Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. Uloženo ve vile Tomáše Bati.
- [45] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134 – 10. Archivní fond A69 BAŘA. II/6 – osobní/publikace. Evidenční číslo 001274. Pořadové číslo 0037.
- [46] VESELÝ, V. 600 hesel. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2007. ISBN: 978-80-7318-635-7.
- [47] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134-9 Archivní fond Y68 BAŘA, II/5 – osobní/školství. Evidenční číslo 001213. Pořadové číslo 000138.
- [48] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. H1134-12 Archivní fond C69 BAŘA, II/10 – osobní/sociální. Evidenční číslo 001131. Pořadové číslo 005.
- [49] Soukromý archiv Klubu Absolventů Bařovy školy práce. IV/2 – *Internáty.* Uloženo ve vile Tomáše Bati.

[50] Moravský zemský archiv – detašované pracoviště Zlín. Archivní fond A68 BAŤA.
I/4 – vedoucí činitele firmy. Pořadové číslo 00140.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ABŠ	Absolventi Baťovy školy práce
BŠP	Baťova škola práce
MZA	Moravský-zemský archiv
Kčs	Československá koruna
RVP G	Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Tomáš Baťa zakladatel [21]	50
Obrázek 2 Sourozenci Baťovi [21]	50
Obrázek 3 První dílna firmy Baťa	51
Obrázek 4 První tovární budova	51
Obrázek 5 Tomáš a Marie Baťovi [24]	51
Obrázek 6 Tomáš a Tomík	52
Obrázek 7 Smějící se Tomáš Baťa zakladatel [28]	53
Obrázek 8 Manželé Jabůrkovi [29]	59
Obrázek 9 Růžena Kouřilová [29]	59
Obrázek 10 Diagram výzkumných metod.	60
Obrázek 11 Prolínání výzkumných metod	61
Obrázek 12 Grafické znázornění metodologie výzkumné metody orální historie	72
Obrázek 13 Mladá žena Jindra Jabůrková [37]	76
Obrázek 14 Dobová fotografie mladé ženy [38]	77
Obrázek 15 Mladá žena při práci v továrně [38]	78
Obrázek 16 Taneční kurz mladých žen [38]	79
Obrázek 17 Dobová fotografie mladých žen [38]	80
Obrázek 18 Dobová fotografie	85
Obrázek 19 Výchova mladé ženy	90
Obrázek 20 Paní Jabůrková jako mladá žena [37]	91
Obrázek 21 Paní Jabůrková jako mladá žena [37]	91
Obrázek 22 Desatero mladé ženy	92
Obrázek 23 Dobová fotografie mladých žen v mladoženském kroji [38]	94
Obrázek 24 Dobová fotografie mladých žen [38]	97
Obrázek 25 Výchova mladé ženy k občanským ctnostem	99
Obrázek 26 Dobová fotografie mladých žen [38]	104
Obrázek 27 Výchova mladé ženy k sociálnímu citění	105
Obrázek 28 Rodinná výchova mladé ženy	110
Obrázek 29 Dobová fotografie mladé ženy a mladého muže [38]	113
Obrázek 30 Dobová fotografie mladých žen [38]	118
Obrázek 31 Dobová fotografie mladých žen [38]	119
Obrázek 32 Výchova mladé ženy k hospodaření a vedení domácnosti	121

Obrázek 33 Tříprvková výchova mladých žen	127
Obrázek 34 Tříprvková „baťovská výchova“	136

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]	81
Tabulka 2 Týdenní rozvrh předmětů I. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]	82
Tabulka 3 Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]	83
Tabulka 4 Týdenní rozvrh předmětů II. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]	84
Tabulka 5 Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]	86
Tabulka 6 Týdenní rozvrh předmětů III. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]	86
Tabulka 7 Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1929 [39]	87
Tabulka 8 Týdenní rozvrh předmětů IV. ročníku BŠP pro mladé ženy v roce 1939 [39]	88

SEZNAM PŘÍLOH

- P1** Domácí řád baťovy školy práce
- P2** Orální výpověď paní Jindry Jabůrkové, o svém životě mladé ženy u firmy Baťa
- P3** Písemná výpověď paní Jindry Jabůrkové, o svém životě mladé ženy u firmy Baťa
- P4** Souhrn orálních výpovědí, pana Ing. Svatopluka Jabůrka, bývalého mladého muže u firmy Baťa
- P5** Orální výpověď paní Růženy Kouřilové, o svém životě mladé ženy u firmy Baťa
- P6** Písemná výpověď paní Olgy Valdecké, o svém životě mladé ženy u firmy Baťa
- P7** Ukázka z ročenky mladé ženy

PŘÍLOHA P I: DOMÁCÍ ŘÁD BAŤOVY ŠKOLY PRÁCE

DOMÁCÍ ŘÁD BAŤOVY ŠKOLY PRÁCE

Baťova škola práce je společnost vychovatelů, učitelů a mladých mužů a mladých žen. Ve společnosti je třeba řídit se určitými pravidly.

Úkolem BŠP je výchova budoucích ředitelů a podnikatelů v průmyslu a obchodu. To je velký cíl a vážná práce.

Jsme odkázáni na vzájemnou důvěru a na čest každého jednotlivce, abychom splnili poslání a udrželi dobré jméno našeho závodu, školy i ústavu.

To vyžaduje od Vás, mladí muži a mladé ženy, abyste se podrobily určitým závazným pravidlům, zvláště:

1. znali internátní, školní a tovární předpisy a řády a tyto zachovávali,
2. dbaly příkazů vychovatelského sboru a učitelského sboru, předpisů a snah vedení závodů a jednotlivých představených,
3. chovali se vždy a všude, jak toho vyžaduje vlastní Vaše čest i čest školy, internátu a podniku, v němž jste zaměstnání,
4. pilně, svědomitě a poctivě pracovali,
5. dále se zdokonalovali a stále vzdělávali.

PŘÍLOHA P II: ORÁLNÍ VÝPOVĚĎ PANÍ JINDRY JABŮRKOVÉ, O SVÉM ŽIVOTĚ MLADÉ ŽENY U FIRMY BAŤA

Jindra Jabůrková, mladá žena v BŠP

** 1926*

Jaké byly Vaše studijní začátky na BŠP ?

Já pocházím z Plzně. Když jsem dokončila měšťanku, tak jsem začala přemýšlet, kam se budu hlásit na střední školu. Mně se v té době hrozně líbila kantořina, ale můj otec viděl dopředu, nebo já nevím jak bych to řekla, ale on říkal: „ Ne, kantořina určitě ne, běž na obchodní akademii.“ Tak jsem tedy dělala zkoušky na obě dvě (na BŠP pro mladé ženy). Nakonec jsem byla přijata do obou a měla jsem se rozmyslet, kam tedy nastoupím. Můj otec toho času pracoval u dráhy, byl opravářem vlakových souprav. V jeho zaměstnání pořádali zájezd do Zlína a otec nás, mne i mámu, přihlásil, a tak jsme jeli na výlet do Zlína. Byla jsem z města a firmy Baťa nadšená.

Byly pro Vás tyto začátky náročné?

Začala jsem zde studovat a zároveň pracovat v továrně jak bylo tehdy ve zvyku, bylo to samozřejmě krušný, protože člověk nebyl na takovou zátěž zvyklý. Soustavný zaměstnání, kde jsme byly do půl pátý a pak ještě do školy, to bylo pro mne hodně náročné. No ale muselo se to vydržet. Život na internátech byl hodně vojenský, tak ale třeba by takový režim i v dnešní době některý děti potřebovaly, aby byly takhle vedeny. Byla přísně stanovená večerka, když jsme se vrátily večer ze školy, tak jsme měly jen něco málo přes půl hodiny možnost studovat učivo na další den a ráno hned znovu do práce.

Jaká byla Vaše práce v továrně?

Já jsem byla zpočátku zařazena do gumárenského průmyslu, tam jsem šila různé gumové papuče. Byla to práce u stroje. Byla jsem strašně nešikovná, já jsem do té doby nikdy nic nešila. Doma mne máma myslím ani nikdy k šicímu stroji nepustila. No to víte, že mi to tam

někdy připadlo dlouhý a pořád jsem se dívala na hodiny jak to utíká nebo spíše neutíká. Strašně si vážím toho, že jsem sem šla (do Zlína), že jsem to vydržela a že jsem získala tu neskutečnou samostatnost. To bylo naprosto jedinečné v celém tom systému, který byl zaveden, samostatnost a umět si poradit se vším a nebát se něco říct, když jste si myslela, že máte pravdu nebo vznést nějakou připomínku k určité práci. Opravdu se to osvědčilo. Bohužel já jsem během té doby, jak jsem skončila školu, tak jsem se seznámila s manželem (pozn. Ing. Svatopluk Jabůrek), on pracoval v gumárenské laboratoři, byl ročník 1921 a tenkrát v té době, v roce 1943, tak byly verbování právě muži tohoto věku, tak museli do Německa na práce. S manželem jsme se potkali v gumárenské laboratoři, oddělovalo nás sklo, skrze které jsme se denně pozorovali. Koukali jsme na sebe přes sklo a byla z toho velká láska. V roce 1945 odešel manžel do Brna, kde měli jeho rodiče barák, tam manžel nastoupil na univerzitu. Když odešel, neměla jsem důvod dále zůstat ve Zlíně, a tak jsem se také vrátila domů, do Plzně, protože máma trvala na tom, ať se vrátím domů. Všechno směřovalo k tomu, že bych se měla vdát, a tak to taky skončilo, svatbu jsme s manželem měli v roce 1948.

Jaký byl život na internátě během vašeho studia BŠP?

Život na internátech byl těžký, to víte, to nebylo jeden dva na pokoji. My jsme měly patrový postele a ten pokoj byl plnej. Součástí internátu byla umývárna, kde byl jeden žlab, no jako na vojně, byla tam taky sprcha. Dalo se to ale všechno přežít.

Mohu se zeptat, jaký byl styl odívání mladých žen?

Když jsem přišla já k Bařům v roce 1941, tak už nebyly možnosti jednotného oblečení. Neměla jsem tedy mladoženský kroj, ale oblíkaly jsme se stejně – tmavomodrá sukně a bílá halenka, ale nebyl to klasický „mladoženský kroj“.

Ještě k tomu životu na internátě, jaké panovaly vztahy mezi mladými ženami?

Naše vztahy na internátech se nedají s dnešní dobou srovnat. Nikdo by si tam nedovolil někomu ubližovat nebo ho nějak šikanovat. Naši ředitelkou internátů byla paní Míčková a ta byla hodně přísná, dbala na to, aby nedošlo k žádnému maléru.

Cílem této výchovy opravdu bylo vychovat takovou mladou ženu, která bude umět manželovi vyhovět. Výchova se týkala hygieny, zdraví, vaření, péče o děti. Víte, některé ty dívky byly opravdu z chudších rodin nebo vesnic a neuměly se ani pohybovat v zařízeních, která tady ve Zlíně byla.

Výchova k rodičovství zahrnovala výuku, jak být dobrou matkou, dobrou manželskou, aby věděla jak se vede domácnost a neutrácela zbytečně. Uměla vařit, ruční práce a základy všeobecné kultury. Musela vědět něco o spisovatelích, malířích, hudebnících a atd. Dál pak mohla studovat podle svých zálib. Prvotní zájem BŠP byl opravdu připravit mladou ženu na rodinný život. Protože když se mladá žena vdala a měla děti, tak se už do zaměstnání nevracela, ale starala se o manžela, děti a dům. Když se dva mladí lidé u Bati vzali, tak se jim firma okamžitě postarala o bydlení. To sociální zázemí bylo tehdy dokonalé. To bylo také to, co nás do Zlína lákalo, měli jsme zde budoucnost a že uspějeme. Měli jsme možnost se dostat i někam dál. Baťa opravdu v těch svých myšlenkách myslel na všechno, na děti, aby se měly kde učit, aby měli lidé kde bydlet, aby měli nejpotřebnější sociální zařízení. Pokud byli lidé šikovní, tak si vydělali hodně a mohli si pořídit i vlastní dům, to tehdy nebyl žádný problém.

Říkala jste, že život na internátech byl v mnoha ohledech náročný, co Vás tedy motivovalo to vše vydržet?

Víte, záleží na povaze. Já osobně bych se velmi styděla, kdybych se vrátila domů. Rodiče mne lákali, ať se vrátím domů, hlavně za války to bylo hodně těžké. Myslím si, ale že ten systém výchovy nás podržel. Odpadlo jen málo lidí, těch hodně slabých a nedisciplinovaných.

Jaký byl váš denní program?

Ráno, po snídani jsme odcházely do práce, tam jsme pracovaly do dvanácti hodin. Pak jsme měly oběd v mladoženské jídelně na Obchodním domě a vracely jsme se zpět do práce. Z práce jsme se pak opět vracely do jídelny na Obchodním domě na večeři. Pak na internát a odtud do školy. Výuka trvala, teď si to nepamatuji přesně, ale myslím, že tak od šesti do devíti večer. Déle to nebylo. V deset hodin už musela být na internátech tma.

Vyučovali Vás i muži nebo jen ženy?

I muži, profesori, kteří učili na dalších baťovských školách. Velmi ráda na to vzpomínám. Víte, dnes jsou ty vzpomínky zaměřeny spíše už jen na ty krásné zážitky. Já si myslím, že celý ten systém toho školství, ale nejen školství, ale celé té výchovy, byl naprosto znamenitý, člověka tak nějak celého zocelil. Je jasné, že ne všichni to vydrželi, bylo hodně i těch, kteří odcházeli domů, protože jim tento systém nevyhovoval a nedokázali se přizpůsobit. Myslím si však, že všichni kdo prošli touto školou, že si nemají proč naříkat, spíše naopak.

Říkáte, že vzpomínáte už jen na to hezké, setkala jste se během svého života u firmy Baťa s něčím, co Vás trápilo?

Ne, ne, nikdy jsem se tam vyloženě netrápila. Někdy to sice bylo těžké, ale víte, to bylo jiné. Musela jste pochopit nejprve ten systém a ty myšlenky, které ten systém tvořily a přijat je za své. Pak vám celá ta výchova a život dával smysl. Věděla jste, proč to musíte vydržet a že je to k vašemu dobru. Víte, my jsme věděly, že máme perspektivu, začaly jsme v šici dílně a věděly jsme, že za rok tam nebudeme, že se vypracujeme na vyšší pozice.

Víte, ta baťovská výchova Vás poznamená na celý život. Naučily jsme se vše řešit dopředu a nečekat jen na to, co nám někdo poradí a řekne nám, jak máte co udělat. Tenhle systém z Vás vychoval sebevědomého a schopného člověka.

Já mám hezkou vzpomínku na to, když jsem později začala pracovat na Ministerstvu obchodu, tak mne dostala jakože na starost jedna starší pracovnice, aby mne uvedla do pracovní problematiky. Říkala mi první den: „Dneska máš štěstí, dnes odpoledne je schůze ROH.“ Schůze se konala ve schůzovací místnosti ministerstva, která byla hodně velká. Našly jsme si tam místo a posadily se. Nabídla jsem se, že zajdu koupit nějaké občerstvení do buffé a odešla jsem. Když jsem se vrátila, tak seděl na mém místě nějaký cizí mužskej. Povídám mu ať jde pryč, že tohle je moje místo a ještě jsem dodala, že moje babička říkala že: „Z cizího koně uprostřed moře slez.“. Paní kolegyně na mě kouká a říká mi: „Jindřiško, ale vždyť to je pan ministr.“ Ten se smál a věřte mi, že od té doby jsem to u něj měla dobrý, když bylo potřeba zaskočit za jeho sekretářku, tak volával mne. Nebát se, to je to co se člověk u Baťů naučil. Nebát se ničeho, ani příležitosti, takové ty myšlenky, že na něco nemám nebo na nějakou práci nejsem dost dobrý a schopný se absolutně nepřipouštěly. To v člověku zůstane a nedovedu Vám to vysvětlit proč to tak je, proč jsme to všechno vydržely a měly jsme to rády.

PŘÍLOHA P III: PÍSEMNÁ VÝPOVĚĎ PANÍ JINDRY JABŮRKOVÉ, O SVÉM ŽIVOTĚ MLADÉ ŽENY U FIRMY BAŤA

Písemná výpověď pamětnice doby, o jejím životě u firmy Baťa, v době kdy navštěvovala BŠP jako mladá žena. Výpověď je uložena v archivu Klubu ABŠ.

Jak jsem se stala „Mladou ženou“ – členka klubu ABŠ

Vyrůstala jsem v Plzni. Firmu Baťa jsem znala jen z příležitostných nákupů obuvi. Jinak jsem o Zlíně nevěděla nic.

Dokončovala jsem čtvrtou měšťanku a rozhodovala se, co budu dělat dál. Od dětství, jistě ovlivněna svými laskavými učitelkami, chtěla jsem být učitelkou. Celkem dobře jsem ve škole prospívala, takže nebylo nic divného, že jsem si podala přihlášku do učitelského ústavu, ale současně, jak to tehdy bylo možné, jsem dělala přijímací zkoušky i na obchodní akademii. Tak, jak to někdy v životě chodí, jsem byla přijata do obou ústavů. Bylo tedy jen na mně, kde budu studovat. To ovšem jen do té doby, než můj otec, plzeňský pracovník st. drah přišel domů se zprávou, že "ajzpoňáci" dělají zájezd do Zlína a že nás, sebe, matku i mne přihlásil.

Přijeli jsme do Zlína a nejen já, ale myslím si, že všichni účastníci zájezdu byli Zlínem překvapeni.

Tak, jak ve Zlíně taková akce zájezdů probíhala, viděli jsme fabriku, dílny v provozu, bezchybnou organizaci práce, ukázali nám 21. budovu, provedli nás Zlínem a pověděli vše, co se při náboru a exkurzích uvádí. Ve Velkém kině nám promítli filmy, které nám celou atmosféru Velkého Zlína a práci v továrně ještě víc přiblížily.

Pokud se týká mne, byla jsem Zlínem přímo omámena. Líbil se mi nejen Zlín, ale i čistota a organizace práce v dílnách, to jak pracující v polední přestávce klidně odpočívají na trávníku, ze kterého by v každém jiném městě byli neúprosně vyhnáni. Byla jsem okouzlena celým městem, jeho zvláštní atmosférou, celým architektonickým pojetím. Navíc jsem se dozvěděla, jaká je možnost stát se Mladou ženou, pracovat, za svou práci dostávat mzdu a přitom i studovat.

Po návratu domů jsem o ničem jiném nemluvila a mým rodičům nezbylo, než mi dovolit poslat si přihlášku a podrobit se v Praze psychologickým testům. Pak přišlo vyjádření o mém přijetí a já se chystala nastoupit u Baťů ve Zlíně.

Protože otec měl slevu na dráze, rozhodl se mne do Zlína doprovázet a to jistě bylo dobře.

Po všech lékařských prohlídkách a ostatních formalitách byla jsem určena na práci v gumárnách a ubytováním ne třetím internátě.

Byli jsme s otcem přijati šéfkou internátů paní Mičkovou a nejprve to vypadalo tak, že se s otcem vrátím zpět domů. Rozhodně paní Mičková trvala na tom, že nemohu hned nastoupit do obchodní školy, úkolem každé mladé ženy je absolvovat nejprve Baťovu školu práce a pak teprve - budu-li na 'to mít, mohu snad i studovat. Nevěděli jsme, že celá akce mladých žen je plánována tak, aby mladé ženy byly v první řadě vychovávány jako dobré manželky a matky svým zaměstnaným mužům. Dalšího vzdělání jim nebylo tolik potřeba. Každopádně silná vůle paní Mičkové se setkala s ještě silnějším argumentem mého otce, který uváděl, že byl informován o tom, že žádný problém neexistuje, pokud jsem úspěšně složila přijímací zkoušku v ústavu v Plzni, mohu ke studiu nastoupit i ve Zlíně.

Tak začal můj život, coby Mladá žena na internátě, zaměstnání v gumárnách a do školy, kterou jsem si vybrala, mi bylo dovoleno chodit.

Nebyly to lehké doby. Za války, daleko od domova, práce, která ubíjela svou jednotvárností, celý den na nohou a hodiny byly tak strašně pomalé, vůbec to neutíkalo. Večer po práci bylo jediné rozptýlení - škola. Ve škole se mi moc líbilo a dodnes vzpomínám s láskou na kantory, kteří tolerovali naši strašnou únavu i to, že při některém předmětu jsme občas i usínaly. A to nás ještě čekala po návratu ze školy příprava na druhý školní večer.

Nic ovšem nemohlo ovlivnit mou radost i hrdost z toho, že jsem za první vydělané a ušetřené peníze mohla při první návštěvě domova, o Vánocích nakoupit dárky pro celou rodinu. Dlouhá léta - a na to jsem přišla až po jeho smrti - opatroval otec svůj první holicí strojek, do té doby se holil břitvou a máma karafu se skleničkami snad raději ani nepoužívala, aby se náhodou nerozbily.

Po ukončení Obchodní školy jsem byla zbavena kruhu v gumárnách a převedena do gumárenské laboratoře, ve které jsem měla nahradit s dalšími děvčaty laboranty, kteří byli nasazeni na pomoc Říši. Tak jsem ale poznala svého manžela, jediného muže na celý život.

Nemohu tvrdit, že život na internátě byl nudný, naopak. Jistě byla celá atmosféra poznamenána válkou a mne moc mrzelo, že jsem nebyla starší, a nepoznala a neužila vše, co život před válkou na internátě, v továrně a ve Zlíně skýtal. Nezměnil se ovšem celý zaběhnutý řád.

Pořádek, disciplína, sport, nedělní společné návštěvy kostela i dost dobře organizovaná kultura přetrvaly.

Skutečně jsem ráda, že jsem tímto úsekem života prošla. Život ve Zlíně, na internátě, samostatnost a vše kolem ovlivnil celý můj další život. Při všech svých dalších zaměstnáních jsem měla, podle mne, velikou výhodu. Naučila jsem se být sama sebou, ničeho a nikoho se nebát, ukázat, že umím a zažitá disciplína dokázala vždy, že jsem se uměla vypořádat s každým úkolem, který mi byl svěřen. Za to vše jsem vždy Zlínu a době prožité u Baťů, na internátě, v továrně a podmínkách Mladé ženy, vděčná.

Jindra Jabůrková

PŘÍLOHA P IV: SOUHRN ORÁLNÍCH VÝPOVĚDÍ, PANA ING. SVATOPLUKA JABŮRKA, BÝVALÉHO MLADÉHO MUŽE U FIRMY BAŤA

Příloha IV představuje pouze úryvky z rozhovorů, které byly s panem Ing. Jabůrkem uskutečněny. Vzhledem k tomu, že spolupráce s panem Jabůrkem byla započata již v roce 2009 a nahrávky společných rozhovorů představují desítky hodin záznamu, nebylo možné zařadit celé rozhovory jako součást práce. Vybrány byly jen úryvky týkající se mladých žen.

Ing. Svatopluk Jabůrek

* 1921

„Víte ty mladé ženy, to byla z počátku obyčejná děvčata, která přišla do Zlína studovat

BŠP pro mladé ženy, většinou je sem lákal kulturní život ve Zlíně, tady v té době byly všechny moderní možnosti, jak trávit volný čas, no a taky je sem lákaly vysoké výdělky u Bati a to, že měly zajištěné živobytí, to v té době nebylo běžné“.

„Z těchto obyčejných děvčat se během toho vzdělání na BŠP a životem u firmy Baťa se staly ženy na úrovni. Většina bohatých a vlivných podnikatelů té doby, politici a ministři, lidé co něco znamenali, měli manželku ze Zlína. No proč? Protože takové děvče se nemusel stydět vzít do vyšší společnosti, ta by mu ostudu neudělala, naopak. Ta děvčata věděla přesně jak se chovat, který pokrm se jí jakým příborem, kdo je autorem kdejaké opery, či obrazu. Uměly vést společenský rozhovor a vyhnout se společenským faux pas a nepříjemnostem. Přitom ty dívky byly sebevědomé a vtipné.“

...

My jsme si nic nezáviděli. Byli jsme na tom všichni stejně. Pokud se někdo takový, kdo něco někomu záviděl, objevil a nedejbože něco ukradl, tak okamžitě letěl. Já jsem měl jednu nový zimní kabát, měl jsem jet akorát domů na Vánoce. Chystal jsem se na cestu domů a zjistil jsem, že je můj kabát pryč. Dopídl jsem se, kdo by to mohl být. Vše jsem oznámil otci a ten se mnou zajel do domu kluka, co jsem předpokládal, že mi kabát vzal. Ihned v předší-

ni jsem uviděl svůj kabát. Nebylo co vysvětlovat. Ten kluk se pro samou ostudu už do Zlína nevrátil.

Víte, závist nevytvořila nikdy nic dobrého, jen zdržuje mysl od správných činností a na to v tak rychle se rozvíjející firmě a i městě nebyl čas.

...

„Když se podíváte například na tuto ročenku mladé ženy, tady se zapisovaly všechny příjmy y a výdaje a sledovalo se, kolik už má našetřeno, jak můžete vidět, ona měla po dokončení školy něco málo ke 20.000 tisícům, za to se v té době dal koupit baťovský domek. Bylo nutné naučit mladé lidi si vážit hodnoty peněz, aby je dokázali dobře spravovat.“

PŘÍLOHA P V: ORÁLNÍ VÝPOVĚĎ PANÍ RŮŽENY KOUŘILOVÉ, O SVÉM ŽIVOTĚ MLADÉ ŽENY U FIRMY BAŤA

Růžena Kouřilová, mladá žena v BŠP

** 1924*

Já jsem přišla do Zlína a chtěla se stát mladou ženou. Já pocházím z Příbrami. Do Zlína jela nejprve moje spolužačka, která se mnou chodila do posledního ročníku měšťanky, ten poslední ročník měšťanky už nebyl povinný. Ta moje spolužačka tedy čtvrtý ročník nenastoupila a odešla do Zlína k Baťům, nepočkala ani na pololetní vysvědčení. Za tři měsíce se vrátila, no možná to vlastně ani nebyly celé tři měsíce. To bylo myslím už nějak v březnu, že to tam nemohla vydržet, že se jí moc stýskalo a že to bylo velmi náročné. Mne její vyprávění však nadchlo, a tak jsem se rozhodla k Baťům do Zlína přihlásit.

Bylo to však více méně náhodou, v červnu jsem šla kolem prodejny Baťa a zašla jsem si tam pro dotazník. Moje maminka chtěla, abych šla na Obchodní školu, ale to já jsem nechtěla. Můj bratr už studoval a stálo to hodně peněz, já jsem chtěla také studovat a přitom být samostatná a to jsem mohla jen u Baťů, kde bych pracovala a večer studovala a taky měla kde bydlet. Takhle nám to totiž popsala ta spolužačka z měšťanky, že to takhle u Baťů fungovalo. Tak jsem si ten dotazník vyplnila a říkala jsem si, že až kdyby mi nevyšel ten Zlín, tak bych si dala přihlášku na Obchodní školu. Tak jsem si ten dotazník vyplnila a poslala jsem hned přihlášku. Oni mi obratem odpověděli, že v Praze už zkoušky proběhly, ale jestli chci, tak ať přijedu do Zlína. Tak jsem jela do Zlína. Většina lidí, komu jsem svůj příběh vyprávěla, se hodně diví, že jsem v patnácti letech jela přes půl republiky z Čech na konec Moravy a úplně sama. Ale já jim vždy všem říkám, že na tom nebylo nic divného, že jsme byli hodně samostatní a zvyklí pracovat. U nás doma nikdy nezazněla věta, že něco nemohu vykonat a s něčím doma pomoci, protože bych měla hodně učení. Jela jsem tehdy tedy sama do Prahy a tam jsem nastoupila na přímý rychlík do Zlína. Do Zlína jsem přijela ráno a šla jsem na ty zkoušky. Ty zkoušky jsme měli asi za tři hodiny hotové. Za mnou při-

šel ten hlavní přednášející a řekl mi, že když jsem z Čech, tak mi rovnou řeknou výsledek zkoušky, ať vím, jestli jsem je splnila nebo ne a mohla případně doma očekávat dopis. Řekl mi, že jsem zkoušky splnila a za týden mi přišel dopis, že mám nastoupit a tak jsem jela do Zlína znovu, ale teď už s kufrem. Ten první den, když jsem byla přijata, tak nás shromáždili ve velkém sále. To byl tak velký sál, že se tam muselo dříve tančit. Tam byly shromážděny všechny mladé ženy, které byly do Zlína přijaty. Bylo už pozdě a nás bylo hodně, tak než nás roztrídili, na který internát máme jít, tak jsme tam musely v tom tanečním sále nutně přespat. Druhý den jsme však už byly na internátech. V té době byly čtyři mladoženské internáty. Druhý den jsme šly taky hned do továrny. V továrně byla Obuvnická škola, já jsem byla zařazena do obuvnického oddělení. V té době byla továrna rozdělena do několika částí: obuvnická, gumárna, punčochárna, strojírny atd. Prvně jsme se byly podívat do obuvnického oddělení, které bylo ve 12. budově a pak jsme hned šly do obuvnické dílny, která byla v 25. budově. Dole se vyráběly pánské boty rámové, v naší dílně se také vyráběly pánské boty. Byla jsem tam úplně nová a tak paní mistrová se mi ohromně věnovala, protože viděla, že mám o práci zájem. Všude v této dílně byly jen ženy, až u kruhu, kde se nasazuje stélka, podrážka atd., tak tam byli většinou muži. Jak jsem si vše první den obhlédla, tak už to bylo dobré, pak jsem šla už do práce s klidem, že vím, co a kde budu dělat. V každé budově býval bufet, jednou mě děvčata z dílny poslala do bufetu pro svačinu a já potkala pána se zeleným kloboukem. Neznala jsem ho, tak jsem slušně pozdravila a on se mne ptal, kam jdu, odpověděla jsem, že jdu svým spolupracovnícím nakoupit svačinu a on se ptal dál, kde pracuji a jak se jmenuji. Když jsem vrátila na dílnu, tak se mne paní mistrová ptala, co chtěl ten pán v zeleném klobouku, a říkala mi, že je to pan Klátil, který zodpovídá za naši práci.

V továrně jsme pracovaly od sedmi hodin do dvanácti a od dvou hodin do pěti. Pokud jsme však v práci nestíhaly, tak jsme kolikrát v po obědě šly brzo zpět do továrny, protože jsme věděly, že jsme pozadu. To byla totiž pásová výroba, ke mně přijel pás, já jsem vykonala ten určitý úkon a jelo to dál. Nebylo tedy možné se opožďovat, to by pak zdržovalo ostatní. Lidi si na to tak zvykli, že většinou chodili do práce o dost dříve, nikdo nechodil třeba za pět minut dvě do práce. Lidé se chtěli převléknout, obléknout, rozchystat si práci apod. Od dvou do pěti jsme zase pracovaly. Pak jsme šly na večeri a od půl sedmé jsme měly do půl desáté školu a po tom honem na internát. Kdybychom přišly pozdě, tak by nás vrátný zapsal. To tak bylo zařízeno proto, že jsme byly mladé holky a za nás prostě odpovídaly ty vychovatelky.

Pokud byste se chtěla zeptat na plat, tak ten první týden, kdy jsme vlastně ještě nic neudělaly a naše učňovská dílna byla ve ztrátě, tak jsme dostaly šedesát korun, druhý týden taky, třetí týden už jsme něco vyrobily, a tak jsme dostaly osmdesát korun. Pak už na nás nemusela dílna doplácet, ale začaly jsme vydělávat a automaticky se nám zvyšoval plat.

Každá z nás měla „ročenku“ a tam se nám zapisovaly příjmy, výdaje. Vychovatelka se podívala, co jsme si koupily, např. pastu na zuby, punčochy atd. To nebylo drahé, ve Zlíně nebylo tehdy nic drahého. Vychovatelka nám výdaje schvalovala a podepisovala. Jenže to víte, některá ta děvčata si řekla, že si tam zapíšou i něco jiného. A vychovatelka se hned ptala, proč si to koupily nebo chtějí koupit. No musely jí nějak odpovědět, ale většinou to nebyvalo, protože si každá šetřila. My jsme moc peněz nepotřebovaly, protože jsme vše měly zajištěné, jako byla například strava a ubytování. Na snídaně jsme chodily do bufetu, který byl přímo v internátní budově, jiné jídlo jsme si kupovaly na tržnici, kde byla hlavní prodejna bufetu a obědy a večeře byly zajištěny v mladoženské jídelně. Pokud jsme nestíhaly večeři v mladoženské jídelně stavily jsme se v hlavním bufetu na tržnici. Tam se prodávala rychlá, hotová jídla jako párky, polévky, klobásky atd. Víte, to bylo hlavně pro lidi, co dojížděli domů, aby se měli kde najíst, než odjeli z práce domů. My jsme se v bufetu stravovaly opravdu jen v případě, že jsme nestíhaly předepsanou práci dle výrobního plánu a musely jsme v práci zůstat déle. Kdybychom šly na večeři do jídelny, tak bychom nestihly výuku a tak jsme si na stravenku koupily nějakou hotovku v bufetu a pospíchali. Nestávalo se nám to často, ale někdy bylo potřeba plnit zakázky do ciziny, kde se opravdu nemohlo meškat. Někteří lidé museli kvůli plnění zakázek do práce i v sobotu, ale to na nás neplatilo, my jsme mívali kurzy a výuku.

Práce v továrně musela být opravdu pečlivá, velmi se to kontrolovalo. Všechny výrobky musely být 100%. Když jsme například vyráběly bílé boty do zahraničí, bylo to pro Kanadu, tak jsme je vyráběly v bílých rukavicích, aby se ta kůže během výroby neušpinila. Než se objednávka odeslala, tak se znovu kontrolovalo, jestli jsou ty boty opravdu bílé, bez ušpinění.

O kvalitu a kontrolu se staraly na dílně „účastnice“, tak se říkalo pracovnícím, které měly podíl na zisku a ztrátě, ony za tu kvalitu výroby na konkrétní dílně odpovídaly. Na dílně panovala přísná hierarchie, kdo co dělá a za co kdo odpovídá a tyto účastnice odpovídaly také za to, že tato hierarchie bude dodržována, proto když někdo vypadl, tak ty účastnice musely být schopny ho nahradit. Na konci tohoto uspořádání dílny byla paní mistrová, která dohlížela a odpovídala za celý chod dílny. Pokud by bylo něco v naší výrobě špatně,

tak by to musela dílna zaplatit a pak by to vymáhala po tom konkrétním pracovníkovi, který by za případnou vadu mohl. Ono se ale taky posuzovalo, jak se kde a která vada stala. Když bylo ale vše v pořádku, tak dostávala celá dílna odměnu.

Víte, celá ta výroba byla automatická a vše na sebe přesně navazovalo, i doprava v podniku, vše se dopravovalo vrchem. Mezi jednotlivými budovami byly vytvořeny lanové dráhy, po kterých se zboží posílalo do skladu a zase ven.

Vztahy na dílně byly bezvadné, ty spolupracovnice byly úžasné, moc vstřícné a ochotné ženy.

V mladoženské škole jsme měly všechny klasické předměty, jako byla Čeština, Němčina, Počty a potom taky Domácí hospodaření, Vaření a taky Šití a různé ruční práce. Takové práce, aby ta mladá žena byla v budoucnu schopna se starat o chod domácnosti. V továrně totiž už vdané ženy nepracovaly, ale staraly se o domácnost, manžela a děti. Finančně tu domácnost a rodinu zajišťoval manžel. Tehdejší péče o rodinu byla fantastická, když si například hospodyně objednala na obchodím domě potraviny, které potřebovala do domácnosti, nebo dříví a uhlí, tak jí vše dovezli až domů. To dříví a uhlí jí složili samozřejmě až do sklepa. Žena se starala o celkový chod domácnosti, hlavně tedy vařila, protože tehdy neexistovaly jídelny pro dělníky, a tak chodili na jídlo domů. Když přišel manžel na oběd domů, tak se najedl a šel si nahoru lehnout, tam byly totiž ložnice. Baťa byl toho názoru, že během těch dvou hodin, které tvořily polední pauzu, si mají lidé odpočinout, aby načerpali sílu na další část pracovního dne v továrně. Po takovém odpočinku v domácím prostředí, byl ten pracovní výkon úplně jiný než kdyby chodili někde po hospodách.

Ve škole jsme dále měly předmět Společenská výchova, kde jsme se učily jak se máme správně chovat, taky předmět Rodinná výchova, kde jsme se učily jak pečovat o rodinu a domácnost. Byly jsme hodně vychované, chodily jsme třeba na návštěvy k manželkám různých firemních ředitelů. Tak znám všechny ředitelské vily ve Zlíně. Tím, že jsme se uměly chovat, tak jsme se mohly takových návštěv účastnit, většinou s námi šla i nějaká učitelka.

Na internátě to bylo tak, že prostory byly velmi skromné, třeba o skříňku jsme se dělily dvě. My jsme těch šatů taky moc neměly, tak jsme se vlezly. My co jsme byly hodně z daleka, tak jsme si některé oblečení nechávaly i v kufrech, ty jsme obvykle měly pod postelí. Pak se to udělalo tak, že kdo byl z Čech nebo ze Slovenska, tak jsme dostaly ještě jednu rezervní skříňku, protože jsme měly více věcí, ale děvčata ze Zlína nebo blízkého okolí nám to nezá-

viděla. Za nimi totiž jezdili občas rodiče, kteří jim nějaké oblečení dovezli a jiné zase odvezli, ale my co jsme byly z daleka, jsme tuto možnost neměly.

Nosila jsem mladoženské kroj?

Ano, ten jsem nosila. To bylo sváteční oblečení na neděli. Mladoženský kroj byl hodně reprezentativní, nosily jsme ho na společné slavnosti a přehlídky mladých žen, do průvodů apod.

Do práce jste tedy tento kroj nenosily?

Ne, ne do práce jsme chodily v civilu, ale když byl víkend nebo nějaké oslavy, tak jsme nosily mladoženské kroj. Ten se skládal se ze sukýnky, tu jsem teď věnovala do muzea, blůzky a saka. Na saku bylo vyšité „B“, které reprezentovalo firmu Baťa. Mladoženský kroj byl bílé barvy, jeho součástí byl také mladoženský kabát, ten byl však už tmavě modrý. Mladoženský kroj jsme si koupily hned, jak jsme na něj měly peníze, ale nestálo to moc peněz. Kupovaly jsme si jej hned z prvních výplat, byla to čest nosit jej.

Pak jsme v těch stejnokrojích jezdily domů, když jsme měly hromadné dovolené. To jely třeba celé dva plné vagóny mladých, upravených holek, které byly stejně oblečeny, dávalo nám to pocit, že někam patříme.

Jak jste trávily víkendy?

V neděli jsme chodily všechny na mše, ty byly povinné. Mše bývaly v neděli dopoledne v místní aule. Odpoledne jsme mívaly vycházky, chodívaly jsme na Kudlov, Paseky, znaly jsme celé okolí Zlína.

Co když některá mladá žena nebyla katolička?

No pamatuji si, že tu byla i česko-bratrská církev, ale nepamatuji si, že by tam některá mladá žena chodila. My jsme byly všechny katoličky.

Neděle jsme trávily dále sportem a procházkami. Velký zájem byl mezi mladými ženami o volejbal a tak než jsme šly na mši, tak jsme si šly ještě zahrát. Před internátem, ale bylo jen jedno hřiště a to bylo pořád obsazené, a tak si jedna z nás musela vždycky přivstat a jít ho obsadit. Pak přišly starší holky a říkaly, že je musíme pustit, že jsou starší, ale my jsme se

nedaly. Byly jsme vychované nebát se nikoho a ničeho. No, ale nikdy jsme se nehádaly, většinou jsme jim nabídly, ať se zahrají s námi.

Odpoledne jsme chodívaly na ty procházky. Hodně jsme se chodívaly koupat na rybníky nad Mladcovou. Cestu jsme znaly, a tak nás často vychovatelka pustila jít napřed, jen nám připomínala, ať nejdeme do hluboké vody. No my jsme byly holky ztřeštěné, na rybnících byly lodičky. Hned jsme toho využily a pořádaly na nich závody, pak jen někdo zakřičel, že už jde vychovatelka, no jak jsme zmatkovaly, tak jsme do té vody popadaly všechny. Vychovatelky ale byly moc hodné, měly pro nás pochopení, vždyť to byly holky jen třeba o šest nebo sedm let starší než my. Nepamatuji se, že by nás za takovéhle ztřeštěnosti někdo káral. Ony byly jak starší sestry, ale měly jsme k nim úctu.

A jaký byl váš vztah s „mladými muži“? Měli jste při tom každodenním nabytém programu čas na kluky?

No já si upřímně nepamatuji, že by některá mladá žena měla kluka. My jsme se s nimi znaly, zejména s těmi z práce a kamarádili jsme se. To naše kamarádění ale bylo takové, že jsme s nimi prohodily pár slov. Jakože by některá z nás chodila na rande, to si nepamatuji. Za prvé na to nebyl čas a za druhé my jsem byla taková dobrá parta holek, nás ti kluci tehdy nějak nezajímali. Nebylo to tak, že bychom to měly zakázané, nebo tak něco, ale prostě na to nebyl čas. No my holky do osmnácti let, jsme měly hlavně školu a práci a když byl volný čas, tak jsme se zapsaly do různých kurzů, třeba do kurzu psaní na stroji, tanečních atd. Ty kurzy bývaly většinou v sobotu odpoledne. Do tanečních kurzů s námi chodili i hoši, bylo přeci zapotřebí tanečního partnera. Ti chlapci byli ohromně vychovaní, chovali se k nám jako k dámám.

Víte, my ten program měly hodně plný. Na kluky nebyl jednoduše čas. Přes týden jsme byly v práci nebo ve škole, v sobotu dopoledne jsme pak chodily do školy, odpoledne na kurz, pak taky bylo potřeba si vyprat, vyžehlit a uklidit věci. V neděli byla dopoledne mše, nějaká zábava, odpoledne vycházka. Pořád jsme měly co dělat. A ti kluci měli taky svoje povinnosti, ti měli jiné starosti než nahánět děvčata.

Chtěla jsem se zeptat, v archívních dokumentech jsem se dočetla, že předmět Rodinná výchova měl být původně zařazen až do čtvrtého ročníku BŠP pro mladé ženy, ale proto-

že některé mladé ženy se vdávaly dříve než dokončily BŠP, byl tento předmět zařazen do třetího ročníku. Stávalo se tedy, že by se některá mladá žena musela vdávat dříve než dokončila BŠP například skrze těhotenství nebo jednoduše proto, že chtěla ?

No tak já si vážně nepamatuji, že by některá byla těhotná a musela se vdát. V našem ročníku ne, ani holkám o rok níže nebo výše se to nestalo. Mladé ženy zůstávaly na BŠP svobodné. Víte, my jsme měly jiné zájmy než otěhotnět. Chtěly jsme vydělávat, být samostatné, vzdělávat se a užívat si všech kulturních akcí ve Zlíně. Nám se život mladé ženy líbil, nechtěly jsme se brzy vdát a mít děti. Když se z nás pak staly absolventky BŠP, tak jsme si pak většinou vybraly další školu nebo vzdělávací kurzy. Nás tehdy bavilo se neustále vzdělávat, táhlo nás to, zvykly jsme si na to. Taky nás motivovalo to, že čím více jsme toho věděly, tak tím lépe jsme byly placené. Já jsem si pak udělala kurzy účetnictví a nastoupila jsem u Baťů jako účetní. Víte, tím že my jsme se na BŠP naučily vést si svoje vlastní účetnictví během studia, kdy naše výdaje byly pod kontrolou a my musely přemýšlet nad tím, co si koupíme a jestli to potřebujeme, tak nám to zůstalo po celý život. I když jsme si již později nic zapisovat nemusely, když jsme už byly absolventky, tak si každá z nás vedla svoje osobní účetnictví, aby měla přehled o svých výdajích a příjmech. Mě účetnictví bavilo a lákala mne kancelářská práce, proto jsem se po absolvování BŠP přihlásila jako pomocná administrativní síla a vypracovala se postupně až na účetní.

Peníze, které jsme si ve firmě Baťa během studia na BŠP vydělaly, se nám ukládaly na účet s desetiprocentním úrokem. Na konci studia jsme tam měly kolem 30. 000 Kčs. V té době stál nový „baťovský domek“ kolem 16.000 Kčs. Takže ty holky měly vyděláno tolik, aby si mohly samy koupit dům a pořádnou výbavu. Jenže přišla válka a vše nám vzal stát. Před tím jsem ale v roce 1944 do „Aizenachu“ byla jsem totálně nasazená. Pracovala jsem tam v továrně na letecké motory. Tam nám platili úplné minimum, žila jsem tam z peněz, co jsem si vydělala u Bati. V roce 1945 nám ale vše vzal stát. Po návratu z prací v Německu jsem se hlásila v Praze a hned jsem telefonovala do Zlína řediteli hlavní účtárny, jestli se mohu vrátit. Byl moc rád a řekl, že mne ihned očekává, a tak jsem se vrátila zpět do Zlína.

PŘÍLOHA P VI: PÍSEMNÁ VÝPOVĚĎ PANÍ OLGY VALDECKÉ, O SVÉM ŽIVOTĚ MLADÉ ŽENY U FIRMY BAŤA

Písemná výpověď pamětnice doby, o svém životě u firmy Baťa, kdy navštěvovala BŠP jako mladá žena. Výpověď je uložena v archivu Klubu ABŠ.

Život "Mladých žen"

Do BŠP byly přijímány dívky, které prošly úspěšně náročnými psychotechnickými zkouškami, zkouškami z matematiky, češtiny, gramatiky a politickým přehledem.

Výuka ve Škole začala 1. září. Ve škole se učily všechny předměty, které byly vyučovány na obchodní akademii této již válečné doby. Z cizího jazyka to byla němčina. V tajném kroužku jsme se učily jazyk anglický, protože některé z nás byly vybrány pro prodejny v Anglii. Učily jsme se znát všechno od počátku výroby, opravit si malou běžnou poruchu stroje, na kterém jsme právě pracovaly. Musely jsme umět i opravu psacího stroje, který nám byl k výuce zapůjčen. Byly jsme vedeny k všestranné schopnosti, pracovitosti, čestnému jednání, k reprezentaci fy Baťa.

My, mladé ženy jsme bydlely na třetím dívčím internátě. Pevnou rukou zde vládla ředitelka p. Marie Míčková se svým pedagogickým kolektivem. Byly jsme rozděleny do několika tak zvaných táborů, družin. Každá družina měla svou vychovatelku, které ji vedla až k absolvování. Režim dne byl naplněn od 6ti hodin do 20ti hodin večer, kdy už všechny musely být v pokoji, ráno od 7 do 12 hod. zaměstnání, odpoledne od 14 hod, ve škole. Z každého ročníku jsme dostaly vysvědčení a zprávu rodičům o chování, pílí a schopnosti. Učily jsme se nejen o ekonomii v závodech, ale i o ekonomii v rodině. Závěrem celého studia byl zkouška před komisí a vysvědčení.

Internátní bydlení bylo převážně humorné, vždyť jsme na tom byly všechny stejně. Na pokoji nás bydlelo 16. V 6 hodin ráno býval budíček, následoval vzorový úklid pokoje a postelí, podlaha byla jako zrcadlo. Dnešní mladí by si snad i stěžovali, že jsou šikanováni. Po úklidu a osobní úpravě jsme odcházely na snídani, pak následoval odchod do zaměstnání. Po práci následoval oběd, který pro nás byl nachystán na obchodním domě, tam jsme chodily i večere. Po obědě jsme odcházely do školy. Pak následovala večere. Po večeri byl čas na zájmové kroužky a učení. Měly jsme divadelní kroužek, recitační, kroužek šití a vaření. Na slavnostní ochutnávku byli pozváni i mladí muži podle toho, která družina dívek se přá-

telila s družinou mladých mužů. Společenská výchova byla v popředí, hned po škole a zaměstnání. Taneční hodiny a hodiny společenské výchovy byly na vysoké úrovni, A to i s povinným doprovodem ml. mužů, ovšem jen k internátům, podání ruky, poděkování a rozchod. Ten velmi hlídala p. ředitelka nebo službu konající vychovatelka.

Jako doklad našeho hospodaření sloužila takzvaná. "ročenka". Zde bylo zaznamenáno, co jsme si vydělaly, koupily, zaplatily a kolik jsme uspořily. Větší vydání se muselo zdůvodňovat a rodiči a vychovatelem podepsat.

Nechyběly ani sportovní akce, házená volejbal, cvičení v terénu, společné vycházky. Jednotlivé družiny soutěžily mezi sebou, vítězky reprezentovaly 3. dívčí internát v boji s ml. muži, absolventkami i místními sportovní oddíly. A odměna - výhra.

Kulturní akcí byla společná návštěva divadla, kina nebo jiného kulturního programu ve městě. Společná byla i návštěva mše, nejprve pro nás v takzvané aule, později přímo v kostele.

Denní program byl naplněn tak, že na nudu si nebylo možné stěžovat.

Každý den byl vychovatelkami hodnocen pořádek a úklid na pokojí. Pokud nebylo za celý týden dosaženo 20 bodů, nemohly jsme domů, a tak nám vychovatelka zařídila program na celou neděli včetně nějaké hodiny soukromého volna. K tomu, aby každá z nás vyšla z internátu vzorně upravena, sloužila na každém odpočívadle internátu dvě zrcadla. Nebylo možné vyjít neupravená, se šátkem na hlavě, ochozenými podpatky a nevyleštěnými botami. Vychovatelka, která měla službu, pečlivě dohlížena na každou mladou ženu, která vycházela ven, ať už v civilním oblečení nebo ve stejnokroji, tmavomodrém kostýmku, bílé halence a prostovlasá. Na levém rukávě stejnokroje vyšité písmeno B - reprezentantka fy Baťa. Vychovatelky byly přítomny do 20ti hodin, před odchodem provedly kontrolu, zda jsou všechny svěrenkyně doma a připravují se na příští den do školy. Ve 21 hodin se vypínala všechna světla mimo učebny.

Vychovatelky prováděly i kontroly v jídelnách, zda je dodržováno pravidelné stravování a kvalita jídla. Cesta domů byla povolována jen o vánočních a velikonočních svátcích, někdy pouze jako odměna za dobrý prospěch a chování. Po stránce zdravotní bylo o mladé ženy dobře pečováno, měly i svou lékařku MUDr. Pokorovou.

Jsem přesvědčena, že žádná z nás, která prošla touto baťovskou výchovou, nelituje. Byly jsme vedeny k získávání odborných znalostí, k schopnosti samostatného vedení, organizaci

práce i života. Byly jsme vychovávány k odpovědnosti vůči rodině, závodu, hrdosti k městu, ve které jsme žily. Písmeno B, které jsme měly na levém rukávu modrého stejnokroje, zavazovalo nás k čestnému jednání, poctivosti, pravdomluvnosti, k reprezentaci fy. Baťa.

Olga Valdecká

V tištěné verzi diplomové práce uvedeno jako plakát mezi stranou 126 a 127.

Výchovné složky edukace mladé ženy v Systému řízení Baťa

